

banka ve

EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • NİSAN 1988 • YIL : 25 • SAYI : 4 • 750 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Dr. Öztin Akgüç

Ege Cansen

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Osman Ulagay

Doç. Dr. T. Güngör Uras

Sermaye Piyasası / 31

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş

Çin'de Ekonomik Reform / 37

Yard. Doç. Dr. Ercan Eren

Yöneticilere Kısa Vadeli

Hedefler Gerekli

(Dış Basından) / 49

Doç. Dr. Gülseren İzmir

IMF Programlarının Ekonomik

Büyüme Üzerindeki Etkileri

ve Gelişmekte Olan

Ülkeler Açısından

Değerlendirilmesi / 51

Süreyya Sakıncı

Ayın Ekonomik Olayları / 59

Dr. Yıldırım Kılıç

Weni Yayınlar / 62

M. Tarık Yaşa

Türk ekonomisi «bıçak sırtında» mı?
Böyle bir ekonomi gelecekte hangi
yönde gelişme gösterebilir?
Görüşler - Öneriler

Çeşitli
endüstriyel
makina ve tesislerde
frenleme ve kavrama
problemlerinizi için

ERKA®

ERKA

ERKA BALATA VE OTOMOTİV SAN. A.Ş.

Cicöz Yolu No: 32-34 34150 Bayrampaşa-İstanbul
Telefon: 567 57 20 (4 hat) Teleks: 22221 Erom Tr Telefax: 5676145

BEYNELMİLEL NORMLARA UYGUN
YÜKSEK KALİTELİ
MUHTELİF TİP VE ÇAPLARDA

devlet,
milli bankalar ve halk
iştirakinin kurduğu bir
sanayi müessesesi

**ÇELİK HALAT VE
TEL SANAYİİ A.Ş.**

- muhtelif tip vinci • asansör • sondaj • havai nakliyat TELFERİK-TELESİJ-TIKLEKİ
- maden ihraç • dozer • ekskavör • ekskavetör • deniz dikme-GERME-MANİVRA
- elektrik nakilleri topraklama • televizyon antenleri dikme HALATLARI
- yataklık koltuk yaylarında • bloklat jant TELLERİNDE
- yüksek rezistanlı ÇELİK TELLER

selin®

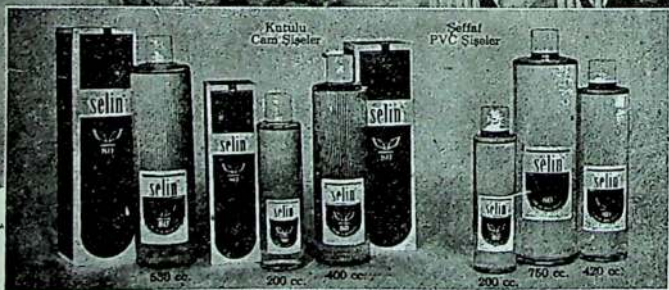
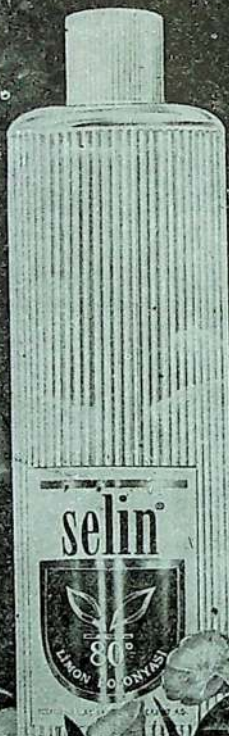
LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yasanti düşleyin... Serinlik ormanında...
Kokular panarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkan • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuh Bursal • Ego Cansen • Prof. Dr. Lâât Çakıcı • Mehmet Gün Çalık • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döğüoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Emre Güneşay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Doç. Dr. Halûk A. Kabaalloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manısalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özanslan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özlhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezh Tunçsiper • Doç. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ükem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Y. Doç. Dr. Güksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA
MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Sayın Başbakan Turgut Özal'ın bir vesile ile Türk ekonomisinin «bıçak sırtında» olduğunu ifade etmesi, basında ve iş âleminde geniş yankı yaptı. Çünkü, ekonomiyi yönetenler daha önce, elde bol döviz bulunduğunu, ihracatın ve büyüme hızının giderek arttığını, dış itibarımızın yükseldiğini ve kısacası her şeyin sütlüman olduğunu söylüyorlardı. Böylece ortaya çelişkili bir durum çıktı-yordu.

«Ekonomi gerçekten bıçak sırtında mıdır? Eğer öyle ise, gelecekte nasıl bir gelişme gösterebilir?» Konu, bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde ayrıntılı bir biçimde tartışılıyor. Ya pılan açıklamalara göre, ekonominin bıçak sırtında olduğunu açığa vuran bazı göstergeler var: (i) Son 10 yıldır hızlı bir enflasyon içinde yaşanmaktadır. 1980'den bu yana fiyatlar 18 kat artmıştır. (ii) Dış borçlar önemli boyutlara varmıştır. Dış borç yükü 40 milyar doları aşmakta, yıllık borç servisi 7 milyar dolara varmaktadır. (iii) İç borçlar 12 trilyon TL dolayındadır. Yıllık vergi gelirinin üstünde olan iç borçlar, bütçenin % 30'una yaklaşmıştır. (iv) İmalat sanayii yatırımları özellikle son yıllarda yavaşlamıştır. (v) Türk parası hızla değer kaybettiği halde dış dengeler sağlanamamıştır. Dış ticaretimiz 4 milyar dolara yakın açık vermektedir. (vi) Gelir dağılımı giderek bozulmaktadır vb.. Acaba Türk ekonomisi kısa bir sürede bu güçlükleri alt ederek normal bir gelişme düzeyine girebilecek midir? «Açık Oturma» katılan değerli konuşmacılarımız bu soruyu cevaplandırırken, ekonominin bunaldıktan kurtulabilmesi için alınması gerekli önlemleri belirtiyorlar ve ilginç görüşler ileri sürüyorlar.

İlginizi çekeceklerini ümit ettiğimiz için, Dergi'de yer alan diğer yazıları ve bu arada özellikle «Çin'de Ekonomik Reform» başlıklı incelemeyi de okumanızı salık veriz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ NİSAN 1988 YIL : 25 SAYI : 4 750 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazısı Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 9.000.— TL; ÖĞRENCİLERE : 4.500.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 300.000.— TL, Ön Kapak İç 250.000.— TL, Arka Kapak İç 200.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 150.000.— TL, Tam Sayfa 125.000.— TL, Yarım Sayfa 75.000.— TL, Çeyrek Sayfa 40.000.— TL, Renk Farkı 50.000.— TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 15 Nisan 1988 • SAYISI : 7000

ekonomik göstergeler

	1985	1986	1987		1988
			Kasım	Aralık	
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	1691.9	2545.7	2314.1	2341.7	2432.1
Banknot Miktarı (Milyar TL.)	1393.5	2021.1	3040.8	3018.3	2930.2
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	1299.6	1828.0	3069.9	3380.5	3693.1
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	794.5	1051.5	1295.5	1406.6	1654.8
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	8813.8	13235.3	14832.9		
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	1911.1	3192.3	3325.5		
Tasarruf Mevduatı	4187.1	5752.6	6506.5		
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	548.2	889.5	1057.7		
Vadeli Tasarruf Mevduatı	3638.9	4863.1	5448.8		
Mevduat Sertifikası	668.2	767.7	1218.4		
Resmi Kuruluş Mevduatı	886.4	1325.3	2073.4		
Bankalar Mevduatı	780.2	1654.3	1061.2		
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	380.3	523.2	647.9		
Döviz Tevdiatı	1153.8	2592.5	4843.9		
Toplam Krediler	6506.9	11517.2	15671.7		
Tarım	958.1	1773.2	2443.6		
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	704.1	1491.6	2011.3		
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	256.9	431.9	407.8		
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	375.4	791.7	1283.4		
Denizcilik	83.7	58.6	53.6		
Ticari, Sınal, Sair	4128.8	6970.1	9472.0		
PARA ARZI (milyar TL.)	2774.4	4361.8	6232.7	6593.0	6711.2
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 - 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	356.8	504.7	678.6	751.9	802.8
Tarım (Genel)	353.6	446.3	634.3	654.0	681.8
İmalat Sanayii (Genel)	345.2	509.4	664.0	755.0	840.7
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	1159.6	1561.0	2488.5	2767.2	2932.8
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	1309.3	1765.7	2880.4	3194.4	3371.8
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	11613.4	11104.8	12385.6	14163.1	10465.5
Dışsatım (FOB)	7958.0	7456.7	8985.9	10190.0	905.5
İşçi Dövizleri	1714.0	1633.0	1851.0		

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın birikiminin yeniden değerlendirilmesinden doğan 887.6 milyon dolar dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahildir. (4) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (5) 1985 yılı dışalımına 269.8 milyon dolarlık altın dışılımı dahildir.

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Ege CANSEN
- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM
- Osman ULAGAY
- Doç. Dr. T. Güngör URAS

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

Türk ekonomisi «bıçak sırtında» mı? Gelecekte hangi yönde gelişme gösterebilir?

ekonominin «bıçak sırtında» olduğunu ortaya koyan bazı göstergeler; 1988 yılı gerçekten kaybedilmiş bir yıl mıdır?

AKGÜÇ — Efendim, toplantıya katıldığınız için çok teşekkür ederim. Bugünkü toplantımızda konu, Sayın Özal'ın da ifade ettiği gibi, «bıçak sırtında olan Türk ekonomisinin gelecekte hangi yönde gelişme göstereceğini» tartışmaktır. Türk ekonomisinin bıçak sırtında olduğunu ortaya koyan bazı göstergeler var. Bu göstergelerin başında son 10 yıldır Türkiye'nin oldukça hızlı bir enflasyon

çinde yaşamakta oluşu gelmektedir. 1980'den bu yana, yani istikrar programından bu yana fiyatlar resmi istatistiklere göre 18 misli artmıştır. Ve halen de enflasyon 1988 yılı içinde yıllık olarak % 60 dolaylarında bir gelişme göstermektedir.

İkinci önemli bir gösterge, Türkiye'nin dış borçlarının önemli boyutlarda artmış olmasıdır. Çeşitli hesaplamalar var. 37 milyar ile 44 milyar dolar arasında değişen, hatta 50 milyar dolara kadar çıkan bir dış borç rakamı ortaya konuluyor. Döviz tevdiat hesaplarının tümünün ve A.B.D. yardımının eklenmesi veya eklenmemesi dış borç rakamını etkiliyor. Ama şu bir gerçek ki Türkiye'nin halen en iyi olasılıkla 37 milyar dolar, en kötü ihtimalle de 44 milyar dolar olan bir dış borç yükü var. Ve

bu ağır borç yükünün Türk ekonomisi üzerine getirmiş olduğu külfetler var. İşte gelecek yıl 7 milyar dolarlık bir borç servisini yerine getirmek zorunda oluşu, Türkiye için bu yüklerin en önemlilerinden biridir. Diğer getirdiği bir yük de şudur: Türkiye bir süre sonra GSMH'sinin bir kısmını dışarıya transfer etmek zorunda kalacaktır. Henüz 1987 yılında bu olayı yaşamadık, ama Türkiye'nin dışarıdan sağlanmış olduğu kaynaklar giderek azalmaktadır. Nitekim 1988 programında da bu olguyu görüyoruz. Geçen yıl % 6,8 oranında büyümesine karşın, Türk ekonomisinin kullanılabilir kaynağı ancak % 5 oranında artmıştır. Bunun giderek süreceği tahmin edilmektedir. Büyüme hızından daha yavaş artan kullanılabilir bir kaynak sorunu ortaya çıkıyor.

Diğer bir gösterge, Türkiye'nin iç borçlarının da hızlı biçimde artmasıdır. İç borç konusunda da çeşitli rakamlar var. Fakat yine en iyimser rakam 12 trilyon dolayında bir iç borç. Türkiye'nin geçen yıl vergi gelirlerinin 9 trilyon olduğunu düşünürseniz, normal vergi gelirlerinin üstünde bir iç borç sorunu ile karşı karşıyayız. Bunun tabii bütünçe üzerinde getirmiş olduğu çok önemli yükler vardır. Faiz ödemeleri aşağı yukarı bütçenin % 30'una yaklaşmıştır. Ayrıca bütçe açıkları ve vadesi gelmiş olan borçların ödenmesi, önümüzdeki yıl devletin en az 6,3 trilyon daha yeni borçlanma yapması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Diğer bir olumsuz gelişme, belki bıçak sırtında olmasını doğuran diğer bir neden de

Türkiye'de imalat sanayii yatırımlarının özellikle son yıllarda yavaşlamasıdır. Bunu programda da görüyoruz. Türkiye'de imalat sanayii yatırımları 1987'de % 15 düzeyine kadar inmiştir. Kamu kesiminde bu daha dikkati çekicidir. % 6'dır kamu kesiminde imalat sanayii yatırımlarının oranı.

CANSEN — Yani toplam yatırımların % 6'sı mı?

AKGÜÇ — Evet. Bu özel sektörde biraz daha yüksektir. Fakat kamu ve özel imalat sanayii yatırımlarının toplam içindeki payı % 15'e kadar gerilemiştir. Bunun tabii sanayi kesiminin üretimi üzerindeki etkileri gelecekte daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Diğer bir gösterge, son dönemlerde Türk parasının hızla değer kaybetmesine karşılık, dış dengelemler sağlanamamasıdır. 1987 yılında da, anımsanacaktır, Türkiye dış ticareti 4 milyar dolara yakın açık vermiştir. Bu sene de programda buna yakın bir açık beklenmektedir. Gelir dağılımının bozulması üzerinde fazla duruyorum. Çünkü çok işlenen bir konu. Gelir dağılımının bozulması gibi bazı konuları bir tarafa bırakacak olsak dahi, çeşitli göstergeler Türk ekonomisinin oldukça güç koşullar içerisinde bulunduğunu ortaya koymaktadır ki, Sayın Başbakan da bunu «bıçak sırtı» olarak ifade etmiştir. Şimdi burada önemli sorun şudur. Acaba Türk ekonomisi kısa bir sürede bu güçlükleri alt ederek normal bir gelişme düzeyine girebilecek midir? Yoksa bu durum uzun süreli bir bunalımın henüz başlangıcı mıdır? Veyahut bir sonun başlangıcı mıdır? Sayın Ulagay'ın bir yazısında belirttiği gibi, acaba Türk ekonomisi durgunlukla beraber hızlı bir enflasyon sürecine mi girmektedir? Genel olarak bunun tartışmasını yapacağız. Türk ekonomisi bıçak sırtından nereye yuvarlanacaktır? Nereye gide-

◆ Doğadaki her şey, bazı olayların kaynağı olan bir nedene dayanır.

Spinoza

AÇIK OTURUMA KATILANLAR : Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Ege Cansen (Hürriyet Gazetesi Ekonomi Yazarı), Doç. Dr. T. Gungör Uras (İktisatçı - Yazar), Osman Ulagay (Cumhuriyet Gazetesi Ekonomi Yazarı), Dr. Öztin Akgüç (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi) ve Prof. Dr. Dündar Sağlam (Ankara Gazi Üniversitesi eski Öğretim Üyesi); «Türk ekonomist bıçak sırtında mı? Böyle bir ekonomi gelecekte hangi yönde gelişme gösterebilir?» konusunun tartışıldığı «Ekonomik Yorumlar» toplantısında bir arada görülmüşlerdir. Konuşmacılar, konuya ilişkin çeşitli önerilerde bulunmuşlardır.

cektir? Kısa bir süre sonra, iddia edildiği gibi, Mayıs ya da Haziran ayında ekonomi tekrar işlerlik kaza nacak mıdır; yoksa bu olay uzun süre devam edecek midir? Hatta daha da şiddetlenerek mi devam edecektir? Genelde bu üç olasılık söz konusu. Bu olasılıklardan hangisi daha geçerli?

URAS — Sayın Akgüç, izin verirsiniz araya girebilir miyim? Şu bıçak sırtı meselesi Türkiye'de birdenbire ortaya çıktı. Bıçak sırtında olduğumuzu biz resmi ağızlardan öğrendik. Halbuki o günlere kadar, dikkat edersem, Türkiye'de kendilerine «felaket tellalı» denilen ve hep olumsuz olduğu söylenen bazı yazarların dışında hiç kimse işlerin bu kadar vahim olduğunu söylemiyordu. Hatta şahsen ben rakamlara bakıp «Döviz durumumuz iyidir.» diye ısrarla iddia ediyordum. Ve hatırlayınız, Sayın Başbakan, TÜSİAD Genel Kurul toplantısının yapıldığı gün, Ankara'dan ekranla yaptığı konuşmada, döviz durumu-

nun ne kadar iyi olduğunu söyledi. Bundan sonra Çiller-Kızılyalı Raporu ile döviz durumu hakkında alarmlar verildikten sonra; Sayın Yusuf Bozkurt Özal, İstanbul'da YASED Genel Kurulu'nda: döviz durumumuzun çok iyi olduğunu, Türkiye'nin çok iyiye gittiğini, ekonomide hiçbir problem olmadığını söyledi. Bütün bunlardan sonra, Ocak ayı tamamlandı, Şubat ayı başında birden aynı ağızlar; ekonominin bıçak sırtında olduğunu, 1988'in kaybedilmiş bir yıl olacağını, çok tehlikeli bir noktada olduğumuzu, eğer tedbir alınmazsa her şeyin çok kötüye gideceğini söylediler. Hükümet kademesinde birden acaba bizim bilemediğimiz, çok kısa süre içinde, 15 gün içinde bir değişiklik mi oldu? Oldu da biz birden düz yolda giderken bıçak sırtına mı biniverdik? Yoksa biz esasen bıçak sırtında idik de bizi yanlış bilgilerle yanılttılar mı?

CANSEN — Ölmüştük de farkında mı değildik?

URAS — Evet. Aslında ölmüşüz de farkında değilmiz gibi bize öldüğümüzü sonradan haber verdiler. Bu konuyu özellikle gündeme getirmek istiyorum. Çünkü bu durum, başkasını bilmiyorum ama, hiç olmazsa bende, kamu yetkililerinin hatta kamunun üst düzeydeki yetkililerinin sözlerine ve kamunun rakamlarına karşı bir şüphe yarattı. Çünkü ben kişisel olarak, bir iktisatçı olarak bazı rakamların kötü gitmediğini, genellikle -diğer rakamlara da bakarak iyi olduğunu da söylüyorum. Bunları neye dayanarak söylüyordum? Kamu yetkililerinin beyanlarına ve kamunun yayımladığı rakamlara dayanarak söylüyordum. Ama sonra, bunun öyle olmadığını aynı kimseler, ters rakamlar vererek bize söylemeye başladılar. Tabii bu çok önemli bir noktadır.

AKGÜÇ — Sayın Uras, orada benim bir görüşüm var. Türk ekonomisinde hangi göstergelere bakacağımız son derece önemli, hangi rakamlara bakarak değerlendirmeye yapacağımız son derece önemli. 1980'den bu yana izlenen politika, bence bilimsel değeri olmayan, hatta ciddi olmayan birtakım sloganlarla savunuldu. «Vitrinler ithal malları ile dolu.» dendi. «Görmüyor musunuz? Köprüler yapılıyor, barajlar yapılıyor, viyadükler yapılıyor.» dendi. «Herkes DTH açıyor, herkesin cebinde döviz var.» dendi. Hiçbir rakam verilmeden. «Üretim artıyor.» dendi. En basit üretim fonksiyonunu yazamayacak birtakım kişiler, üretim artışına ilişkin makaleler yazdılar. Bunu açıkça söylemek lazım. Ortada somut bir iyi gidiş yoktu, benim görebildiğim kadarıyla. Ekonomide nereye bakacağımız, hangi göstergelere bakacağımız son derece önemliydi. Mesela döviz bolluğundan bahsedilirken, herhalde bankaların likide oranı ile kur riski oranlarına, bu oranlardaki gelişmelere bakmak

lazımdı. Ben söyleyeyim, 1985'de bankalarda % 140 olan kur riski oranı, % 95'lere, % 100'ün altına inmişti. Bu tehlikeli bir gidişti. «Dış borç ödenmesi sorun doğurmaz.» dendiği anda, kimse açıp ta Merkez Bankası durumuna, Merkez Bankası net rezervinin eksi 10 milyar dolar olduğuna bakmadı. Gelişmelerin olumsuzluğunu gösteren çok rakam vardı. Rakamlar durumun vahametini saklamıyordu ki. Ama galiba neye bakılacağı önemli idi. Onlara bakılmadı. Yahut da rakamlar söylendiği zaman; «Bunlar önemsizdir. Bankalarda döviz var, transferler yapılıyor, milletin cebinde döviz var, yatırımlar artıyor.» gibi bence ciddi olmayan, ciddi dayanağı olmayan birtakım argümanlar ileriye atıldı.

Rakamlara baktığımız zaman, biz yatırımların yavaşlamakta olduğunu görüyoruz. Açın 1988 programına bakın. Geçen yıl yatırımların hızlandığı denildiği dönemde, toplam yatırımlar % 1,1 azalmıştır. Sadece sabit sermaye yatırımları % 3,6 artış göstermiştir. İşte 1988 programının 15 numaralı tablosu. İmalat sanayiine bakalım. İmalat sanayii yatırımları % 30'lardan, % 33'lerden, her sene bakıyoruz gittikçe düşüyordu. 1986'da toplam yatırımlar içinde % 19,6 iken imalat sanayii yatırımlarının payı, 1987 rakamlarına göre % 15,7'ye düşmüş. Bence rakamlar durumu gizlemedi. Rakamlar ortada idi. Fakat yorumlar rakamlara bakarak yapılmadı veya çarpıtıldı. Çünkü, bir ekonomi birden bıçak sırtına gelmez. Daha önce birtakım uyarı işaretleri verir. O uyarı işaretlerini eğer algılayabiliyorsa, ekonominin nereye gittiğini görebiliriz. Bence bu ekonomi sürekli S.O.S. veriyordu. Yorum yaparken hangi rakamlara bakacağımız önem taşıyor.

URAS — Kısa bir şey daha söylemek istiyorum. Bir de bıçak sırtı

dendikten sonra, bu tedbirlerin geçici olduğu söylendi. Fakat ne kadar geçici olduğu konusunda da kimse bir şey söylemedi. «Bu tedbirler geçicidir.» denilirken vurgulanan diğer bir husus. 1988 yılının «kaybedilmiş bir yıl» olduğudur. Demek ki ne kadar geçici denilirse denilsin, bu tedbirlerin 1988 yılında bir müspet tesir ortaya çıkarmayacağı bir kere kabul edilmiş oluyor. İkincisi, 4 Şubat'ta alınan tedbirler -ki ben bun-

Bundan sonra siz tartışacaksınız bu politikanın, bu tedbirlerin etkilerini. Sayın Sağlam buyurun, ilk önce sizin görüşlerinizi alalım.

faiz politikası gelir dağılımını düzeltmede kullanılacak bir araç değildir; sürekli iç borçlanmaya gidilerek ekonomi dejenere edilmektedir

DOÇ. DR. T. GUNGÖR URAS

lara çarşambanın gelişini bilemedikleri için perşembe tedbirleri diyorum-sadece Merkez Bankası'nın döviz kassasını işler hale getirecek tedbirlerdir. Yoksa yapısal tedbirler değil bunlar. Yani Türkiye'yi çıktığı o bıçak sırtından indirmeyi sağlayacak tedbirler değil... Bunlar, Türkiye'yi yine bıçak sırtında bırakıp kanamayı durdurmayı düşünen tedbirlerdir. Ama ekonomi bıçak sırtında olduğu müddetçe, kanama da devam edecek demektir. Buraya da dikkatinizi çekeirim.

AKGÜÇ — Efendim, benim bu aşamada söyleyeceklerim bunlar.

SAĞLAM — Sayın Akgüç bıçak sırtında oluşumuzu gösteren emareleri yineledi. Ben ona bir şey daha ilave etmek istiyorum. Gerçekten bugün Türkiye'de üreticiler de tüketiciler de tam bir karanlık içinde. Okumuş yazmış dediğimiz kesim bile tasarruflarını enflasyondan korumak için nasıl hareket edeceğini bilemez duruma gelmiştir. Arkadaşlara soruyorum, «Tasarruflarını 1988'de nasıl koruyacaksınız?» diye, onlar dahi ne yapacaklarını bilemiyorlar. Bir kere ekonomide hakikaten tam bir belirsizlik var. Oysa ben bu bağlamda General De Gaulle'ün bir sözünü hatırlatmak istiyorum. Asker olmasına rağmen kendisinin çok ünlü bir sözü var. Diyor ki: «Halkın tasarruflarını enflasyondan korumak, ülke sınırlarını düşmandan korumak kadar devlete düşen kutsal bir görevdir.» Hakikaten şu anda tasarruf edip de ne yapacağını bilmeyen binlerce kişi var. Bu da diğer bir olumsuz belirti. Ben şimdi şöyle bir yöneliş kazandırmak istiyorum açık oturuma: Acaba bu duruma nasıl geldik ve Sayın Özal'ın izlediği politikanın temelindeki sakatlıklar nerede idi; çelişkiler nelerdi? Ben bu noktada birkaç şey söylemek istiyorum.

Birincisi, bir kere ekonomi politikasını dizayn ederlerken, 24 Ocak'tan sonra, faiz politikasına çok ağır bir yük yüklediler. Faiz politikasından çok fazla şeyler beklendi. O kadar ki, ben hatırlıyorum, Sayın Özal Hükümet Programı ile ilgili televizyonda yaptığı bir konuşmada; «Eskiden, 1980 öncesi dönemde, negatif faizler uygulanarak tasarruf sahibi yoksullaştırılmıştır. Biz onu değiştiriyor ve gelir dağılımını düzeltiyoruz.» demişti. Gelir dağılımını düzeltmek için faiz politikasını bir araç olarak görmüştü. Oysa biz iktisat literatüründe biliyoruz ki, gelir dağılımını düzeltmede faiz politikası kullanılacak bir araç değildir. Bunu başlangıçtan biliyoruz. Ayrıca faizlerin, yükseliş yönünde esnek fakat düşüş yönünde sertliği olduğu da bilinen bir husustur. O sırada idari kararlarla, piyasanın da önüne geçilerek faizler olağanüstü boyutlarda artırıldı. Birinci olarak söylemek istediğim, altını çizmek istediğim husus budur. Faizlere ağırlıklı olarak yer verilmesi, politikanın özünü faiz politikasının oluşturması.

İkinci söylemek istediğim, Sayın Özal'ın modelinde para arzına sıkı bir disiplin uygulanacağı ifade edildi. Halbuki hemen ilk günlerden itibaren bu disipline uyulmadığını gördük. Biraz önce Sayın Akgüç'ün söylediği gibi, hakikaten rakamlar bu konuda açıktı. Oysa İngiltere ve diğer OECD ülkelerinde, iktisat politikasının temel aracı olan bu sıkı para politikasına, bu gereğe çok dikkat ve itinaya edildi. Para arzını bizdeki gibi keyfi biçimde artırıcı yöntemlere başvurmadılar. Tartışmamızın odak noktası olmasını istediğim diğer bir konu, 1980 öncesinde kamu finansman açıklarında genellikle Merkez Bankası - Hazine - KİT eksenini diyebileceğimiz üçgen rol oynuyordu. Ve iç borçlanma 1980 öncesi dönemde

önemli bir boyuta asla ulaşmadı. Sanıyorum Sayın Özal'ın kafasında para basma yerine iç borçlanma ile yani devlet tahvili ve Hazine bonusu çıkarmak suretiyle enflasyonun düşürülebileceği düşüncesi vardı. Sayın Özal'ın uzun vadede, iç borçlanma servisinin ekonomiyi ne kadar dejenere edebileceği konusunda sağlam bir fikri olduğunu sanmıyorum. Üstelik orada da, iç borçlanma konusunda da bir büyük vahim hata işlendi diyorum ben. Bu iç borçlanma sistemine yönelindiğinde, devlet tahvili ve bonolarının vadeleri çok kısa tutuldu, üstelik faizleri de çok yüksek olarak belirlendi. Bunun daha da ilerisinde, bunların âdeta para arzının bir kalemi gibi bankaların portföylerinde önemli bir yer işgal etmesine de izin verildi. Dolayısıyla devlet tahvilleri, Hazine bonoları para arzının âdeta bir kalemi haline getirildi. Monetize edildi diyebiliriz. Bunlara bakarak, iç borçlanmanın ekonomimize getirebileceği büyük sakıncalar, Sayın Özal'ın kafasında yer etmiş değil gibi geliyor bana. Tabii bunun sonucunda iç borç servisi büyük boyutta ağırlaştı. Dış borçlar da aynı şekilde yükseldi. Burada şunu da belirtmek isterim. Avrupa ülkelerinde, OECD ülkelerinde devlet tahvillerinin vadelerine baktığımızda şaşırıyoruz. Hepsi 10 yıl, 8 yıl, 13 yıl. Bazı ülkelerde daha da uzun süreler söz konusu. Bizde tahvillerin hem vadesi kısa, hem de faizler olağanüstü boyutlardı. Bu uygulamanın piyasada faizleri yükseltici rol oynadığını hepimiz biliyoruz. Tabii bunun sonucunda, doğan fonlar kamu kesimine aktarılırken, özel kesimde meşhur crowding out dediğimiz olay vukua geldi ve özel kesimin yatırılabılır fonları kamu kesiminin eline geçti.

Bir yanlıgı da şu sanıyorum: Altyapı yatırımlarının enflasyonist etkileri olduğu gözardı edildi. Gerçekten

de özellikle uzun dönemde altyapı yatırımlarının sınıflandırılmasının çok önemli olduğu gözardı edildi. Altyapı yatırımlarını üretken, üretken altyapı yatırımları, bir de sosyal nitelikteki altyapı yatırımları olarak ayırabiliriz. Bunlar da az değil. Altyapı yatırımları derken bunların içerisinde belediye yatırımları, İSKİ yatırımları, kaldırım, bordür ve sair yatırımları ekleyebilirsiniz. Bu türlü yatırımların üretime etkileri ya yoktur ya

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

da çok sınırlıdır. Altyapı yatırımlarının enflasyonist karakteri ihmal edildiği gibi, bu yatırımların sınıflandırılmasında özellikle üretken olmayan yatırımlar gözardı edildi. Ayrıca kamu fonlarının önemli bir bölümünün konut sektörünün teşviki için kullanıldığını görüyoruz. Konut, evet yararlıdır, halkın barınması için yararlıdır; ama, bir dayanıklı tüketim malı olduğunu da iktisat literatüründen biliyoruz. Bu etkenlerin hepsi birleşerek enflasyonist tazyiki artırıcı rol oynadı. Şimdi daha da büyük bir çelişki var. Mesela, 4 Şubat 1988 Kararları faizleri görülmemiş boyutlar-

da artırarak özel kesimin mali yapısını iyice bozduğu halde, Sayın Başbakan özel sektöre; «Küçülün, villalarınızı satın.» demektedir. Diğer taraftan da 1988 Programı'nda özel kesim sabit sermaye yatırımlarında % 65'lik bir artış öngörülmektedir. Tam bir çelişki var, 1988 Programı'nda. Nitekim bu «Tablo 14» ve «Tablo 18» de görülebilir.

AKGÜÇ — Ama onlar cari fiyatlarla...

SAĞLAM — Ben kısaca şunu eklemek istiyorum: İç borçlanmanın bugünkü boyutları, devlet tahvili ve Hazine bonolarının özellikle kısa vadeli ve çok yüksek faizlerle çıkarılmaya başlanması, bunun harcamalarda alabildiğine kullanılması; enflasyonu düşürücü değil artırıcı etki yapmıştır. Bunu vurgulamak istedim. Sayın Turgut Özal hep mikro düzeyde düşünme eğiliminde. Ben bunu her zaman söylüyorum: getirdiği çözümler bir mikro çözüm ve kısa bir süre sonra da diğer çözümlerle çelişir hale düşüyor. Ben bu saptamaları yaptıktan sonra, ekonominin yeniden ciddi bir şekilde makro düzeyde yeni bir modelle, yeni bir biçimde düzenlenmesi, yeni iktisat politikalarının dizayn edilmesi gerektiğini savunuyorum.

AKGÜÇ — Teşekkürler Sayın Sağlam. Sayın Ulagay, sizin görüşlerinizi alabilir miyim? Özellikle bugüne gelişin nedenlerinden çok, bundan sonra ne olabilir? Nasıl gelişir bu 4 Şubat senaryosu? Bu konulardaki görüşlerinizi alabilir miyim?

ULAGAY — Ben de daha çok o konuya değinmeye çalışacağım. Yalnız önce Sayın Uras'ın demin değindiği, söylenenlerle gerçekler arasında bu kadar fark ansızın nasıl ortaya çıktı; o konuda kendi yorumumu çok kısa belirtmek istiyorum. Sanıyo-

rum 1983'de seçimle iktidara geldikten sonra karşı karşıya bulunduğumuz Turgut Özal ile 1983 öncesindeki Turgut Özal arasında önemli farklar var. 1983 sonrasında bir partinin başında iktidar olunca, sanıyorum Sayın Özal da kavradı ki, 1980'den itibaren Türkiye'ye empoze etmeye çalıştığı modeli öyle katıksız uygulamak hiç de kolay değil. Politikanın kendine göre gerçekleri var, eğer partileşmek istiyorsanız, bir siyasi güç olarak ayakta kalmak istiyorsanız, bu gerçeklere ayak uydurarak başka türde ekonomiyi yönlendirmeniz gerekiyor.

türkiye'ye birkaç yıl normal koşullarda yaşayabileceğinin üstünde büyüme hızları sağlandı; ekonomide canlanma görüldü; bunun sonucunda ANAP partileşti; şimdi bunun bedeli ödenmektedir

Kanımcıca, ANAP'ın partileşmesini de sağlamak için, kamu kaynakları büyük ölçüde seferber edilerek ve olumlu gelişen dış itibardan da yararlanılıp dış kaynaklar devreye sokularak, Türkiye'ye birkaç yıl normal koşullarda yaşayabileceğinin üzerinde büyüme hızları sağlandı. Ekonomide bir canlanma görüldü ve bunun sonucunda da ANAP partileşti. Ve biz şimdi «ANAPlılaşma»nın bedelini ödüyoruz. Şu anda geldiğimiz ve 4 Şubat Kararları'nı da gündeme getiren nokta, bence biraz bu tutumun sonucu. Biz açıkçası ANAP'ın kökleşmesinin, partileşmesinin bedelini ödemekteyiz, şu sırada.

Bu arada ilginç bir gelişme oldu. 1980'den bu yana IMF'in tavsiye ettiği reçetelere çok yakın reçeteler uygulanırken, bu reçetelere sahip çıkan ve bunları benimseyerek uygulamaya başlayan bir kadro ve ekol de oluştu. Ve sanıyorum ki bürokrasi içerisinde gelişerek gelen bu ekipteki kimseler de özellikle geçen yılın başlarından itibaren gidişin hiç de iyiye doğru gitmediğini ve ekonominin dengelerinin bozulmakta olduğunu farkına vardılar. Nitekim bu, yer yer yapılan söyleşilerle de basına yansdı. Mesela Sayın Canevi'nin geçen yılın başlarında yaptığı çok ciddi uyarılar vardı. Gene geçen yılın sonlarında, genel seçimlerden önceki dönemlerde, 4 Şubat Kararları'na damgasını vuran ekibin -yazıya intikal ettiği için açıkça söyleyebilirim- işlerin iyiye gitmediğini, dengelerin bozulmakta olduğunu, mutlaka farklı önlemler alınması gerektiğini ifade eden beyanları vardı. Ancak bu beyanlar hiçbir zaman politik beyanlar haline gelemiyordu, politik beyanlar hep tabloyu olumlu göstermek istediği için öne çıkıyordu ve kamuoyu da genellikle bu şekilde koşullandırılıyordu. Her şeyin iyiye gittiği izlenimi yaygın olarak kamuoyuna çeşitli sloganlarla veriliyordu. Yönetimin içinde de gidişin iyi olmadığını farkedemler vardı; ancak bunlar hiçbir zaman politikacıların sözlerine yansımıyordu ve kamuoyunun bir yerde sürprizle karşılaşmasının altında yatan olay da bence budur.

«4 Şubat Kararları acaba gerçekten geçici nitelikte kararlar mı ve Türkiye ekonomisi kısa süreli bir uyum bunalımı mı atlatıyor, yoksa daha uzun süreli sorunlara mı gebe-yiz?» diye sorunu ortaya koyduğumuzda, doğrusu benim görüşüm pek iyinser değil. Benim görebildiğim kadarı ile, Türkiye ekonomisinin klasik gelişiminde de zaten bunu görü-

yoruz; 1950'lerden bu yana hep görüyoruz. Birçok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye'nin de başlıca sorunu, kaynaklarının arzu ettiği büyüme için yetersiz olması. Dolayısıyla iç kaynakları zorlayarak, dışardan da çeşitli yöntemlerle kaynak transfer ederek -bu bir dönemde işçi dövizini, çeşitli dönemlerde devletten devlete yardımları, daha sonraki dönemlerde dış borçlanma idi, resmi kanalla

OSMAN ULAGAY

ya da bankalar kanalıyla dış borçlanmaydı- ve bu kaynakları da kullanarak ekonomiyi biraz daha hızlı büyütmek, gelirleri biraz daha hızlı artırmak, daha canlı bir ekonomi tablosu ve kötü dağılsa bile artan bir refah düzeyi ortaya çıkarmak mümkün görünüyordu. Ancak, daha önceki dönemlerde de yaşadığımız gibi, dönem dönem bu dışarıdan sağlanan kaynakları, borçları geri ödeme zorunluluğu doğduğunda, farklı bir tablo ortaya çıkıyor. Bu sefer o hızlı büyümeyi ani bir frenle durdurma ve kendi kaynaklarımızın sınırlı yapısı içerisinde işi çevirmeye çalışma noktasına

geliniyordu. Sanıyorum ki, şimdi geldiğimiz nokta daha da kritik bir noktadır. Demin Sayın Akgüç'ün de belirttiği gibi, Türkiye'nin dış borç servisi yükleri o kadar büyüdü ki; örneğin gelecek yıl 7 milyar doların üzerinde bir dış borç servisi yapmak zorundayız. Buna karşı hedeflenen dış kaynak temini 5 milyar dolar civarında. Nitekim klasik hesaplara baktığımız zaman da -yani cari işlemler açığına borç ve anapara ödemelerini eklediğinizde- ortaya 5 milyar dolar civarında bir dış finansman ihtiyacı çıkıyor. İşe dış finansman cephesinden baktığımızda, sorun 5 milyar dolar ile çözülebilecekmiş gibi görülüyor. Ama yapmak zorunda olduğumuz borç servisi ise 7 milyar doların üzerinde. Türkiye bu dönemden sonra, izleyen bir iki yılda, bu dış kaynak, dış açık sorununu halledebilir mi? Ona da emin değilim; ne kadar süreceğini de kestiremiyorum. Türkiye sağlayabildiği dış kaynaktan daha fazlasını kaynak olarak dışarıya transfer etmek zorunda.

Böyle bir deneyi 1982'den sonra Latin Amerika ülkeleri yaşadılar ve bunun ekonomilerinde son derece olumsuz etkileri görüldü; yatırımlar müthiş düştü ve bu yapı içerisinde üretimde ve yatırımda artışlar olmadığı için enflasyon da kontrol edilemedi. Yani hem durgunluk hem enflasyon bir arada yaşandı. Benim şu andaki endişem, Türkiye'nin de bu sürecin başlangıcında olduğu noktasında. Dolayısıyla Sayın Uras'ın da belirttiği gibi, çok kısıtlı ve günlük dengeleri sağlamaya yönelik bir nitelik taşıyan 4 Şubat Kararları, bu kısa vadeli hedeflerinde başarılı olsalar bile, orta ve uzun vadede sorunu çözecek nitelikte zaten değil. O bakımdan, dış kaynak kullanırken şimdi dışarıya kaynak transfer etmek durumuna gelen Türkiye ekonomisinin, bunun ciddi sıkıntılarını yaşa-

mak zorunda kalacağını düşünüyorum. Temeldeki sorun, alınan dış borçlar nedeniyle yapılacak dış borç servisinin görece büyüklüğünde yatıyor.

AKGÜÇ — Şöyle diyelim. Türkiye en azından bir süre işçi dövizlerini faiz ödemeye ayırsa bile faiz ödemesini karşılayamayacaktır. Dış borç faizleri o denli artmıştır ki, bir zamanlar Türk ekonomisi için önemli kaynak olan işçi dövizleri, bugün için dış faiz ödemelerini dahi karşılayamayacak bir düzeyde kalmıştır. Daha açık bir deyişle faiz ödemeleri işçi dövizlerini aşmıştır. Bu, bir anlamda Türkiye dışarıya kaynak transfer ediyor şeklinde yorumlanabilir. İşçi dövizlerini artık Türk ekonomisi kullanamıyor. İşçi dövizleri, artan dış borç faizlerini karşılayamıyor. 1988 Programı'na göre Türkiye 2 milyar dolar işçi dövizini sağlayacak, buna karşı en azından 3 milyar dolar dış borç faizi ödeyecek. Bu makas giderek de açılacak.

ULAGAY — Burada belki bir şey dikkatli bakmak lazım. Türkiye'nin dış borçları içerisinde de Türk vatandaşlarına ait olan bölümler var. Kaynak aktarma derken, bunları da kaale alıp daha detaylı bir analiz yapmak lazım. Ama bu kabaca görün tablo.

AKGÜÇ — Türkiye'de yerleşik kişilere ait döviz tevdiat hesapları 1987 sonu itibarıyla 5 milyar doları buldu. Bunlara döviz olarak ödenen faizler, dış borç faiz ödemelerine dahil ediliyor mu? İrdelenmesi lazım. Ama bana öyle geliyor ki, dış borç faiz ödemeleri dediğimiz zaman, yalnız dışarıya transfer edilenler dikkate alınıyor.

ULAGAY — Tabii ama bunları alanlar arasında Türk vatandaşları da var.

AKGÜÇ — Ama yurt dışında yerleşiklere ödenenler hesaba giriyor. Evet Sayın Cansen, sizin de görüşünüzü alabilir miyim? Özellikle Türk ekonomisi bu bıçak sırtından nereye gidecek?

CANSEN — Şimdi efendim, ben müsaade ederseniz biraz başka sahalarda top koşturmak istiyorum. Bir defa sizler, bu rakamları benden çok daha iyi tefsir edebiliyorsunuz, okuyabiliyorsunuz; ben o rakamları okumasını bir türlü öğrenemedim. Galiba kalbimin taa derinlerinde de «O rakamlara itimat etme.» gibi bir ses var. Onun için ben o rakamlara pek itibar etmiyorum, ama hiç olmazsa sizin yazdığınız yazılardan o rakamları yakalamaya çalışıyorum. Ben bir ölçüde piyasada yetişmiş bir kişi olarak, hatta bir iktisat hocasının tabiriyle «bir iktisat hocası «piyasa iktisatçıları» diye bir deyim attı ortaya» bir piyasa iktisatçısı olarak hadiseyi nasıl görüyorum? Özellikle şöyle bir yaklaşımda bulunmak istiyorum. Netice itibarıyla Türkiye'nin ik-

IES Yayınları sunar :

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve İş çevrelerinin beklemediği yapıt.
Fiyatı (KDV'li): 1000.- TL

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Binbirdirak, Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet-İstanbul

Telefon: 526 34 11

Not: Ödemeli postalamla yapılsaz. PTT ile yollanmasını isteyenlerin, kitap bedeline 400.- TL taahhütlü pul tutarını ekleyerek önceden havale çıkartmalarını gerekmektedir.

tisadi politikasını birtakım insanlar idare ediyor. Ve bu insanların belli bir zihin yapıları var, bir düşünce çevreleri var. Birtakım inanışları var, analiz tarzları var ve de zihinlerinin gerisinde birtakım gizli çözüm yolları var.

ekonomiyi yöneten politik liderler, hangi sınırlamaları ne zaman kıracaklarını düşünüyorlar; seçtikleri bazı hedefler var; bu nedenle borç servisinin tutarını önemsemiyorlar

Objektif iktisadi tahlillerde genellikle biz şöyle bir yöntem uyguluyoruz. O havaya girdiğimiz zaman, birtakım değişmez limitasyonlar yahut da sınırlamalar (constrain) koyuyoruz. Bir çerçeve çiziyoruz, bu sınırlar içinde de çözüm arıyoruz. Bu çözümleri de zaman zaman bulamıyoruz. Bulamayınca da hadise «Bu işin sonu yoktur.» gibi bir noktaya geliyor. «Bu kadar döviz nereden bulunacak? Bu nasıl ödenecek? Bu işin altından nasıl kalkılacak?» gibi... Zaten bir model çözüldürken, yani kantitatif bir yaklaşımla bir modeli çözerken, bu sınırlar içinde çözümleri ararken, hadiselerin nereye doğru itireceğini yakalamaya çalışmıyoruz. Bence üst yönetici dediğimiz adamlar, politik lider dediğimiz adamlar, hangi sınırlamaları ne zaman kıracaklarını düşünüyorlar. Bir hocamızın verdiği örnek vardı. Bir otobüste kapı dizaynı problemi verilmiş. Brlisi de ideal dizaynı bulmuş. Otobüse sol taraftan kapı açmış. Demişler ki, «Trafikte sol taraftan kapı yok.» «Vallahi benim çözümüm böyle.» de-

miş. O zaman, acaba otobüslerin yanaşabileceği, sol tarafta da bir platform yapılabilir mi? Yani otobüs sadece sağdan bir yere yanaşmasın, aynı zamanda soldan da kapı açabileceği iki platform arasına yanaşsın. Böyle bir çözüm getirilebilir mi? Ben bunları biraz da topu dışarıya taşımak için söylüyorum. Şöyle düşünüyorum: Bu insanların zihinlerinden de bir şeyler geçiyor, onları da tercüme etmek lazım. Liderler, ekonomiyi yönetenler, olaylara bizim baktığımız gibi bakmadıklarına göre, olayları bizim gördüğümüz gibi görmediklerine göre, onların düşüncelerini yakalamak lazım. Lider, yönetici belki bu sınırları, tahditleri en zayıf noktasından kıracağını düşünüyor. «Şöyle bir durum olursa, ben de şöyle yaparım.» diyor. Biz «Damaya doğru gidiyor.» diyoruz; o da belki diyor ki, «Sonunda taşları karıştırırım.» Ama nerede taşları karıştırıcak, ne zaman yapacak bunu; kesin olarak göremiyoruz. Peki, niçin yapıyor?

Sayın Ulagay güzel bir noktaya değindi, 1980'den 1983'e kadar, hadi ilk 8-9 ayı çıkartırsak 2-2,5 senelik devrede daha ziyade ortada bir teknişyen Özal vardı. Askeri idareye sırtını dayamış olmanın avantajları vardı. İhmal etmeyelim, bir ekonomik politika izlenirken, politik tavizler vermemek büyük bir avantajdır. 1979-1980 aslında Türkiye'de bir kurtuluş savaşıdır. Siz bir toplumu kurtuluş savaşından çıkardığınız zaman, toplumun size açılmış kredileri vardır zaten. Çünkü Türkiye, 1979-1980'de hem siyasi anarşi açısından hem de iktisadi açıdan berbat bir duruma düşmüştü. Kuyruklar, yokluklar dönemi yaşanıyordu. Ve tam «Ne yapacağız?» derken, birtakım insanlar dış finansman kurumları ile müzakereye başladılar, arkasından borç ertelemeleri geldi. Bir de baktık ki, daha 1980'in Mart'ından Nisan'ından itiba-

ren petrol gelmeye başladı, ekonomi normalize olmaya başladı. Elektrik kesintileri azaldı. Bunları sağlayan kimselere karşı halkın açılmış olan bir kredisi vardır. Halkın büyük bir kısmı «Sen bunu yaptın sen helal olsun.» der. 1979 - 1980 seneleri yine benim üst idareci olarak çalıştığım bir devirdir. O zaman biz teknik olarak imkânsızlıklar içindeydik. Mesela fuel oil olmadığı için fabrikayı kapatıyorduk. O kadar ki, bize şu teklif geldi: «Kaçak fuel oil var.» Kaçağın çok türünü görmüştüm ama, doğrusu fuel oil'in kaçağını görmemiştim. Romanya'dan getiriyorlarmış. Gemi Sarıyer'e yanaşacak, oradan tankerlerle taşınacak. «Siz de parasını ağıktan döviz olarak vereceksiniz.» dediler. Akıl alacak işler değil. Öyle fabrikalarımız vardı ki, çalıştırmak için günde 40 ton, 25 ton, ayda 750 ton fuel oil bulacaktık. Sayın Özal, bu ve benzeri sorunları çözdü.

Sayın Özal'ın ve de onun tevârüs ettiği zihniyeti ben bir başka toplantıda şöyle nitelendirdim: Bunlar «hard core» (katı maddeci) iktisatçı. Gerçekte böyle bir tabir yok da ben uyduruyorum. İngilizcesini de söyleyince, herkes bunu bir şey zannediyor. Bütün o söylediklerine, hani finansal tedbirler, sıkı para politikası filan var ya, aslında onların hiçbirine inanmıyorlar. Kesinlikle inanmıyorlar. Ekonominin yumuşak madde tarafına, «soft core» tarafına, nizam, intizam, para arzı tarafına, sadece laf olsun diye inanmış görünüyorlar. Bunlar katı maddeci iktisatçı. Bunlar neye inanıyor? Duruyor duruyor, yaptığı işler içinde bir sürü yanlışlık olabilir ama diyor ki: «Arkadaş, 26 milyar kilovat saat elektrik üretiminden 40 küsur milyar kilovat saatte çıktım.» «Şu kadar yerde telefon bağlantısı varken, şimdi bu kadar yerde var.» diyor. Bunun gibi, yol, çimento, çelik üretimi, liman, ulaştırma, iletişim gibi konularda, enerji

üretimi gibi konularda kendilerine birtakım hedefler seçiyorlar. Bu işin en iyimser yorumunu yapıyorum. Bu hedefleri seçerken, adamların kafasının gerisinde şöyle bir zihniyet var. Bu hedef o kadar önemlidir ki, -hatı buna bir açıdan devrimci bir yaklaşım diyebilirsiniz- oraya ulaşabilmek için birçok şeyi göze alıyor bu adamlar. Neyi göze alıyorlar mesela? Çok gerekirse çıkarız ortalığa; «Biz borcumuzu ödemiyoruz.» veya «Türkiye Ortadoğu'da stratejik bir yerdedir. Jeopolitik konumu şöyledir, bize daha fazla yardım edin, borçları erteleyin.» deriz; diyorlar. Belki bu gibi veya benzeri düşünceleri var. Yani sonunda, «Çömlek patladı»ya getiririm gibi bir düşünceleri olabilir. Borç servisi tutarının şu veya bu kadar olması önemli değil, «çömlek patladı.» derim diye düşünüyorlar.

URAS — Vermem mi, diyecek?

CANSEN — Bu arada ben neyi elde etmiş olurum? Belli fizik hedefleri Türkiye'de gerçekleştirmiş olurum. Bunları da kimse Türkiye'den söküp alamaz. Ben bir GAP Projesi'ni bitirdiğim zaman, orada barajlar manzumesini inşa ettiğim zaman, burada ne bileyim 25 milyar kilovat saat elektrik üretim kapasitesi yarattığım zaman, Çukurova kadar bir alanı sulayabilecek bir sistemi kurabildiğim zaman; «Bunlar benim için önemlidir.» diyor. «Çünkü ben Türkiye'nin gerikalımlık fasit dairesini başka tür-

◆ Bir ulus, tek bir insan ve tek bir ruh olabilmelidir.

Victor Hugo

◆ En yüceye ulaşmak istiyorsan, en aşağıdan başlamalısın.

Syrus

lü kıramam.» diyor. Ben, kesinlikle haklıdırılar, demiyorum. Kişilerin niçin böyle davrandıklarını çözmeye çalışıyorum. Çünkü iyi kötü bu kantitatif tahlillerin pek çok benzerini yapmak mümkün. Bugün en basit bir işletmede bile 3-4 senelik bir projeksiyon yapıyorsunuz. «ben böyle borçlanmaya devam edersem bir an gelecek borcun faizi cironun % 60'ı edecek» gibi sonuçlara varıyorsunuz. Ancak, ekonomiyi idare edenler böyle bak-

EGE CANSAN

ıyorlar hadiseye, diyorum ben. Bunlar hadiseye bu fizik hedefleri tutturma açısından bakıyorlar. İşin iktisat bilimi tarafına çok da hürmet etmiyorlar. Bir sıkıntımız da buradan kaynaklanıyor. Ben bir tarlıhte bir yazı yazdım, «Ekonomiyat» diye. Bunu da edebiyattan türeterek yaptım. Onlara göre bu bir «ekonomiyat» tır. «Böyle birtakım adamlar teybin etrafında toplanıp konuşuyorlar, bunlar fostur. Esas olan benim dediklerimdir.» diye düşünüyorlar. İktisat ilminin pozitif taraflarına karşı da yüreklerinde bir hürmetsizlik var. Onu da söyleyeyim.

geçtiğimiz üç dört yıl içinde yaşadığımız imkânlarımızın üstünde oldu; durgunluğa rağmen fiyat artışlarının zaptedilememesi, ekonomik açıdan çok tehlikeli olacaktır

Türkiye bıçak sırtına bir günde mi geldi, dün mü geldi; perşembenin gelişi çarşambadan görülemedi mi? Daha önceden sinyaller çalışmadı mı? Hiçbir ülke pek tabii ki bıçak sırtına bir anda gelmez. Kaldı ki Türkiye gibi bir ülkenin bıçak sırtında olması nedir? Onu da bir açıklamamız lazım. Bir zamanlar Menderes'e de «Ülke battı.» demişler; «Nerede battı, gösterin?» diye sorunca; «Aman efendim, ülke dediğiniz kayık değil ki, battığı yeri gösterelim.» diye cevap vermişler. Tabii bu bıçak sırtı falan gibi tedbirler, gayriihtiyari olarak herkesin zihninde bir başka çağrışım yapıyor. Yani bir bıçak var, trap diye devriliyor veya devrilecek. Biz ne bekliyoruz bıçak sırtı lafından? Aslında bu lafı da biz etmedik. Ama şimdi biz de kullanıyoruz. Türkiye bıçak sırtında deyince, bu ne demek? Nedir bu devrilme dediğimiz hadise? Ne olduğu zaman bıçak sırtından düşmüş olacak Türkiye? Mesela döviz darboğazına girdiği zaman. Türkiye'nin pratik olarak bıçak sırtı diye gördüğü olay, şu ana kadar dövizsizlik, yani transferlerin yapılamaması olayıdır. Ben bıçak sırtını böyle anıyorum. Bıçak sırtında gitmek değil de bıçak sırtından düşmek dediğimiz olay dövizsizlik. Düştü dediğimiz zaman dün ne oldu? Döviz transferlerinin durması, transferlerin uzaması. Onun da tabii safhaları var. Transferler tama-

men durmaz, gecikmeye girer, maliyeti artar, şu olur bu olur. Ona karşı da, tahmin ediyorum, zihinlerde: «Gerekirse işte biz yeniden bir borç ödeme programı yaparız. Nasıl olsa bugün dünyada bu kadar başıboş trilyon dolar dolaşıyor. Amerika da hamdolsun devamlı dış ticaret açığını bastığı paralarla karşıladığı için, her tarafta bu başıboş pis dolarlar var. Buradan biz nasılsa 3-5 milyar dolar alırız, bu dünyanın koskoca ticaret ve para dünyası içinde bize de bir pay çıkar.» düşünceleri var. Ve bana öyle geliyor ki, böyle düşüncükleri için de dış borçları çok mühimsemiyorlar. Sayın Özal'da bıçak sırtı falan diyor ama, bunu bir sorun olarak yüreğinde hissetmiyor. «Sonunda borçları bir daha erteletiriz.» diye düşünüyor. Diyor ki; «Bu arada ben bazı göstergelere bakacağım. İşte ihracat bir artış gösteriyor. Arkası gelir, hayat dinamiktir. Bugün kapasite yok diyoruz, yarın talep kapasiteyi çeker, o doğurur.» Zaten bugün Türkiye'de hangi kapasitenin yüzde kaç kullanıldığı da tam bilinmiyor. O da doğru tabii. İki vardiyası, üç vardiyası var; cumartesi, pazar çalışmaları var. Tabii bazı hesaplar var. Kapasite kullanımı % 80 gibi... Buna tek vardiya üzerinden mi bakılır, iki vardiya, üç vardiya üzerinden mi? Hatta bizim bir de «dört vardiya» tabirimiz vardır. Yani bu kapasite oranları fazla anlam taşıyor.

Her halükârda gözükten o ki, şu geçtiğimiz 3-4 sene içinde, yaşadığımız, imkânlarımızın üstünde oldu. Bir zamanlar Ürdün için bir laf vardı, «The richest poor country» (En zengin fakir ülke) diyorlardı. Ben gittim Ürdün'e baktım, hakikaten vitrinler ithal malları ile dolu. Türkiye son 3-4 senedir böyle hafif Lübnan; biraz Ürdün havası gibi bir şey yaşadı. Ben şimdi bunun sonunun geldiğini hissediyorum, ileriye doğru baktığımız zaman. Burada bir tahdit görüyorum. İktisadi açıdan tehlike, Sayın Ulagay'ın da temas ettiği gibi, durgunluğa rağmen fiyat artışlarını da zaptetmek kabil olmayabilir. Geçen haftaki yazımda da bunu işledim. Enflasyonla fiyat artışını hep eşanlı kullanırsak, sonunda batağa saplanıp kalırız. Para arzını sabit tuttuğunuzda muamele hacmi düşerse, aynı para ile daha az muamele yaparsanız, her birinin fiyatı yükselmiş olur. Şimdi bizi bekleyen bir teknik tehlike de bu stagflation veya durgunluk içinde enflasyon yahut da enflasyonsuz yüksek fiyat artışıdır. Belki para arzını bu yıl % 45 - % 50'lerde sınırlandırabilirler. Ama fiyat artışını % 80'in, % 90'ın altına düşürmeyecekler. Ben önümüzdeki beklenen gelişmeyi böyle görüyorum. Sayın Özal, yeniden borç erteleme müzakerelerine, masasına otursunsa, o zaman Sayın Akgüç diyecek ki; «Bu zaten bizim dediğimizin çıkması demektir.» «Sen tekrar risk alır borçları ertele-

Sayın Okurumuz,

1988 yılı abonenizi yenilediniz mi?

Bekliyoruz...

tebilirsin ama, amaç bir daha herhalde aynı noktaya gelmemektir.» diyecektir. Oysa bu mühim değil, Sayın Özal «İcabında yaparım.» diyor.

AKGÜÇ — Benim bir kaygım daha var. Türkiye, daha doğrusu belli bir kesim, dediğiniz gibi olanakların çok üstünde yaşadı bunu. Öbür kesim de çok büyük sıkıntılar içine düştü. Bugün o sıkıntı çeken kesim yavaş yavaş sesini yükseltmeye başla-

1980 sonralarında Türkiye'de bir temsilsizlik başladı; bu, çok önemlidir; ülkemizdeki değişik kesimler, artık ne parlamentoda ne de kamuoyunda seslerini duyurabiliyorlar

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

mıştır. Benim kaygım, mesele sadece ekonomik olmaktan çıkıp, sosyal patlamalara doğru gitme eğilimi gösteriyor. Bunun da nedeni şu: Geniş kitleler bekledi; 3-4 yıl bir umutla bekledi. «Geçici sıkıntılı bir dönem olacak, sonunda refahım artacak.» diye. Ama sanıyorum artık o bekleme dönemi sona erdi. Sade vatandaşta değil, bazı işadamlarında da aynı kaygı başladı. 3-4 yıldır, hatta 8 yıldır bekliyoruz; sonuç yok. Gelecek hiç de umut vermiyor, ülkeyi daha büyük sıkıntılar bekliyor. Evet Sayın Uras buyurun.

URAS — 1980 öncesi anarşi döneminin getirdiği yılgınlık nedeniyle, 1980 sonrasında Türkiye'de bir de temsilsizlik başladı. Bu çok önemli. 1980 sonrasında Türkiye'deki değişik kesimler ne parlamentoda ne kamuoyunda seslerini duyurabildiler. Bunun altını özellikle çizmem lazım. Bugün de duyuramıyorlar. Parlamento da duyuramadılar, parlamento ya değişik kesimlerin temsilcileri girmedi. Kamuoyunda duyuramadılar, değişik nedenlerle. Mesela bugün, artık sesini duyuran bir üniversite yok. Üniversite Türkiye'de Osmanlı döneminden beri etkili bir şekilde, ulemanın, aydının sesi olmuştur. Türkiye'de bir bürokrasi vardır. Türkiye'de bürokrasi istenerek, Mülkiye kurularak Osmanlı döneminde yaratılmıştır. Niye Mülkiye kurulmuştur? Fransız modelinden esinlenerek, Türkiye'de devleti yönetecek adam yetiştirmek için. Mülkiyeliler ukala olsunlar diye değil. Mülkiyeliler memleket meseleleri üzerinde söz üretecek adam diye yetiştirilmişlerdir. Ve onun için de Mülkiye Türkiye'de her hareketin içinde olmuştur. Şimdi 1980'den sonrasında Mülkiye diye bir kurum da yok. Bir bürokrasi vardır Türkiye'de. Bürokrat kimdir? Bürokratlar, kamuoyunda kötülendiği gibi, hani her işi geciktiren, her şeye çomak sokan birtakım tembel adamlar değildir. Türki-

ye'de bürokrasi devlete sahip çıkan bir kesimdir. Dünyanın her yerinde üst düzey bürokratlar devletin sahibidir. Bunlar zaten devlete sahip çıkmak için para alırlar. Bürokrat dediğin adamın işvereni devlettir. Ona niye para verir? Devletin menfaatlerini korusun diye. Bürokrasinin devlete sahip çıkması onun mesleğidir. 1980 sonrasında devlet yönetiminde, temsilde bürokrasi de yok. İşçi sendikaları da yok. 1980'den sonra işçi sendikaları, hükümetten ve işverenden daha az işçi hakkını müdafaa ediyor. İşveren, işçinin haklarını belki daha fazla savunuyor. Mesela işveren temsilcileri bu yılbaşından önce; «Aman bu enflasyon karşısında işçilerin ücretleri artmalıdır.» dediler. İşçi sendikaları bunun peşine düşmedi. Türkiye'de bir sahihsizlik var. Türkiye'de koskoca bir tarım kesimi var. Geçen gün gazetelere intikal eden haberden duyuyoruz ki, 6 aydır, Ziraat Odaları Birliği Başkanı hükümetten randevu talep ediyormuş. TÜSİAD var. TÜSİAD Başkanı ile hükümet konuşmuyor. Türkiye Odalar Birliği Başkanı var; «Nasil olsa sen bizdensin.» diye hükümet onunla da konuşmuyor. Türkiye'de değişik kesimler kamu yönetimiyle diyalogo kesti.

Ben şimdi sadede geleyim. Efendim, Türkiye bugün nasıl buraya geldi? «Bunun üzerinde fazla durmayalım da nasıl çıkabileceğimize bakalım.» dediniz; ben oradan gideceğim. Türkiye buradan nasıl çıkar? Türkiye'de bugüne kadar yapılan hata şu: Türkiye'de 1980'den sonra yeni partiler oluştu ve yeni oluşan bir parti iktidara geldi. Yeni parti icra-i hükümet etmek zorundaydı. İcra-i hükümet eylemek demek para harcamak demektir.

CANSEN — Paran kadar konuş.

URAS — Bu hükümet parası kadar konuşabilirdi. Güçlü olduğunu pa-

ra harcayarak ispat edebilirdi. Başka bir şeyle ispat edemezdi.

AKGÜÇ — Sayın Ulagay'ın dediği gibi partileşmenin, daha doğrusu Sayın Özal'a prestij sağlamanın bedelini ödüyoruz.

hükümet herkesi memnun etmek ve «devlet baba» olduğunu göstermek için bol para harcadı, kaynakları yetmeyince de borçlandı; ancak, yapılan harcamalar yatırıma gitmedi

URAS — Partileşmeyi ben başka yönden alıyorum. Para harcamak zorunda olduğu için para harcadı bu hükümet. Herkesi memnun etmesi ve kendinin «Devlet Baba» olduğunu göstermesi lazımdı. Nasıl ki allede eve para getirmeyen baba horlanır, ana bile ona hürmet etmez. Ama o baba para getirdiği zaman saygı görür. Türkiye'de bizim yapımız budur.

CANSEN — Gücün kaynağı paradır (source of power is money).

URAS — Bu hükümet, gücün kaynağının para olduğuna inanarak yola çıktı ve herkesi gücünü para ile kabul ettirdi. İşadamlardan mahalli idareye kadar, belediye başkanına kadar. Şimdi bu çok önemli.

ULAGAY — Bir saplama yapabilir miyim? Galiba burada ilginç noktalardan birisi şu: Bu para harcayarak gücünü kabul ettirme gayesi ile Sayın Cansen'in bahsettiği fiziki hedefleri tutturma birbiriyle çok iyi bağdaşiyor. Parayı baraja akıt, elektrifi-

kasyona akıt, telekomünikasyona akıt.. Parayı kamuya harcamak, partiye harcamak; bir yerde ikisi bütünleşiyorlar.

URAS — Sayın Ulagay ve Sayın Cansen, burada bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. 1980'den bu yana kamu yatırımının, kamunun bayındırlık yatırımları ile kamunun imalat sanayii yatırımlarının GSMH'ya oranına bakınız. Oranlarda bir artış yok. Geçmişe göre büyük bir yatırım da yapılmamış. Yatırımlarda, temelsiz olduğu için, bir GAP Projesi dikkatimizi çekiyor. Bir ulaştırma yatırımı dikkati çekiyor. Ama kamunun toplam yatırım harcamalarının GSMH'ya oranı, 1980'den bu yana çok büyük ölçülerde artmamış. Buraya özellikle dikkatinizi çekiyorum. Şimdi, kamunun kıt kaynaklarıyla bu hükümet çok büyük işler yaptı gibi bir izlenim var. Çok büyük yatırımlar yaptı ve bunun için parayı yetiştiremedi. Halbuki ortada böyle bir olay yok. Demek ki kamunun, bu «Devlet Baba» olarak harcadığı para, yatırıma gitmemiş. Yatırıma gitmedi ise bu dövizler nereye gitti? Bu arada çok büyük ölçüde de borçlanıldı. Orada dikkati çeken bir nokta var; demek ki döviz de Türk parası ihtiyacı için borçlandı. Döviz döviz olarak kullanmak için değil, dövizli Türk parası olarak kullanmak için borçlandı. Zaten hatırlarsanız, hükümetin en yetkilileri, «Türk parası ile borçlanacağımıza dövizle borçlanırsanız daha kârlı olur.», diye tavsiye bile ettiler. Şimdi burada bir noktaya daha dikkatinizi çekiyorum: Hükümet çok büyük yatırım yapmadığına göre, memur maaşlarını artırmadığına göre, işçi ücretlerini reel olarak düşük tuttuğuna göre, peki bu paraları nereye harcadı? İşte bütün mesele burada. «Para toplayamadı da bu hale geldi, onun için dışarıdan borçlandı.» diyeceksiniz. Ben onu da araştırdım. Ona

da bir bakınız. Bu hükümet eski oranlarda, yani GSMH'ya oranla eski oranlarda vergi toplamış.

AKGÜÇ — Daha düşük. Çünkü bir ara vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı % 14'e, % 15'e kadar düştü.

URAS — Yaklaşık oranlarda. Bu yetmediği için gelir ortaklığı senedi çıkarmış, fon toplamış, KİT'lerin zararlarını kaynak olarak kullanmış ve büyük ölçüde de borçlanmış. Hükümetin niçin bu kadar paraya ihtiyacı vardır? Normal olarak hükümetin paraya yatırım için ihtiyacı vardır; bir de memur maaşı ve işçi ücreti yani cari harcamalar için ihtiyacı vardır. Memur maaşını artırmamış, işçi ücretini artırmamış, yatırımı artırmamış, ama buna mukabil eskisinden daha fazla para toplamış, o para da yetmediği için dışarıdan da borçlanmış. Niye? Çünkü bunları değişik kesimlere dağıtarak onları tatmin etmek için, «Devlet Babalık» yapmak için. O zaman mesele şuraya geliyor. Bugünden kurtulmanın tek yolu, bütün bu kaynakları bir yerde toplamak, eski bir deyimle «tevhidi varidat» a gitmek. Tevhidi varidatı gittiğiniz zaman, bütün paraları tek çanağa almanın yolu bulunur. Kamu gelirleri tek çanağa alınmadığı müddetçe, bu darboğazdan, bu badireden çıkmamıza imkân yoktur. Bir kere paraların hepsini tek çanağa koyduğunuz zaman, devletin ne kadar büyük bir kaynak kullandığını görmüş olacaksınız. O zaman devlet bu kaynağı öyle önüne gelene cömertçe kullandıramayacak. Çünkü devletin tek çanağa girmiş parayı kullandırmasının da bir usulü vardır. İşte ben bu nedenle Türkiye'de 1974'de sona eren planlama ve programlama uygulamasının tekrar başlatılması peşindeyim. Ama bugünkü Planlama Teşkilatı ile değil. Çünkü bugünkü Planlama Teşkilatı devletin bir uygulama aracı ol-

muştur. Bir küçük nüve ile tekrar bu kaynakların, harcamaların planlanmasına başlanılması gerekiyor. Bu olmadan, Türkiye bundan sonra da darboğazdan çıkamaz.

SAĞLAM — Sayın Uras, bu fonlar acaba nereye harcanmıştır? Diyorsunuz ki; bu fonlar yatırımlara gitmedi, memurlara ve işçilere de gitmedi. Peki nereye gitti? İç borç ve dış borç servisine mi gitti diyorsunuz?

URAS — Şimdi efendim bakınız, bugünkü durum başka, başlangıç başka. Mesela bugünkü duruma gelelim. Bugünkü durumda benim yaptığım yaklaşık hesaba göre, hükümetin bu sene iç borç, dış borç, anapara ve faiz ödemesi olarak yuvarlak 10 trilyon lira ödemesi lazım. 10 trilyon ne demek? Ne kadar büyük bir para. Yani geçen sene yaptığımız bütün vergi gelirlerinin toplamı kadar bir parayı borç ödemek için kullanacağız.

CANSEN — Bu arada enflasyonu hiç konuşmuyoruz. 10 trilyon lira diyoruz ama, bunları da enflasyonla aşınmış bir para ile geri ödöyorsunuz yani. Onu da ihmal etmeyelim.

URAS — Ama döviz öderken de onun üstüne bindiriyorsunuz.

AKGÜÇ — Olay şöyle oluyor. Hükümet sürekli olarak Türk Lirası'nın da değerini düşürdüğü için, sonuçta bütçeye koyduğu ödenek ile fiilen ödediği rakam birbirini tutmuyor. Bu yılda ödemeler, ödeneklerin, öngörülerin üstünde olabilir.

URAS — Devletin bu borcu ödemesi için tekrar borçlanması lazım. Devletin tekrar borçlanabilmesi için faizi yüksek tutması lazım. Devlet bugün % 70 ile borçlanıyor. Net % 70 faiz ile borçlanıyor. Son çıkardığı tahviller yıllık birikimli net % 70'e geliyor. Niye % 70 ile borçlanıyor? Çün-

kü bu faizi % 70'den aşağıya tutarsa devlet borç alamayacak. O zaman Türkiye'de faiz oranlarını yukarıya iten faktör netleşiyor. Bugün birisi çıksa da ekonomi politikası olarak «Ben faiz oranlarını % 50'ye indirsem ekonomide bir şey olur.» derse, bunu yapmaya imkân yoktur. Çünkü devlet % 70'in altına düşürdüğü anda para bulamıyor. Devlet parayı bulamazsa bu borcunu da ödeyemiyor. Fatsit daire, her şey birbirine o kadar çok girdi ki...

türkiye'de devlet harcamalarında müthiş bir israf olayı vardır; gereksiz harcamaları karşılamak için adı vergi olmayan pek çok vergi toplanmaktadır

CANSEN — Tabii, enflasyon bekleşi % 70'in üstünde olduğu için, millet zar zor % 70'e razı oluyor. Şimdi ben de bir saplama yapacağım. «Devlet şu kadar para toplamış, yatırımları da yeterince yapmamış.» dediniz. Şimdi ben hadiselere, biraz da bu beylerin gözü ile ama tenkitçi bir açıdan bakarken şunu görüyorum. Burada müthiş bir israf olayı var. İsfraf hep fantezi bir kelime olarak kaldı. Hani Allah selamet versin Sayın Ecevit'in savurganlık dediği. Şimdi biz bu israf olayını bir türlü anlamıyoruz. İsfraf deyince, buna «Geç yahu her zaman vardı.» deniliyor. Geç değil beyim, geç değil. Korkunç israf var. Ve de yatırım denilen hadise başlıbaşına bir sanattır. Şimdi diyecekler ki. «Biz bunun dik âlâsını biliyoruz.»

Ama ben yine de söyleyeyim. Korkunç israf var. Bir kuruşa yapılacak şey beş kuruşa yapılıyor; kaynaklar ziyan ediliyor. Bir sürü yatırım uzun süre atıl tutuluyor. Hani bizim meşhur bir modelimiz vardır. Elinde bir milyar lira kaynağın olsa, 10 tane de bir milyarlık işin olsa, bu dağılımı nasıl yaparsın? Efendim, her birine 100'er milyon lira veririm. O zaman ilk devreye girecek proje 10 sene sonra devreye girer. Halbuki bunu blok sistemle götürürsen, birinci senede birincisi devreye girer % 10 randıman verir. Onun da hesabını yaptığın zaman bakarsın ki, 10 uncu seneye geldiğin zaman, daha önce devreye soktuklarının rantıyla zaten bütün projeleri tamamlamış, hatta daha fazlasını da yapmışsın.

Burada, bu kaynak tahsisinde öyle bir dağınıklık var ki, birçok şey devreye girmiyor. Yatırım idaresinde gözden kaçan müthiş bir israf olayı var. Belki gözden de kaçmıyor ama, kulaklar bu israf lafına karşı sağır-laştı artık. Bizim rahmetli, bir hocamızın çok beğendiğim bir deyişi vardı. Derdi ki: «İleri memleketlerde gösteriş tüketimi vardır. Geri memleketlerde de gösteriş tüketimi vardır. Ama geri memleketlerde bir de gösteriş yatırımı vardır.» Onun tabiri ile «conspicuous investment». İşte onlar ziyandır. Şimdi bunun matematik sonucunu da söyleyeyim. Sermaye/hâsıla nispetleri çok kölü, çok yüksek; bire sekiz, bire dokuz gibi... Türkiye gibi henüz daha ilk yatırım kademesi olan bir ülkede bunun 4 civarında kalması lazım. Biz hâlâ sekiz yatırıp bir alıyorsak; yani input 8, output 1 ise; ne kadar çok israf olduğunu buradan da görebiliriz. Yatırımda israf hadisesi devam ettiği sürece büyümeyi hızlandırmak, dengeleri sağlamak zorlaşıyor. Tüketimde zaten israfın maşallah her türlüü var. Bakın ben size, kamu kesiminde israfa ait bir anımı anlatayım. Bursa'da Kömür İşlet-

meleri kendisine yeni bina yaptırıyor. Bursa bölgesi müdürüne yeni yapılan binada bir yer ayırmışlar. Ayrılan yeri, şöyle bir gözümle ölçtüm biçtim; 400 metrekare yer tahsis edilmişti sadece müdür için. Burada bir insan çalışacak. Kömür İşletmeleri'nin müdürünün ofisi. Duvarlarını ceviz kaplatmışlar, lüks olarak ne düşünüyorsanız onu yapmışlar. Şaka değil bunlar, yapılan her bina birkaç milyar lira. Dekorasyonu da en az onun kadar. «Ne olur bir binada olursa?» denilebilir. Hayır efendim; o tür binaları topladığımız zaman, korkunç rakamlara ulaşıyor israf. Onun üretime katkısı da yok. Ama yapıyor adam, sarfediyor. Bu paralar toplanmış ve harcanmıştır. Ama müsmir bir şekilde kullanılmamıştır.

Bu arada bir tarifi de devreye koymak istiyorum. Tarif benim değil Friedman'ındır. Diyor ki: «Devletin topladığı verginin bir tek hesabı vardır. Devlet harcamalarının milli gelire nispeti, devletin topladığı vergidir.» Onun için «Ben kamu harcamalarının milli gelire oranından başkasına bakmam.» diyor adam. Bugün devlet vergi adı altında olmayan o kadar çok vergi topluyor ki, sadece vergi adı altında topladıklarına bakmayalım. Aslında cayır cayır her şeyden vergi alıyor. Dolaylı vergi, dolaysız vergi, fon saymakla bitmiyor. Devletin yaptığı harcamaların hepsini toplayacaksın, milli gelire böleceksin; «İşte devletin topladığı vergi budur.» diyor Friedman. Böylesine bakarsak olaya, gaddarane bir para toplanıyor. Zaten toplamasa, kendisine bu kadar kaynağı çekemez.

AKGÜÇ — Bir nokta daha var. Sayın Ulugay'ın vurguladığı bir partileşme olayı var. Partileşme olayı dediğimiz zaman, partiyi destekleyecek bir ekonomik güç de yaratmak lazım. Sanıyorum ki, bu toplanan paranın bir kısmı da transfer harcamaları şek-

linde partiyi besleyecek, partinin tabanını oluşturacak bir grup yaratmak için gitti. Piyasaya yeni işadamları çıkartmak, yahut ekonomik gücü olan, gerektiğinde partiye ekonomik katkıda bulunabilecek bir çevre yaratmak için de galiba büyük kaynaklar kullanıldı. Ben biraz daha ileri götürüyorum olayı. Bu hayali ihracat olayını önlemek son derece kolaydır. Bunun hâlâ devam etmesinin nedeni, partileşme ile ilgilidir gibime geliyor. Yoksa hayali ihracatı derhal önleyebilirsiniz. Ayrıca ihracatı düşürmeden de önleyebilirsiniz, hayali ihracatı.

SAĞLAM — Şimdi müsaade ederseniz, Sayın Cansen'in söylediği israf olayına ben de bir boyut getirmek istiyorum. Sorun yalnız gösteriş yatırımlarına ağırlık vermek değil, personel ve devlet harcamalarında da aynı israf var. Alınan personel sayılarını da pek iyi bilemiyoruz, yani kamu personeli rakamları nereye çıktı kesin bilmiyoruz. Şimdi gerçekten devletin her kesiminde israf olayı geçerli. Çözüme oradan başlamak, örnek olarak hükümetin tamamen tasarrufçu yeni bir yaklaşımla halkın önüne çıkması lazım. Şunu da ifade edeyim. Son zamanlarda gördüğümüz bir olay. Personel ücretleri o kadar garip bir mahiyet kazanmıştır ki, bugün o kadar çok personel rejimi var ki, âdetâ her bir bakanlık, her bir daire ile ilgili ayrı rejimler doğmuş vaziyette. Sözleşmeli statü uygulaması, fazla mesai uygulaması, daha değişik uygulamalar; hem müsrif bir devletin görüntüsünü sergiliyor, hem de personel arasında büyük bir kırgınlığa yol açıyor. Bugün onun çeşitli örneklerini görüyoruz. Bugün bir personel olayı var, personel ücretleri sorunu var. Büyük çapta o da bozuldu. Emeklilik konusuna da büyük çarpıklık getirildi. Baktık ki, bir süper emeklilik olayı ile sistem alt üst edildi; bir grup yararlanırken, bir diğer geniş kesim

gözünün içine baka baka bu duruma düşürüldü. Ben Sayın Cansen'e katılıyorum. İsfraf olayı, bugünkü sıkıntılarımızın temelinde yatan ana nedenden gibi geliyor bana.

ekonomiyi düzlüğe çıkarmak için alınması gereken önlemler: vergi ödemeyen kesimlerin zorlanması, gereksiz döviz harcamalarına son verilmesi, doğru para politikası ile enflasyonun aşağıya çekilmesi, yatırımlarda müsrif davranılmaması

AKGÜÇ — Şimdi son olarak, Sayın Uras'ın görüşüne de katılarak, bundan kurtulmak için neler yapmak lazım? Kısaca ne gibi önlemler almak lazım? Gerçi eleştiriler yapılırken, yahut olaya tanı konulurken bazı öneriler yapıldı; ancak kısa bir tur yaparak, bu durumdan kurtulmak için alınması gereken önlemleri en azından satır başları olarak belirtelim. Sayın Ulagay'dan başlayalım.

CANSEN — «Çare göster kardeşim, çare göster.» böyle diyorlar inşana.

ULAGAY — Genellikle bu «çare göster» noktasına çarelerin tükendiği bir anda geliyoruz.

CANSEN — Sayın Demirel'in dediği gibi: «Hükümet olsak, çaresini söyleriz.»

ULAGAY — Benim görebildiğim kadar, Sayın Cansen de demin de gündiler, 1980'lerin başında, o gün-

lerde iş âleminin katkısıyla da oluşturulmuş ve denenmemiş bir çare modeli vardı önümüzde; hem de toplum o günlerde özverileri kabul etmeye çok hazırdı. Toplum psikolojisi elverişliydi ve politik müdahalenin de olmadığı bir ortamda yapılabilecek şeyler vardı. Neticede yapılabileceği kadarı yapılamadı diye düşünüyorum. Bugün ise tam tersine, demin Sayın Akgüç'ün de değindiği gibi, pek çok kesimde herkes kendisini tahammül sınırlarına varmış gibi görüyor. Bugün çok kötü bir başlangıç noktası var, bir kere. Halbuki, çözüm de benim görebildiğim kadar, herkesin mutlaka bazı özverilerde bulunmasından geçiyor. Başka hiçbir çözüm yolu yok. Bugün öyle bir noktaya gelmişiz ki, zaten bütçenin yarısı kadar borç ödemesi var. Bugün hükümet bütün israfı da önlese, kemerini de sonuna kadar sıkırsa, bütün yatırımını da durdurursa, bütçenin ancak yarısı ile oynayabilir. Öbür yarısı ile zaten borç ödemek durumunda. Öyle bir kısır döngüye gelinmiş ki. Aynı şekilde -özel sektörün kendi beyanlarına ne kadar inanmak gerekir onu bilemiyorum ama- işletmeler de diyorlar ki, «Biz finansal açıdan sınırlarımıza geldik. Bir adım daha atamayız. Demek ki orada da bir problem var. Buna karşılık, herhalde toplum içerisinde, örneğin vergi alanında henüz potansiyeli kadar vergi ödemeyen kesimler var. Bunların üzerine gidilebilir mi, gidilemez mi? Fakat herhalde, Sayın Uras'ın belirttiği gibi, bütün bunları bir bütünsel yaklaşım içerisinde görüp ve muhtemel sonuçları da hesaplayıp onunla bağdaşacak bir toplu çözüm düşünmek lazım. Ve bu çözüm içerisinde de her kesimin kendisine düşen fedakârlıkları üstlenecek bir psikolojiye sokulması lazım. Bu ise bugünkü ortamda ve bugünkü iktidar yapısı ile bana kolay görünmüyor. Ayrıca, her şeyi kâr motifi yönlendirir ve çıkışı da bu

sağlar düşüncesiyle bağdaşabileceğine de çok aklım kesmiyor. Kâr motifinin ötesinde bir toplu yönlendirmeye gerek var diye düşünüyorum. Çok kısa vadede baktığımızda, «4 Şubat Kararları nereye götürür?» diye. Doğrusu ben çok merak ediyorum, özel sektör buna nasıl reaksiyon gösterecek? Sanıyorum 4 Şubat Kararları'nın geleceğini belirleyecek olan olay da budur. Özel sektör bu önlemlere nasıl reaksiyon gösterecek, nasıl uyum sağlayacak? Yoksa sağlayamayacak mı? Örneğin, üretimi düşürme yönü ile mi reaksiyon gösterecek? Bunun sonucu enflasyon açısından diğer sonuçlar açısından bambaşka olabilir. Bunu bir nebze tartışabilirsek, o da belki kısa vadede varılacak noktalar açısından yararlı olabilir diye düşünüyorum.

AKGÜÇ — Teşekkürler. Sayın Cansen, siz daha radikal daha köktenci düşünüyorsunuz galiba. «Çömlek patladı» derim dediniz. Biraz daha açalım. Çömleği nasıl patlatabiliriz?

CANSEN — Evet, ben öyle radikal konuşan fakat son derece muhafazakâr hareket eden bir insanım. Şimdi efendim, bir defa alınacak tedbirlerin mahiyeti ve şiddeti durumun vehameti ile doğru orantılıdır. Eğer durumda bir vehamet seziyorsak, o zaman alacağımız tedbirleri de ona göre dizayn ederiz. Şimdi ben bazı şeyler söyleyeceğim. Buna birçok kimse «ooooo, ooooo» diye itiraz edecek. Demek ki o arkadaşlar durumu benim kadar vahim görmüyorlar. Sırayla söyleyelim. Türkiye'nin halen bir numaralı sorunu, hani bıçak sırtında düşer mi düşmez mi dedğimiz sorunu, döviz dengesi sorunudur. Döviz dengesine iki türlü yaklaşmak lazımdır. Bir, döviz harcamalarını kısmak; iki, döviz kazançlarını artırmak. Şu ana kadar Özal Hükümeti'nin döviz harcamalarını kısmak noktasında hiç-

bir eylemi yoktur. Ben şiddetle bunun üzerine giderdim. Döviz harcamalarını kısırdım.

AKGÜÇ — Ama hükümetin en çok öğündüğü şey, vitrinleri ithal malı ile donatmak.

CANSEN — Bu konuda şunları söyleyebilirim. Ben dış seyahat harcamalarını müthiş zorlaştırdım. Yasaklamazdım, o ayrı bir hadise. Müthiş zorlaştırdım. Bugün 100 dolar karşılığı mı, 500 dolar karşılığı yapardım: ikinci çıkışta 1000 dolar kar-

şılığı. Tüketim mallarının zırnığını ithal etmezdim. Veyahut da fantastik fonlar koyardım.

AKGÜÇ — Demek ki o zaman kaçakçılık mafyasını çalıştıracaksınız. Sizin önerinize gelebilecek cevabı, tepkiyi hemen söyleyeyim.

CANSEN — O söze karşı fevkalade hazırlıklıyım. Eğer dünyada kaçakçılık, hırsızlık, eşkiyalık var da devlet «Ben buna karşı bir şey yapamam, önleyemem.» diyorsa, zaten devlet yoktur. Ben bir devletin «Ka-

Ortadoğu-Avrupa Piyasalarına İhracatta Büyük Firma

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
 - Naylon-66 İplik
 - Polyester, İplik
 - Polyester Tekstüre İplik
 - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
 - Naylon-6 Elyaf
 - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

çağcılığı önleyemiyorum, önleyemem.» diye argüman ilerli sürmesini kabul edemiyorum. Ben devlet olarak nasıl kaçakçılara teslim olurum? Kaçak olsa bile bu asgari düzeyde tutulur. Bir miktar kaçakçılık olacak diye sistem alt üst edilemez, döviz israfı yapılmaz. Ben dövizin neresinden ne kadar tasarruf edersem, o kadar tasarruf ederim. Tüketim mallarından otomobilden, sigaradan, viskiden hepsinden döviz tasarrufu yaparım.

AKGÜÇ — Hatta yatırım mallarından. Çünkü bugün kamunun yaptığı birçok yatırım atıl duruyor. Özel sektörün teşvik alarak yaptığı bazı yatırımlar atıl duruyor, biliyoruz. Yatırım mallarında da büyük tasarruf yapılabilir. Hatta ham petrol ithalatında. Dünyanın her tarafında petrol tüketimi biraz kısıyor. Biz petrol ithalatını geçen sene 20 milyon tona çıkarttık. Petrol ithalatını son bir yıl da % 20 kadar artırdık.

CANSEN — Onu kısacak tedbir de alabilirdik. Hatta şöyle söyleyeyim. Türkiye'de bir ithal ikamesi rejimi yaşadık. Bunun iyi ve kötü tarafları vardı. Ama bu ithal ikamesi öyle tamamen de bir yana ittirilecek bir strateji değil. Muayyen yerlerde ithal ikamesi prensiplerine uygun hareketler de yapardım. Bakın bütün bunlar benim durumu ne kadar vahim gördüğüm ile ilgili. Ben eğer Meksikavarı dünya çapında bir moratoryum ilan etmek gibi bir tehlikeyi ufukta görüyorsam, bunlar ehveni-şerdir. Eğer böyle bir tehlike varsa, alınacak tedbirler de daha radikal olmalı. «Yok canım bir şey olmaz.» diyorsak, o zaman bu benim söylediklerim havada kalabilir. Şimdi benim israf, özellikle yatırımda israf konusunda üzerinde durmak istediğim nokta şudur. Bizalili konunun gösteriş olması mühim değil. Çok kutsal bir konu da gösterişli bir yatırım yapılabilir. «Barajın

ını yatırımını keseyim arkadaş?» Hayır, baraja yatırdığın parayı daha ekonomik yatırabilirsin. Konu sadece bir pembe kaldırım yeşil kaldırım konusu değil ki. Kaldı ki oralara da milyarlar akıyor. Çok kutsal gözüken alanlarda dahi, çok daha ekonomik şekilde yatırım yapmak kabil. Önerim yalnız lüks yatırımı keselim değil, yatırımdaki müsrif davranışı keselim. Hatta size şöyle bir şey söyleyeyim. Köylere uluslararası konuşma yapılınsın diye haberleşme yatırımları yapılıyor. Onların marjinal rantabilitelerine bakılsın. Acaba köye konulan o santralda senede kaç konuşma yapılıyor ve o konuşmalar PTT'ye kaç mal oluyor? Bu konu da mugalataya elverişli. «Vay sen iletişim yatırımlarına da mı karşı çıkıyorsun?» denilebilir. Bunların hepsi hesap meselesi. Ben cnu da yapmam. Öyle noktaya gelinir ki, belki bunların hepsini kesmek gerekir netice itibarıyla.

AKGÜÇ — Bu noktada ben size bir soru sorayım. Peki, Sayın Özal seçimi nasıl kazanacak, bütün bunları yaptıktan sonra? Bütün mesele oraya geliyor dayanıyor.

CANSEN — Doğrudur. Belki de bu demokrasinin bir maliyetidir ama ona da şöyle vatanperverane bir cevap vereyim: «Memeleketin ve ekonomisi için iyi olanı yap. İcabında da seçimi kaybet. ANAP geçici, Türkiye kalıcıdır.» Şimdi efendim, dövizle ilgili hareket tarzını anlaşıldı. Hem döviz sarfiyatını kısmaya, hem de döviz gelirlerini artırmaya çalışıyorum. Ben bir süre önce bir teklifte bulunmuştum. Üç ay süre ile Türkiye'nin bütün prima yazlık yerlerinin sadece turistlere tahsis edilmesini. «Efendim Türkler Marmaris'e gitmesin mi?» Bir süre gitmesin efendim. Yani hep radikal tedbirleri, uç noktaları söylüyorum.

Enflasyon, en zor hadise bu. Enf-

lasyon aşağı yukarı kontrolden çıkmak üzere. Çıktı demiyorum, uğursuzluk sayılmasın diye. Şu anki tempo % 100'dür. Şu gün Türkiye'deki enflasyonun hızı % 100'dür. Zaten % 100'den sonraki durak % 150 veya % 200'dür. Bundan sonra enflasyon hızı % 101, 102, 106 diye gitmez. Hızlanarak gider. Bugünkü tempo çok kritik bir tempodur. İcabında bu işi durdurmak için muhtelif aralıklarla birkaç defa frene basmak gerekir. Ücret, fiyat, kira ve benzerlerini üç ay için dondururum; sonra bir bırakırım, ardından tekrar frene basarım. Çünkü enflasyon bir müddet sonra artık kendi kendisinin jeneratörü olur. Onu endeksle, bunu endeksle, yıllık ücret zamlarını senede iki defa yap, üç ayda bir yap, her hafta yap gibi, bu artık bir otomatiğe bağlanıverir. Ben bundan korkuyorum. Bu iş tamamen kontrolden çıkabilir. Çıkması için de gayet radikal, etkili, keskin kararlar alarak enflasyonu durdurmaya çalışırım. Ve hızla faiz hadlerini aşağıya çekerim. Faiz hadlerini indirmenin getireceği para kaçıışı olayını da para basarak telafi ederim. Bu noktada para basmanın tehlikesi çoktur ama, bugünkü gidişten daha az tehlikeli görüyorum. Bunu da açık tercih olarak söylüyorum. Sıkı para politikası (tight money) yerine doğru para politikası (right money supply) veya arzı öneririm. Bu ekonomi zaten ivme ile geliyor, bu sene % 50 - % 60'tan az para arzı artışı ile bağlanamaz. Ben bunu bilinçli yaparım, bütçeyi keserim, faizleri aşağı çekerim, eskiğimi de para basarak tamamlaırım. Para basmayı önerince insana «Cinnet mi getirdin?» diye sorarlar ama, sonunda herkes parayı basıyor. Onun için ben bu parayı bilinçli basarım, iç borçları ödemek için basarım, mevduat kaçıışı telafi için basarım; ama % 60 ile % 70 ile devleti borçlandırmam. Dikkat ederseniz hadiseyi iki ana konu üzerinde topladım.

Bir tanesi döviz dengesini nasıl tutarız, ikincisi enflasyona nasıl mani oluruz?

AKGÜÇ — Sayın Uras buyurun.

planlama teşkilatı yeniden düzenlenmeli, ekonomik dengeler kurulmalı, devletin tüm gelirleri bir çanakta toplanmalı, giderler buradan karşılanmalı, belli bir enflasyon göze alınarak iç borçlar tasfiye edilmeli

URAS — Şimdi efendim, Türkiye'de bir çözüm lazım. Çözüm için de şunu öneriyorum. 1980'den bu yana uygulamalar, liberal olduğunu iddia etmiyorum, liberal adı altında gelen bugünkü sistemi bozmadan da ben bazı şeyler yapılabileceğini ifade ediyorum. Yani nedir? Dış parada çok sıkılaştırmadan dolayı kontroller yapılabilir. Bazı malların ithalatı fonlarla, ithalat depozitoları ile zorlaştırılabilir. Planlama Teşkilatı yeniden organize edilebilir. Planlama'nın üzerinden günlük işler atılır. Planlama Teşkilatı «düzeltme planı» bir de uzun vadeli «gelişme planı» hazırlar. Yapılması gereken işleri üç ana noktada toplayabiliriz. Bunlardan biri dengelerin kurulması. Bundan sonra, özellikle «Tahsisli varidat memnudur.» deyip, devletin bütün gelirlerini tek bir çanağa toplamak ve devletin bütün giderlerini de tek bir çanaktan yapma sisteminin uygulanması. Nihayet, devletin iç borçlarını çok kısa bir zamanda, belli bir enflasyonu göze

olarak tasfiye etmek. İç borçları çok kısa zamanda tasfiyede, bunun için kaynak yaratmada, belki para arzı biraz kontrolden çıkabilir; bunun da tabii ki bir faturası vardır. Bugünkü gidişe bir son verebilmek, iç borç yükünü hafifletebilmek için, bu faturayı göze almak lazım.

AKGÜÇ — Efendim, borçlar konusunda onların da düşündükleri ancak açıkça söyleyemedikleri bir tedbir var. Ben daima bu endişeyi dile getiriyorum. İşte yavaş yavaş KIT'ler başladı satılmaya. Acaba bunların satış hâsılatı ile iç ve dış borçlar mı ödenecek? Borcu ne ile ödeyeceğiz? Bir kaynak da mevcudu satmak. Belki de firmaların yaptığını yapacağız. Varlıklarımızın bir kısmını satıp borç mu ödeyeceğiz? Sanıyorum ki, kafalarının arkasında böyle bir çözüm de var. Özel kesim villa satıp borç ödeyecek, devlet de iktisadi teşebbüslerini satacak. Benim bir kaygım da buradan geliyor.

CANSEN — Devlet borçları devle olmaz.

AKGÜÇ — İşte bir tür ödeme. Özel sektöre önerdiklerini kendileri niye uygulamasınlar.

URAS — Moratoryum olmadan.

AKGÜÇ — Evet, moratoryum ilan etmeden bir tür ödeme. Buyurun Sayın Sağlam.

SAĞLAM — Geçenlerde şöyle bir yazı okudum. Özetle; «Moneterist politikalar sonucunda hasta iyileşir, fakat zayıflayarak çıkar.» diyor. Bizde hasta iyileşmedi, zayıflamadı da; ölmek üzere. Bizdeki durum gerçekten çok radikal önlemlerin alınacağı bir döneme doğru gidiyor. Sayın Uras'ın da dediği gibi, bu iş ciddi bir planlama ile ciddi bir makro model disiplinini içinde yürütmek gerekiyor.

URAS — Burada planlamaya bir açıklık getirelim. Planlama, tekrar

eski günlere devlet kontrolüne dönme yahut sosyalist bir idare falan değil. Planlama, devletin hesabını bağlaması, gelir-gider dengesini kurması demektir. Devletin, dengeyi kurarken, birinci mesele olarak iç borç yükünü de namusu ile temizlemesi lazımdır. Namusuyla onu ödesin, ondan sonra da bütçe dengesini kursun. Tabii iç borç ödenirken bir süre Merkez Bankası kaynaklarından yararlanılabilir, emisyon bir süre için işçebilir.

AKGÜÇ — Tabii dengeye getirirken dış borç meselesini de muhakkak düşünmek zorundayız. Dış borçlar bu durumda olduğu müddetçe Türkiye'nin dengeyi sağlaması çok zor. Bir ülke düşünün ki, 1988'de dışsatım gelirinin % 60'ını borç servisini yerine getirmek için kullanacaktır; yeni borç almayacaksa. Eğer sürekli borçlanırsak, 55 milyar dolar milli gelirimiz var, birkaç yıl sonra milli gelirimiz kadar dış borcumuz olacak. Dış borç konusunu da muhakkak gündeme getirip çözümü düşünmek zorundayız. Biraz da iç borçların bu kadar kabarmasının nedeni, dış borçlardır. Dış borç faizlerini ödemek için iç borçlanma gereği duyuluyor.

URAS — Sayın Akgüç, bir son noktaya da temas etmek istiyorum. Bu hep gözden kaçıyor. Maalesef ben son zamanlarda bunu çok dile getirdiğim için antimilliarist olarak nitelendirileceğim. Türkiye'de Türk parası ve dış para kullanımlarında askeri harcamalar görülüyor, hiçbiri rakamlara girmiyor. Halbuki son zamanlarda askeri harcamaların hem iç gereği hem dış gereği çok büyüktür; bunlar bizim devlet hesaplarımızda hiç görünmüyor. Bunların yükünü biz bilmiyoruz. İşte bu tevhidî varidat prensibi kaybolduğu için bunlar da bilinmiyor. Buraya da dikkatinizi çekmek isterim.

AKGÜÇ — Bir nokta daha var. Madem ki çömleği patlatacağız, DTH'lere de çözüm bulmak zorundayız. Çünkü biz kendi iç tasarrufumuzu dövizle ödenecek borç haline getiren garip bir ülkeyiz. İçeride tasarruf yapıyor, sonra Tahtakale'ye gidip dövizle çevriliyor ve bankaya yatırılıyor ve bizim borçlarımız arasına giriyor. Dünyanın hiçbir yerinde herhalde bu boyutta böyle garip bir olay olmamıştır. Belki bir iki batacak ülke hariç. İç tasarrufun dövizle ödenecek bir borç haline dönüşmesi meselesi son derece önemlidir. Bunu da önlemek lazım.

CANSEN — Onun da çaresi var. Dövizle endeksli Türk Lirası...

SAĞLAM — Son bir şey daha söylemek istiyorum bu vesileyle. Konumuza tam girmiyor olabilir ama, Türkiye'deki üretimin % 45'lerini yapan KİT'lerde önemli bir yönetim hatası yapıldı. Şimdi bu «Danışma Kurulları» dediğimiz şey, iki başlılık yarattı. Bugün KİT'lerin yönetimi tam felç olmuş durumda. Bir tarafta hayati önemli kararları almakta olan kanunlar karşısında sorumlu yönetimler, diğer tarafta da hiçbir sorumluluğu bulunmayan âdeta parti komiserleri konumundaki insanlar. Bunun acısını yakın bir süre sonra daha iyi duyacağız. Bunu da belirtmekte yarar görüyorum ben.

AKGÜÇ — Şöyle bağlayabilir miyiz? Bugün artık Türk ekonomisi tehlikeli bir aşamaya gelmiştir. Bundan sonra alınacak tedbirler artık palyatif tedbirler olamaz. Günü kurtarma tedbirleri olamaz. Daha radikal, Sayın Cansen'in deyimleriyle «çömlek patlatıcı» türünden birtakım tedbirlere ihtiyacımız vardır. Teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 16 Mart 1988 tarihinde yapılmıştır.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
 - İktisatçılar
 - Yöneticiler
- ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören
- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi :	3.000.— TL
1966 yılı cildi :	3.000.— TL
1967 yılı cildi :	3.000.— TL
1970 yılı cildi :	3.000.— TL
1978 yılı cildi :	6.000.— TL
1979 yılı cildi :	6.000.— TL
1980 yılı cildi :	6.000.— TL
1981 yılı cildi :	6.000.— TL
1982 yılı cildi :	7.000.— TL
1986 yılı cildi :	7.000.— TL
1987 yılı cildi :	8.000.— TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalamı yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütü posta pulu karşılığı 400.— TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

HİSSE senedi fiyatlarındaki dalgalanma ve düşüş eğilimi sonucunda Mart ayında Barika ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Endeksi 113.97 puan düşerek 1465.45 puandan 1351.48 puana gerilemiştir (*). Ay içinde 7 hissenin fiyatı yükselmiş ve 33 hissenin de düşmüştür.

Genel kurulların yapıldığı ve dağıtılacak kârpaylarının ve gidilecek sermaye artırımlarının belirsizlik sisini kaldırarak yavaş yavaş kesinlik kazandığı bu günlerde hisse fiyatlarının artması beklenirken sürekli gerileme göstermesi, fiyatların artmasına, bu faktörlerin yeterli olmadığını göstermektedir. Hemen hemen bütün hisselerde sermaye artışı olmasına rağmen, fiyatlarda bir artış ortaya çıkmamaktadır. Geçmiş yıllarda Mart ayı hisse fiyatlarının artış gösterdiği bir dönem olurken, bu yıl fiyatların önemli ölçüde düşme göstermesi, genel ekonomik koşullardaki gelişmeler ile açıklanabilmektedir.

Nitekim 4 Şubat kararları ile faiz oranlarının yükseltilmesi, hisse senetlerinin cecikiliğini azaltarak, tasarruf sahibi - yatırımcıların alternatif yatırım alanlarına kaymasına yol açmıştır. Hisse senetlerinin riskli bir yatırım aracı olması ve sabit getirili menkul değerlerin net % 65 civarında verim sağlaması, hisse senetlerine olan ilgiyi azaltmıştır. 4 Şubat kararlarının enflasyonu önlemeye yönelik olan ekonomide likiditeyi emici nitelikteki olanları ise, başta bankalar olmak üzere aracı kurum ve yatırımcıların hisse senedi talebini azaltmıştır. Ayrıca, hisse senedi fiyatlarındaki sürekli dalgalanma, ilk defa hisse senedi almış veya yatırım alanı olarak hisse senedini seçmiş tasarruf sahiplerinin, geçen yılın Temmuz ayından beri genellikle zararlı karşılaşmış olması ve bu nedenle artık hisse senetlerinden kaçmalarına yol açmıştır. Bu gelişme, hisse senetlerine olan ilgiyi azaltırken, son günlerde İMKB ve SPK arasındaki sürtüşme, Borsa ile ilgili basındaki çeşitli haberler de bu konuda etkili olmuştur.

Bütün bu unsurlar, hisse senedi fiyatları ve aynı zamanda işlem hacmi üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur. Günde 2 - 2,5 milyar TL'ye kadar çıkmış olan işlem hacmi, son günlerde 500 milyon TL'ye, hatta altına inmiştir. Haftalık

(*) 25 Mart 1988 fiyatları itibariyle.

işlemler de 8-9 milyar TL'den 2,5 milyar TL'ye inmiştir (Tablo I). Fiyatların düşme eğilimi içinde olduğu dönemlerde, belirli fiyatların altındaki fiyatlarda satıcıların hisse satmaya yanaşmaması ile işlem hacmi daralma göstermektedir.

Kanımızca, fiyatlardaki düşmeden veya yükselmeden çok önemli olan işlem hacmindeki gelişmedir. Boyutları çok dar olan İMKB'deki fiyat hareketleri, örneğin fiyat artışları, canlı bir borsanın varlığı için yeterli değildir. Ancak artan işlem hacmi, bir borsanın gelişme içinde olduğunu gösterir. Bu nedenle, son günlerde üzerinde durulması gereken gelişme, Endeksini veya hisse fiyatlarının düşme göstermesi değil, Borsa'daki işlem hacminin giderek daralması olmalıdır (bkz.: Tablo I).

T A B L O I
1988 Yılında İMKB'de Hisse Senedi İşlemleri

Hafta	İşlem Hacmi (Milyon TL)	İşlem Adedi (1000)
1	2804.9	443.7
2	5625.6	697.1
3	8692.1	831.1
4	8429.0	776.9
5	4829.4	447.3
6	4931.5	575.9
7	5359.0	503.5
8	4986.5	544.7
9	3496.1	458.0
10	2624.3	386.7

Kârpayları ve Sermaye Artırımları

Genel kurulların yapılmakta olduğu şu günlerde, kurullarını tamamlayan şirketlerde dağıtılacak kârpayları belirlilik kazanırken, diğerleri konusunda tahminlerin gerçekleşme olasılığı gittikçe yüksektir. Diğer taraftan, sermaye artırımları ise bazı şirketlerin genel kurul gündemlerinde yer alırken, bazıları sermaye artırımına gidecek olmalarına rağmen bunları genel kurul gündemine almamaktadırlar. Kayıtlı sermaye sisteminde olan şirketler, sermaye artırımını kararını yönetim kurullarının uygun bir tarihteki toplantısına bırakmakla yetinmekte ve genel kurul gündemine kayıtlı sermaye tavanını yükseltmeyi almaktadırlar.

4 Şubat kararlarıyla faiz oranlarının yükseltilmesi ve kredi maliyetinin yıllık % 130'a kadar yükselmesi, şirketlerin hemen hemen hepsini banka kredilerinden kaçmaya, sermaye artırımına gitmeye itmiştir. Halka açık şirketlerin sermaye artırımına giderek, sermaye piyasasından taze fon yaratması mümkünken, halka kapalı şirketlerin bankalara bağımlılığı devam etmektedir.

Barsa'nın birinci pazarında işlem gören 50 şirketin içinde dağıtacağı kârpayı kesinleşmiş olan hisseler ile tahmin edilenler ve aynı şekilde kesinleşen ve tahmin edilen sermaye artırımları (Tablo II)de verilmektedir.

T A B L O I I
Kesinleşen ve Beklenen Kârpayları ile Sermaye Artırımları

Şirket	Kârpayı (%)		Sermaye Artırımı (%)	
	Eski Hisse	Yeni Hisse	Bedelsiz	Bedelli
Akcimento	168	70	200	200
Anadolu Cam	50	31	—	—
Arçelik*	90	—	—	—
Aymar*	25	—	—	—
Bağfaş	85	—	300	600
Bolu Çimento	181.38	—	—	—
Çelik Halat	100	—	50	50
Çimsa*	100	—	75	75
Çukurova Elektrik	200	150	—	100
Döktaş*	100	—	—	—
Eczacıbaşı Yatırım*	40	—	—	—
Ege Biracılık*	35	—	—	—
Good Year	100	—	40	100
Gübre Fabrikaları*	60	—	—	300
Güney Biracılık*	30	—	—	—
Hektaş*	35	—	—	—
İzmir Demir Çelik*	40	—	—	—
İzocam	35	—	—	—
Kartonsan	35	20.9	—	—
Kav	130	65	—	—
Koc Holding*	60	—	20	20
Koç Yatırım*	35	25	—	—
Kordsa*	96	64	40	60
Karuma Tarım	66	22	—	—
Lassa*	33	—	100	50
Metaş*	15	9	—	—
Nasaş*	30	—	—	—
Olmuksa*	45	—	50	70
Otosan*	20	—	—	—
Rabak*	40	—	—	—
Sarkuysan*	75	25	—	—
Sifaş*	100	45	—	—
T. Demir Döküm*	85	—	40	60
T. İş Bankası (B)*	38	—	—	—
T. Siemens	81	—	100	200
T. Şişe Cam	10	4.4	—	—

(*) Tahmini.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ocak	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69
Şubat	105.08	90.24	94.60	157.44	243.73	207.73	325.71	658.37	1465.45
Mart	110.86	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48
Nisan	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	
Mayıs	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.51	
Haziran	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	
Temmuz	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	
Ağustos	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	
Eylül	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	
Ekim	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	
Kasım	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	
Aralık	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.26	

Madeni hayatınıza katan banka

ETİBANK

"Bor Üretim.

"Aluminyum Üretim.

"Krom Üretim.

"Perlit Üretim.

"Bakır Üretim.

"Kükürt Üretim.

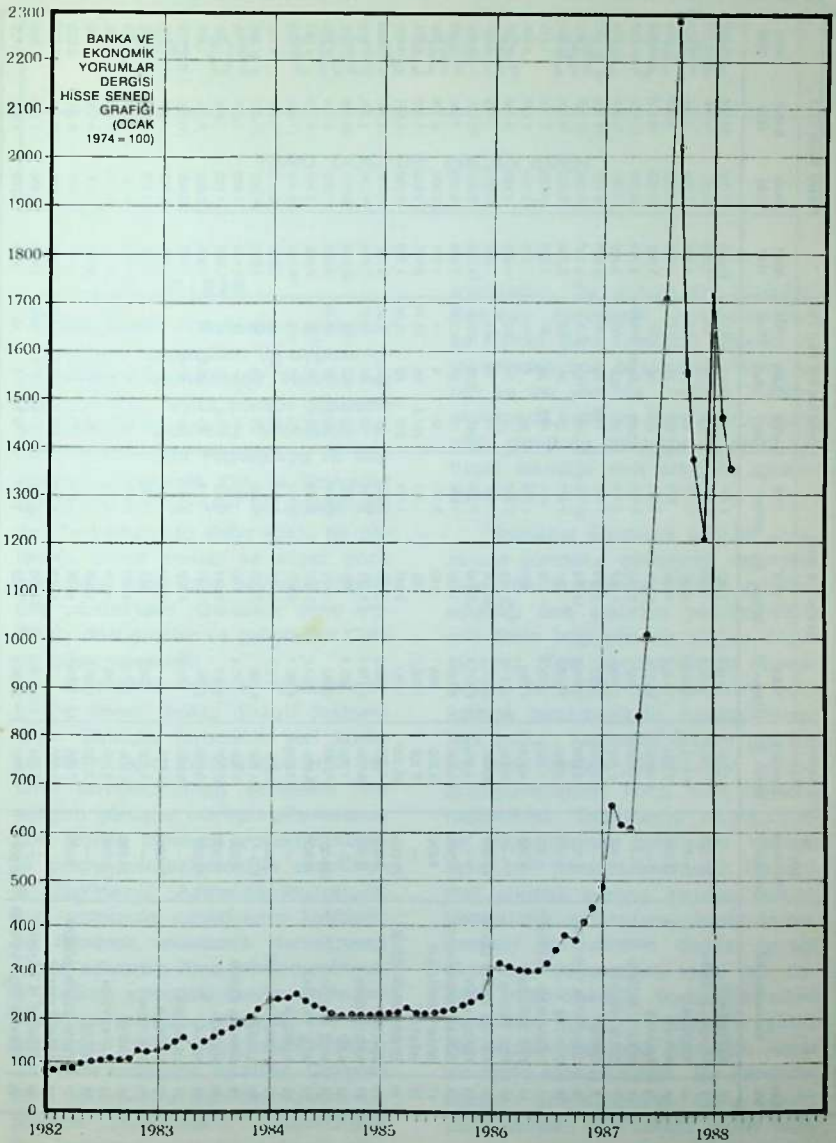
ETİBANK ÜRÜNLERİ

Alumina	İhrak	Aluminyum
Aluminyum İhrak	Bakır	Bakır
Aluminyum Satış	Perlit/Alit	Edirne
Aluminyum Ticari	Bakır Bor	Alit
Aluminyum Perle	Sülfür Perle	Bakır
Aluminyum Levha	Alit	Çerçevesiz Alit
Aluminyum Folie	Krom	Krom Levha
Borcu Banka	Perlit/Alit	Krom Perle
Bakır Perle	Sülfür/Aluminyum	Aluminyum Levha
İhrak	Aluminyum	Bakır

Yarım yüzyıldır ülkemizin
madenlerini güneşiğine
çıkarak dünyaya ulaştıran
Etibank, tasarruflarımızı
kârlı yatırımlara dönüştüren,
size daha çok kazandıran
bankadır.

ETİBANK
"güçlü kuruluş, güçlü bankacılık"

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1984	1985	1986	1984	1985	1986	Mart 1987	Ocak 1988	Subat 1988	Mart 1988
				(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Net)	(Net)	(Net)				
1	AKÇİMENTO	—	3 150	533,8	2 590	3 784	50	180	235	43.000	47.000	46.500	45.000
2	ANADOLU CAM	20.000	7.700	1.008,5	1.243	2.549	50	29	30	2.050	6.500	5.200	4.750
3	ARÇELİK	40.000	16.000	4.440,3	9.467	16.131	40	53	63	5.100	11.000	9.250	8.050
4	AYMAR	5.000	2.000	746,9	1.045	518	95	27	12	1.800	5.000	3.400	3.500
5	BAĞFAŞ	—	4.000	3.505,5	5.587	7.005	60	50	55	5.600	21.000	24.000	21.000
6	BOLU ÇİMENTO	—	1.500	1.290	2.121	4.553	541	56,81	119,76	9.250	20.500	21.000	16.300
7	CELİK HALAT	5.400	2.700	1.770,4	1.857	3.729	60	100	60	5.800	11.000	10.900	10.800
8	CİMSA	—	4.320	423,3	3.077	7.791	17,2	76	175	24.500	32.000	28.000	26.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	15.000	15.000	3.326,6	17.392	32.189	130	150	100	14.100	23.000	19.800	19.900
10	DÖKTAŞ	6.000	3.000	1.335,2	511	2.224	40	25	50	5.250	22.000	19.100	17.500
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3.000	1.200	275,4	378	421	32,5	30	30	1.300	5.000	2.100	1.875
12	EGE BİRACILIK	4.200	4.200	1.059	227	1.560	30	4	20	1.525	3.100	2.875	2.950
13	EGE GÜBRE	—	2.400	1.231,5	2.113	2.603	—	71	60	4.600	7.850	6.250	6.000
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	40.000	38.400	15.320	26.531	41.097	11	16	23	1.300	5.000	5.025	4.750
15	GOOD YEAR	—	4.885	2.421,4	3.619	3.108	250	820	200	41.000	29.000	32.500	29.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	4.900	4.900	1.970	1.720	1.048	70	65	43,35	3.200	4.000	3.350	2.800
17	GÜNEY BİRACILIK	4.200	4.200	604	185	1.041	30	4	11	1.150	2.000	2.150	2.500
18	HEKTAŞ	—	2.700	1.305,1	720	1.014	241,3	68	36,16	2.675	3.650	3.225	2.875
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	25.000	20.000	1.083	2.247	1.774	242	42	15,95	1.750	2.050	1.525	1.400
20	İZOCAM	3.000	3.000	765,3	2.425	367	96	126,5	16,80	4.550	18.000	13.400	10.800
21	KARTONSAN	9.000	9.000	2.879,4	2.621	1.054	56	30	17,91	3.475	6.200	5.200	4.600
22	KAV	—	1.200	507,4	787	4.221	110	170	300	32.000	30.000	26.300	22.000
23	KOC HOLDİNG	100.000	25.000	3.645	7.437	10.696	42,5	38	45,60	4.550	12.000	9.100	7.600
24	KOC YATIRIM	20.000	6.000	807,2	1.559	2.622	56	39	39	2.600	7.150	5.750	4.950
25	KORDSA	—	11.250	4.340,7	6.973	11.116	50	67	110	16.100	20.300	17.600	15.600
26	KORUMA TARIM	6.000	3.375	922,5	69	2.169	32,5	1,08	30	2.600	5.100	4.300	4.150
27	LASSA	—	10.800	4.496	7.355	11.236	20	25	32	2.850	26.500	23.000	21.500
28	MAKİNA TAKIM	3.000	1.500	11,4	100	101	—	—	—	1.450	1.900	1.275	1.700
29	METAŞ	15.000	12.000	1.087	2.644	352	3,2	—	—	950	1.750	1.400	1.350
30	NASAŞ	10.000	6.000	1.294	1.131	1.218	25	13,5	15	1.325	3.900	3.700	3.675
31	OLMUKSA	—	5.000	983,9	2.500	2.625	90	41	22	3.850	23.500	20.000	17.900
32	OTOSAN	40.000	27.331	—	zarar	—	—	—	—	1.325	5.000	4.550	3.800
33	POLYLEN	—	4.500	636,2	516	330	40	50	25	4.100	3.700	3.650	3.700
34	RABAK	25.000	6.000	873	1.633	1.802	30	40	43	2.000	6.050	2.300	2.125
35	SARKUYSAN	5.000	4.200	286	2.134	3.132	20	45	60	4.575	8.750	7.750	3.000
36	SİFAŞ	—	3.120	1.192,1	1.609	—	85	130	8	8.800	10.000	8.500	7.800
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	15.000	10.000	869,8	4.086	11.801	13,5	37,5	80	4.500	10.400	9.000	8.500
38	TÜRK SIEMENS	—	3.500	—	3.545	5.728	105,5	120,5	106	14.000	44.000	36.000	35.500
39	TÜRKİYE İŞ BANKASI	—	30.000	23.559	32.270	35.207	31,62	34,5	34,60	3.925	2.700	2.500	2.500
40	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	50.000	43.050	2.096,0	1.902	2.507	12,5	9	10	950	3.700	2.500	2.125

ÇİN'DE EKONOMİK REFORM

YARD. DOÇ. DR. ERCAN EREN

GİRİŞ

SOSYALİST ülkelerde ekonomik reform tartışmaları ve uygulamaları birbirini izlemektedir. Hemen her gün sorunun çeşitli yönleri gündeme gelmektedir. Şüphesiz ekonomik reform çabalarında Yugoslavya ve Macaristan'ı izleyerek Çin ve Sovyetler Birliği'nin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Tartışmalarda daha köklü bir geleneği temsil etmesi ve süper gücü nedeniyle daha çok Sovyetler Birliği öne çıkmaktadır. Gerçekte daha «radikal» dönüşümler ve gelişmeler Çin'de gözlenmektedir.

«Ekonomik reform» çabalarında birkaç önemli nokta dikkati çekmektedir. Birincisi piyasanın yeri konusundadır. Daha önceki ekonomik reform tartışmalarında genellikle ileri sürülen görüşler merkezi plânlanmanın katı, esnek olmayan yapısına karşılık ademi-merkeziyetçiliğin arttırılması üzerinedir. Ademi-merkeziyetçilik aynı zamanda çalışanların katılımını da içererek, ekonomik demokrasiyi temsil ediyordu. Ama plânlama önemli idi. Son yıllardaki gelişmelerde ise plânlama yanında piyasa da öne çıkmaktadır. Ayrıca ademi-merkeziyetçilikten de anlaşılabilir farklıdır. Çalışanların katılımından çok idarecilerin, bireylerin yaratıcılığını, girişimciliğini öne çıkartan otonomi anlayışı söz-

konusudur. Bu piyasa ile bütünleşmektedir. Kanımızca, yaratıcılık-piyasa ilişkisi, aynı zamanda tüketici isteklerinden çok büyümeye önem veren ve bu yönüyle özellikle tüketim mallarında kıtlık ve kuyruklara neden olan planlama anlayışının yerini iktisadi etkinliğe terk ettiğinin göstergesidir.

Sosyalist ülkelerde etkinlik sorununun gündeme gelmesini, kapitalist ülkelerde bunalımla birlikte görülen etkinliği öne çıkartıcı politikalardan çok fazla bağımsız olmadığını düşünüyoruz. Yani soruna dünya ekonomisinin bütünlüğü çerçevesinde yaklaşmak gerekmektedir. Aradaki temel fark şudur: Kapitalist ülkeler piyasaya daha duyarlı olduğu için piyasa göstergelerinden daha hızla etkilenmektedirler. Dolayısıyla olumsuzluklar veya olumlu gelişmeler kendini daha çok yansıtabilmektedir. Bu açıdan etkinlik sorunu kendini hemen hissettirmiştir. Sosyalist ülkelerde ise, merkezi plânlanmanın doğası gereği ekonomik gelişmelere tepki ani değildir. Gecikmelidir. Bunalımın etkisi gecikmeli, fakat o derecede yüklü olmaktadır. Sonuçta bunalıma karşı bir tepki sözkonusudur. Bu kendisini piyasa göstergelerine daha fazla önem verme; ağır sanayi yerine hafif sanayi, tüketim malları ve tarımsal

üretime yönelme; bireysel yaratıcılığı, girişimciliği teşvik etme vb. biçiminde göstermektedir.

Kanıımızca dikkat çekilmesi gereken bir diğer önemli nokta siyasal iktidarların görüş değiştirmeleri ile ilgilidir. Kapitalist ülkelerde 1950'li, 1960'lı yıllarda uygulanan «Keynesci» iktisat politikaları siyasal iktidarlarının değişmesinden fazla etkilenmemiştir. Bir diğer deyişle muhafazakâr veya sosyal demokrat iktidarların başa geçmesi, izlenilen iktisat politikaları açısından uygulamada çok fazla değişikliğe neden olmamıştır. Aynı siyasal görüşler 1970'li, 1980'li yıllarda kendisini «daha çok piyasa» biçiminde göstermektedir. Benzer gelişme sosyalist ülkeler için de geçerlidir. Ekonomik reform çabaları, komünist partilerin «radikal» görüş değiştirmelerinden ziyade, var olan sorunları çözmek doğrultusunda gündeme gelmiştir.

Çalışmamızda ekonomik reform çabalarının nedenlerini tartışmaktan çok, Çin'deki gelişmeleri betimleyici olarak sunmak istiyoruz. Amacımız reformları kendi içinde incelemektir. Ayrıca olanaklı olduğu ölçüde istatistikî bilgilerden kaçınarak, alınan önlemlerin özünü irdelemeye çalışacağız.

EKONOMİK REFORM AMAÇLARI VE PLANLAMA

Reformun Amaçları

Çin'de 1978 Aralık ayında ekonomik reform tedbirleri alınmıştır. Reformla Sovyet tipi planlama terk edilerek, yol gösterici (guidance) planlama uygulamaya sokulmuştur. Ağır sanayiye, fiziksel plânlamaya ağırlık

veren merkezi plânlama yerini ademi-merkeziyetçiliğe, piyasa göstergelerine, bireysel inisiyatife önem veren plânlama anlayışına bırakmıştır.

Çin'de 1979 sonrası dönemde ekonomik reform çabalarından amaçlananlar (!) (*); 1) İleri teknolojinin absorbe edilmesi, kaliteli üretimin sağlanması ve geliştirilmesi ve sanayide etkinliğin gerçekleştirilmesi; 2) Kârlılığın yükseltilmesi, mevcut teşebbüslerin modernleştirilmesi; 3) İhracatın artırılması, daha fazla döviz sağlanması; 4) Yerel personelin teknik, bilimsel ve idari anlamda yetiştirilmesidir. Yapılan reformların temeli, devlet teşebbüslerinin piyasaya artan tepkisi ve otonomisi, teşebbüslerin vergilendirilmesi, fiyat esnekliği, teşebbüs idaresinde reform vb. dir. Bu şekilde Makro Kontrol, mikro esneklik çerçevesinde mandacı plânlamadan yol gösterici plânlamaya geçiş (?) sözkonusudur. Ekonomik plânlama ile piyasa mekanizması birleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, piyasa ilişkilerinin önemi, para politikasının işleyişinde merkezi rol, bankacılık anlayışının değişmesi, dışarıya açılma, yabancı yatırımlara önem verme, serbest bölgelerin kurulması ve geliştirilmesi gibi reform önlemleri olarak kendisini göstermektedir.

Bütün bu amaçlar Sovyetler Birliği'nde 1920'lerdeki uygulama ve tartışmaları hatırlatmaktadır; meta üretimi olmadan sosyalizme geçilemez (?). Meta üretimi teknolojik ilerlemeyi, etkinliği, bireysel yaratıcılığı geliştirir. Daha sonra «sosyalizm» gelir.

(*) Dergi'nin Notu: Dipnotları, yazının bitiminde yer alan «Kaynakça»da, ilgili yayının sonunda belirtilmiştir.

Komuta Ekonomisinden Yol Gösterici Plânlamaya Yöneliş

1978 Aralık ayı temel alındığında, ayrıntıdaki bazı farklılıklara rağmen Çin'deki plânlama anlayışındaki değişmeyi 1949 - 1979 ve 1979 sonrası dönem olarak ikiye ayırabiliriz. 1979 öncesinde fiziksel plânlama önemlidir. Para daha çok hesap birimi işlevini yerine getirir. Fiyatlar hemen hemen sabittir. 1950 - 1979 döneminde değişme % 6 dolayındadır. Büyük ölçekli yatırıma, ağır sanayi ağırlık verilmiş, tüketim mallarına fazla önem verilmemiştir. Tüketim mallarında talep fazlası vardır⁽⁴⁾. Kaynakların etkin kullanımından çok, büyümeye öncelik tanınmıştır. Gerçekten de bu anlayışın kendi içinde başarılı olduğu söylenebilir. 1953 - 1979 arası ulusal gelir artışı % 6'dır⁽⁵⁾. 1979 öncesi plânlama anlayışında ekonominin işleyişinde piyasa göstergelerinden çok idari yönlendirmeler hâkimdir. Dolayısıyla likit kaynaklara fazla bir gerek duyulmamıştır.

Ulusal Gelir Artışı	(%)
1950 - 1960	7.9
1960 - 1970	5.6
1970 - 1980	6.7
1950 - 1980	6.7

Kaynak : W. Malanboum (1982), s. 54.

1978'lere gelindiğinde mandacı plânlamaya eleştiriler artmıştır⁽⁶⁾ : a) fiziksel plânlama ağır sanayi gibi basit ilişkilerde anlamlıdır. Kompleks ekonomik ilişkilerde ise esnek değildir. b) Etkinlik sorunu. Teşebbüslerin kayıpları bütçeden karşılanmaktadır. Kârlılığı teşvik edici, kayıpları cezalandırıcı durum sözkonusu değildir. Arz ve bölüşüm rijittir ve talepteki

değişmelere karşı duyarsızdır. Ücretler iş performansı karşılığında ödenmemektedir. c) Fiyat yapısı büyük oranda bozuktur. Kâr marjları azdır. Fiyat farkları devlet yardımları ile karşılanmaktadır. Fiyatlar (tüketim mallarında) düşüktür. d) Yaratıcılık azdır. Tüketici talepleri karşılanamamaktadır. Bu ve benzer eleştiriler çerçevesinde 1978 Aralığında doğrudan plânlama yerine piyasa göstergelerine dikkat eden dolaylı plânlama araçlarına yönelme gerçekleşmiştir. Reformun özü de budur. Bu yolla idari yönlendirmeler yerine iktisadi araçlarla yeni politikanın, plânlamanın işlenmesi hedeflenmektedir⁽⁷⁾. Ekonomik öncelik ağır sanayiden tarımsal mallara, tüketim mallarına ve hafif sanayiye yönelmektedir⁽⁸⁾.

«Yeni» plânlama anlayışına girmeden önce bir noktaya işaret etmekte fayda vardır. 1979 sonrası piyasa göstergelerine önem veren plânlama anlayışı gerçekte Çin için yeni değildir. 1950'li yılların ikinci yarısında C. Yun, Y. Sun gibi kişiler benzer önerileri getirmişlerdir⁽⁹⁾. Bir bakıma ekonomik reformların adı geçen kişilerin görüşleri temelinde geliştiği söylenebilir.

Çin'de 1979 sonrası mandacı plânlamadan yol gösterici plânlamaya yönelirken, mandacı plânlama bütünüyle terk edilmiştir. Amaç mandacı planlamayı, temel ürünlerle sınırlandırarak zamanla yeri ve önemini azaltmak olmuştur. Bunlar enerji, çelik, çimento, temel hammadde, kimya gibi sektörlerdir. Bu gelişim içinde yol gösterici plânlamanın önemi hızla artmaktadır. 1979'da sanayide çıktının % 86'sı mandacı plânlama hedefleri doğrultusunda elde edilmiştir. Bu oran 1982'de % 20'ye

düşmüştür. Yol gösterici plânlama anlayışı özel sektörün de gelişimine neden olmuştur. 1983'te 2.3 milyon kişi özel sektörde çalışmaktadır. Bu rakam 1980'e göre üç kat artış demektir. Özel sektör daha çok küçük ölçekli ticaret, ulaştırma, inşaat, el sanatları, yiyecek servisi gibi işlerle uğraşmaktadır⁽¹⁰⁾.

Yol gösterici plânlama ile beklenen devlet teşebbüslerinin kendi aralarında ve özel sektörle rekabet yapmasıdır. Bu çerçevede yapılan şudur: Plâncılar tarafından fiyatlar, kredi, vergiler, faiz haddi, döviz kuru, devlet satın alma siparişleri veri kabul edilerek mikrobirimlere (devlet teşebbüsleri, tarımsal üreticiler) istenilen üretim hedefleri bildirilmektedir. Mikrobirimler kendi koşulları ve piyasadaki gelişmelere bağlı olarak hedefleri ayarlayabilmektedirler⁽¹¹⁾. Dolayısıyla mikro birimlere inisiyatif ve otorite verilmektedir. Bu şekilde işleyen Çin'deki yol gösterici plânlama, kapitalist ülkelerdeki yol gösterici plânlardan farklıdır. Kapitalist ülkelerde mikrobirimlere hedefler bildirilmez. Ayrıca fiyat düzenlemeleri ve personel alımında devletin etkisi azdır.

Görüldüğü gibi yol gösterici plânlamanın amacı daha esnek plân yaparak, ekonomiyi piyasaya daha duyarlı hale getirmektir. Bu çerçevede plâncıların etkisi dolaylı olmaktadır. Çünkü teşebbüslerin yönetiminde idarecilere inisiyatif ve otorite verilerek, plân hedefleri yanında piyasa göstergelerini de dikkate almaları istenmektedir. Böylece piyasa düzenlemesi ile birlikte işleyen plânlama, merkezi plânlamaya nazaran daha kompleks bir yapıyı kucaklamaktadır⁽¹²⁾.

Yol gösterici plânlama anlayışı 1979'dan 1988'e kendi içinde gelişmeler göstermiştir. Bazı ileri ve geri adımlar vardır. Örneğin 1983'de dik-kati çeken gelişmeler aşağıdaki gibidir⁽¹³⁾:

1 – Yol gösterici plânlama piyasaya tahminleri temelinde plânlama otoriteleri tarafından yapılır. Teşebbüsler kendi veya piyasa koşullarındaki değişmeler ışığında ayarlama yapma hakkına sahiptirler. Ayarlamalar yurtdışına bildirilir.

2 – Plânlarda önemli maddelerin arzı ilgili departmanlar tarafından garanti edilir. Diğerleri, teşebbüsler tarafından piyasadan satın alınabilir.

3 – Ürünleri satın almada devlet önceliğe sahiptir. Bununla beraber teşebbüsler diğer alıcılara da satma hakkına sahiptir.

4 – Fiyatlar plâncılar tarafından tespit edilen belirli bir aralıkta dalgalanabilir. 1984 Ekiminden sonra daha fazla reform, daha fazla serbesti getirilmiştir. Örneğin bazı ürünlerin fiyatları bütünüyle serbest bırakılmıştır.

Yol gösterici plânlamanın kalkış noktalarından birisi teşebbüs yöneticilerine tanınan inisiyatif ve otoritedir. Teşebbüsler kendi amaçlarını gerçekleştireceklerdir. Zarar ve/veya kazançlardan daha fazla sorumlu olacaklardır. Böylece kârlılık teşvik edildi. Bu düşünce içinde önemli bir gelişme, 1979 öncesi kârların % 100'ü devlete giderken, reform sonrasında bir kısmını teşebbüslerin ellerinde tutmalarına izin verilmesidir. Amaç, teşebbüslerin yatırım programlarını yönlendirebilmeleridir⁽¹⁴⁾. Kârların teşebbüse bırakılmasıyla vergi alınması uygulamasına geçildi. Devlet teşeb-

büslerinde gelir vergisi % 55'dir. Bu gelişme -biraz ötede inceleneyeceği gibi- bütçe, teşebbüs ve banka ilişkilerinde büyük değişmelere neden oldu. Yatırımlar için bütçe kaynakları yerine kendi kaynakları ve banka kredilerinin kullanılması düzenlemesi getirildi.

Teşebbüslere sağlanan otonomi çerçevesinde bir diğer gelişme idarecilerin rolü ile ilgilidir. İnisiyatif, otorite ve yaratıcılığa verilen önem çerçevesinde teşebbüslerin «profesyonelce» idaresi gündeme geldi. Teşebbüslerin yönetiminde, çalışanların etkisi azalırken, idareciler öne çıktı. Ayrıca idareciler verimliliği yükseltmek amacıyla işçileri ödüllendirebilmekte ve işçi çıkartabilmektedirler. Ücret politikası eşitlikten daha çok, «üretken olan daha fazla ücret alır» anlayışına doğru yönelmekte ve ücret farklılığına gidilmektedir⁽¹⁵⁾. Yalnız belirtmek gerekir ki, ücret ve istihdam anlayışında eşitlik yerine teşvik anlayışına geçiş, bazı iktisatçıların belirttiği üzere eşitsizliğe neden olmamıştır⁽¹⁶⁾. 1979 öncesinde de eşitsizlik kaynakları vardır: a) Kırsal ve kentsel kesim arasında kırsal kesim aleyhine gelir eşitsizliği, b) Bölgelerarası gelir eşitsizliği, c) Çalışma eşitsizliği, d) Kadın ve erkek arasında eşitsizlik, e) Bireysel güç ve otonomi eşitsizliği. Reform sonrasında ise; 1) Kırsal ve kentsel gelirler arasındaki açık azaldı, 2) Kırsal kesimin kendi içindeki eşitsizlik muhtemelen artmaktadır, 3) Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik azalmıştır, 4) Çalışma eşitsizliğinde fazla bir değişme görünmemektedir, 5) Bireysel güç ve otonomi eşitsizliği azalmıştır. Yani teşvikler bir anlamda bazı alanlarda eşitliği arttırmaktadır. Ayrıca

üretkenlik - ücret ilişkisi pratikte fazla gerçekleşmemiştir. Örneğin sanayide 1978 - 1982 arasında ücret artışı % 26,5, üretkenlik artışı ise % 9,1'dir⁽¹⁷⁾. Kısacası ücret ve istihdam politikalarında az da olsa bir gelişme ve otonomi sözkonusudur.

Yol gösterici plânlama bağlamında incelenmesi gereken bir diğer noktada piyasa göstergeleridir. Bu çerçevede öne çıkan fiyatlardır. Doğal olarak fiyatlarla birlikte ücret haddi, döviz kuru, faiz haddi gibi fiyat göstergeleri de gündeme gelmektedir. Yol gösterici plânlamada, gerek plâncılar plân hedeflerini belirlerken, gerekse teşebbüsler faaliyette bulunurken, piyasa göstergelerine dikkat etmek durumundadırlar. Fakat fiyatlar konusunda tam bir serbesti sözkonusu değildir. Like olarak serbesti girişimlerine rağmen, Marxist emek - değer teorisi çerçevesinde, maliyet-kâr kuralı kısıtları yansıtmaktan uzaktır. Yalnız hemen belirtelim ki, süreç içinde daha fazla serbestiye yöneliş vardır.

Reform sonrasında fiyat sisteminde göze çarpan değişiklikler şunlardır⁽¹⁸⁾: 1) Tarımsal satınalma fiyatlarında önemli artışlar gerçekleşmiştir. Artış 1978 - 1982 arasında % 41,5'dir. 2) Tarım tarafından kullanılan sanayi ürünlerinin fiyatlarında azalma olmuştur. 3) 1979'da sekiz temel gıda maddesinin perakende fiyatı % 30 arttırılmıştır. 4) Bazı sanayi üretim araçları fiyatları ayarlanmıştır. 5) Bazı sanayi tüketim malları fiyatları ayarlanmıştır. Bütün bunlara rağmen çoğu malların fiyatları malın değeri ve arz-talep arasındaki ilişkiyi yansıtmamaktadır. Çoğu zaman yüksek değerli mallar düşük fiyatla, düşük değerli mallar yüksek fiyatla

satılabilmektedir. Ayrıca bazı mallarda arz, bazılarında talep fazlası vardır. Bu bağlamda sorunlar (19); a) değişik mallar arasındaki fiyat farklılıklarının irrasyonel olması, b) ana tarımsal ve yan ürünlerin satış fiyatlarının devletin üretim (procurement, tedarik) fiyatlarından düşüklüğü, c) fiyatın benzer ürünlerdeki farklılıkları yansıtmamasıdır. Çoğu zaman, düşük ve yüksek kaliteli ürüne aynı fiyat verilebilmektedir. Aynı sorun bölge, sezon gibi farklılıklarda da görülmektedir. Ülke içi ve uluslararası fiyatlar arasında çoğu mallarda ülke içinde üretilen ürünler aleyhine olmak üzere paritesizlik vardır. Bütün bu sorunlar fiyatlama sisteminden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak belirtmek gerekirse, fiyatlar fazla esnek değildir. Uluslararası nispi fiyatlarla fazla bir ilgisi yoktur. Reform sonrasında da bu durum çoğu ürünlerde 1985'e kadar devam etmiştir. Birçok sanayi girdisi ve tüketim malları fiyatları 1985'e kadar sabit kalmıştır. İdari fiyatların sayısında azalma olmakla birlikte, yine de 1983'de fiyat yardımları toplam hükümet harcamalarının % 20'si kadardır. Fiyat yardımları yalnız yurt içinde üretilen ürünlerde değil, ithal edilenler için de geçerlidir (20). Bu durum J. Kornai anlamında, yumuşak bütçe sınırlamasının reform sonrasında da devam ettiğinin göstergesidir (21). Biraz daha açalım :

Çin'de dört çeşit fiyat vardır (22) : a) Plânlı, b) Değişen (floating), c) Pazarlığa bağlı, d) Serbest fiyatlar. Perakende fiyatların % 65-70'i planlı fiyatlardır. 1986'nın başı için sabit devlet fiyatları % 30'dur (23). Değişen fiyatlar, 1979 sonrası plânlı fiyatların % 5 - 30'u arasında değişmektedir.

Pazarlığa bağlı fiyatlar, önceden belirlenen sınırlar içinde, fiyatların alıcı ve satıcı arasında pazarlığa konu olmasıdır. Özellikle sanayi üretimi için gerekli tarımsal ürünler ve ihracat mallarında geçerlidir. Sınır % 30'dur. Bu fiyatlar plânlı fiyatlardan daha yüksek, piyasa fiyatlarından daha düşüktür. Piyasa fiyatları özellikle tarımsal ürünlerde ve yan ürünlerde geçerlidir. Ama devletin düzenleyiciliği yine de vardır. Piyasa fiyatlarının önemi ve yeri gün geçtikçe artmaktadır. Ama diğerlerinin önemi hâlâ çok fazladır. 1982'de ilk ikisinin toplamı % 92.5, üçüncüsü % 3.7, dördüncüsü % 3.8'dir. Bütün bunlar, yapılan reformlara rağmen fiyatların piyasa göstergelerini yansıtmaktan uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca serbest fiyatlar artmasına rağmen 1984'ün son, 1985'in ilk çeyreğinde olduğu gibi, fiyat yükselmeleri karşısında idari kontroller artabilmektedir (24). Aynı durum enflasyon oranı açısından da geçerlidir. Gerçek enflasyon oranı resmi göstergelerden 2.5 kat daha fazladır (25). 1987'de gerçekleşen enflasyon % 7.5 dolayında olmuştur.

Tüketici Malları Fiyat Endeksi
Fiyatlar
(1980=100)

Yıllar	Fiyat Endeksi
1979	93.1
1980	100
1981	102.5
1982	104.6
1983	106.7
1984	109.6

Kaynak : International Financial Statistics, October 1986, s. 161.

Çin'de sanayide yol gösterici planlama gelişirken, tarımda da benzer, hatta daha ileri uygulamalar söz-

konusudur. Tarım üretiminin plânlamasında ve kontrolünde ademi-merkezîyetçilik sağlanmıştır. Plânlı ürün kategorilerinin sayısı ve zorunlu hedefler azaltılmıştır⁽²⁶⁾. Reform sonrası şu gelişmeler gözlenmektedir. Tarımda de facto 1981'den bu yana kolektif çiftçilik ortadan kalkmaktadır. Hanehalkı veya bireysel sorumluluğa önem verilmektedir⁽²⁷⁾. 1983'de tarımsal üretimin % 15'i bireysel sorumluluk çerçevesinde gerçekleşmiştir. Plânlama ve hanehalkı sorumluluğu birlikte işlemektedir. Son zamanlarda özel mülkiyetin gerçek anlamda sağlanması doğrultusunda çalışmalar vardır. Komün ile bir çiftçiler grubu, hanehalkı veya birey arasında kontrat yapılmaktadır⁽²⁸⁾. Kontrat toprak miktarı, ürün miktarı ve tipi üzerindedir. Kontratlar 5 yıllıktır. 1983'den sonra 15 yıllık olmuştur. Ürün miktarları ve kontratın diğer çizgileri sık sık ayarlanabilmektedir. Kontratlar çocuklara veya faydalanıcılara geçebilmektedir. Komünün izni ile satılabilmektedir. Sözleşmeci ürün fazlasını isterse devlete, isterse piyasada serbestçe satabilmektedir. Devlete satarsa kota üstü prim fiyatı verilmektedir. Örneğin bu fiyat, sabit devlet fiyatında hububatta % 50, pamukda % 30 daha fazladır⁽²⁹⁾.

Tarımsal kredilerde kolaylıklar sağlanmaktadır. Ayrıca daha düşük vergileme vardır. Tarımsal girdi fiyatlarında (sanayi malları fiyatları) sabit fiyatlama vardır⁽³⁰⁾. Reform sonrasında tarımda önemli bir sorun işsizliktir. Tarımda modernleşme ve piyasa için üretim 1/3 oranında işsizliğe neden olmaktadır. Bunlar ya tarımda istihdam edilecek ya da yeni istihdam alanları açılacaktır. Bundan dolayı kontrol devam etmektedir. Tarımda

bir diğer sorun; tüketim malları, tarımsal girdiler ve inşaat malzemelerinde kıtlığın devam etmesidir. Reform sonrasında tarım kesiminin milli gelirdeki payı artmıştır.

Yol gösterici plânlama uygulamasında bazı sorunların çıkması olasıdır. Bunları başlıca iki noktada toplayabiliriz⁽³¹⁾: a) Bürokrasinin varlığı. Piyasa tahminleri üzerine plân hedefleri saptanmakta ve teşebbüslere bildirilmektedir. Teşebbüsler de piyasa araştırması yapacaktır. Fakat fiyatlar, faiz haddi, vergiler, üretim maliyetleri, devlet satın alma siparişleri teşebbüs için veridir. Yöneticiler üzerinde bunların baskısı vardır. Bu açıdan teşebbüs faaliyetleri ve yatırım kararlarında piyasa göstergeleri yanında, belki de daha çok bürokrasinin varlığı kendini hissettirmektedir. b) Makro-mikro çatışması. Makro hedefler ve mikro etkinlikler çatışabilir. Çatışma daha fazla idari kontrole, mandacı plânlamaya neden olabilir. Nitekim uygulamada bazen serbesti yanında idari kontrolün de arttığı görülmektedir.

Özetle, Çin'de: 1979 sonrasında piyasa göstergelerini dikkate alan, bireysel yaratıcılığı, inisiyatifini öne çıkartmaya çalışan plânlama anlayışına doğru bir yöneliş olmuştur. Çin'deki plânlama kapitalist ülkelerdeki yol gösterici plânlama ile kıyaslandığında, daha çok merkezi plânlamaya yakındır. Ayrıca, ekonomi üzerindeki idari kontroller, serbestlik yönünde işlese de kendini büyük oranda hissettirmektedir.

FINANSAL DÜZENLEMELER

Reform öncesi izlenen merkezi plânlama gereği teşebbüs zararları ve yatırım için gerekli sermaye doğru-

dan bütçeden karşılanıyordu. Bankalar daha çok faizsiz veya düşük faizle nakit gereksinimi için kredi sağlıyordu. Reform sonrası sağlanan özerklikle birlikte gerekli sermayenin bütçe yerine bankacılık sektöründen karşılanması yoluna gidildi. Bu bankacılık ve para politikasında önemli değişimleri beraberinde getirdi. Bir anlamda para politikasından, reform öncesi plânlamanın oynadığı role benzer bir işlevi yerine getirmesi istendi.

1979 öncesinde finansal sistem fiziksel plânlamaya uygun biçimde idi⁽²²⁾. Finansal sistemden beklenen finansal istikrarın gerçekleştirilmesiydi. Para politikasının rolü merkezi planı desteklemektir. Yatırım fonları plânlama departmanı tarafından doğrudan bütçe kaynaklarından sağlanıyordu. Bankacılık sektörü düşük faiz haddi veya faizsiz olarak işletmelerin nakit gereksinimlerini karşılıyordu. Banka kredileri kısa vadeliydi. Teşebbüsler kârlarını hükümete aktardıklarından, nakit veya çek hesabı tutamıyorlardı. Bankacılık merkezi bir yapı gösteriyordu. Uzman bankalar vardı. Bankalararası rekabet yoktu. Çin Halk Bankası'nın yönlendiriciliği söz konusuydu.

Reform sonrasında para politikasına bağımsız bir rol verildiği söylenebilir. Daha önce plânlamanın yaptığı işlevleri para politikası yükledi. Bunlar; a) Makroekonomik dengenin sağlanması ve b) Kaynak dağılımında etkinliğin gerçekleştirilmesidir. Beklenen işlevlerin yerine getirilebilmesi için finansal kriterler temelinde kredi verilmeke, faiz haddi değiştirelebilmektedir.

1979 sonrasında bankacılıkta önemli değişimler görüldü. Ademi-

merkeziyetçilik başladı. Teşebbüslerin finansal kaynaklarını bütçe transferi yerine banka kredileriyle (ve kendi kaynaklarıyla) karşılamalarına karar verildi. Bir diğer deyişle, kredi politikası yoluyla kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması amaçlandı. Bu çerçevede teşebbüsler kredi talep etmekte, bankalar faiz karşılığında kredi vermektedirler. Sağlanan otonomiyle bankalar kredi taleplerini reddetmekte veya kısmakta özgür kıldılar. Finansal pozisyona ve işletmelerin etkinliğine göre borç vermeye başladılar. Finansal düşüncelerle faiz haddini değiştirebilmektedirler. Bütün bunlara rağmen, bankaların tam bir serbesti içinde oldukları da söylenemez. Bankalar öncelikli sektörlerle tercihli oranlar uygulamaktadırlar⁽²³⁾. Reform sonrasında istenen, bankaların kendi kaynaklarına dayanmalarıdır; daha fazla mevduat, daha çok kredi. Mevduat ve kredilerde faiz haddi 1980-1985'de önemli ölçüde artmıştır. 1979-1984'de bütçe dışı sabit yatırım finansmanı % 35'den % 60'a yükselmiştir.

Bankacılıkta bir diğer gelişme 1984 Ocak ayında Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Daha önce Çin Halk Bankası birçok bankacılık işlevini birlikte yürütüyordu.

Finansal düzenlemelerle ilgili bir başka gelişme iç ve dış borçlanma ile ilgilidir. 1981'de Hazine bonolarının satışına başlanmıştır. Bonolar ilk önce devletin sahip olduğu firmalar ve kolektif çiftliklere satıldı. 1982'de halka da satılmaya başlandı. 1982-1984'de Hazine bonolarının yarısı halka satılmıştır. Hazine bonolarında kurumlara ve bireyler için ayrı faiz haddi uygulanmaktadır. Faiz haddi kurumlar için % 5, bireyler için % 9'dur⁽²⁴⁾.

Bonolar ayrıca bankalardan borç almak için teminat olarak kullanılabilir-mektedir.

Reform sonrası uluslararası ticari kuruluşlardan veya tahvil çıkartılarak uluslararası piyasalardan borçlanma yoluna gidilmektedir.

Değişik bankaların gözetiminde birçok yerli tröst ve yatırım şirketleri kurulmuştur⁽³⁵⁾.

Özetle, Çin'de reform sonrasında finansal sistemde önemli değişiklikler gözlenmektedir. Bir anlamda reform daha çok finansal düzenlemelerde karşılığını bulmaktadır.

ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER

Çin'de reform önceki dış ekonomik ilişkilerde devlet tekeli sözkonusu idi. Dışa kapalı olmanın da katkısıyla ödemeler dengesi açığı fazla değişti. Bu dönemde dış ekonomik ilişkilerde dikkati çekenler⁽³⁶⁾; a) Fiyatların çoğunun kontrol edilmesi, b) Dış ticaretin nispi fiyatlardan çok plânlamanın yönlendirmeleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi (ticareti, merkezi ticaret şirketlerinin yapması), c) Yabancı sermaye akımlarının kontrol edilmesidir.

Reform sonrasında dış ticarete ademi-merkeziyetçiliğe gidildi. Amaç; dış ekonomik ilişkilerin artırılması, ileri teknoloji girişinin sağlanması, yabancı yatırımların teşvik edilmesidir. Bu arada serbest bölge uygulamasına geçilmiştir. 1984-1985 yıllarında dış ticaret açığının hızla yükselmesi nedeniyle ithalatta kontrol tekrar artmıştır. İhracatta teşebbüslere verilen otonomi bağlamında ademi-merkeziyetçilik devam etmektedir. Teşebbüsler, yerel otoriteler ihracat için yabancı şirketlerle doğrudan görüşme olanağına sahiptirler.

Bunlara ayrıca sürekli bilgi sağlanmaktadır. Sanayide, uluslararası piyasa için üretim yapanlara finansal yardım (devlet yardımı, düşük vergiler) sağlanmaktadır.

Yabancı yatırımcılar ve Çin ortakları için «Çin Uluslararası Ticaret ve Yatırım Şirketi» kurulmuştur. Bu arada bazı yabancı yatırımlara özel vergi oranları, vergi kolaylıkları, ithalatta serbestlik tanınmaktadır. 1986 Nisan ayında emek ve sermaye piyasalarında serbestlik sağlanmıştır. Buna göre yabancı yatırımcılar teşebbüslerin % 100'üne sahip olabilir, idare edebilir, istediklerini çalıştırabilirler. Teknolojilerini koruyabilirler. 1986 Nisan itibarıyla 17 milyar dolarlık yabancı yatırım, 7300 tane yabancı kaynaklı teşebbüs, yabancı banka ve şirketlerin şubeleri vardır.

Çin, 1986'da «Asian Development Bank» ve GATT'a üye olmuştur. IMF ve Dünya Bankası ile iyi ilişkiler içindedir; bu kuruluşlar uzun dönemli gelişme stratejileri ve bireysel politika uygulamalarına danışmanlık yapmaktadırlar⁽³⁷⁾.

Çin'de dışa açılmada bir diğer önemli gelişme serbest bölgelerdir. 1979'da Shenzhan, Zhuhai, Shantou ve Xiamun'da serbest bölge kurulması kararlaştırılmıştır. Amaç leri teknoloji çekmek ve ödemeler dengesine katkıda bulunmaktır. Serbest bölgelerin kurulmasında bir amaç da Çin dışındaki Çinlilerin (Hongkong, Tayvan gibi) sermayelerini çekmektir. Serbest bölgelerdeki yabancı sermayenin % 80 - 90'ı ülke dışı Çinlilere aittir⁽³⁸⁾. Serbest bölgelerde çalışan altı çeşit sektör vardır⁽³⁹⁾: a) Devlet sektörü (hâkim olan budur), b) Kollektif sektör, c) İlk ikisinin serbest bölge içindeki firmaları, d) Kapitalist

devlet sektörü (yabancılar ve ülke dışındaki Çinlilerle ortak teşebbüsler), e) Özel kapitalist sektör (yabancılar ve ülke dışı Çinlilerin teşebbüsleri), f) Bireysel teşebbüsler. Ayrıca serbest bölgeler yanında dış dünyaya açık bölge (kıyasal bölge) uygulamasına da gidilmiştir⁽¹⁰⁾. Çin'de halihazırda serbest bölge uygulamasından beklenenlerin tam gerçekleşmediği görülmektedir.

Kısaca, reform sonrasında Çin'de dışa açılma eğilimi ortaya çıkmıştır. Özellikle ileri teknoloji girişinin sağlanması amaçlanan bu politikada tam bir başarıdan söz etmek güçtür. Bu arada ihracat ve ithalatta önemli bir artış gerçekleşmiştir. Fakat son yıllarda ithalat lehine açığın arttığı gözlenmektedir.

SONUÇ

Çin'de 1979 sonrasında daha fazla piyasa göstergelerine önem veren bir ekonomik reform uygulanmaktadır. Merkezi plânlamanın etkisi azaltılarak yol gösterici plânlamaya ağırlık verilmiştir. Ağır sanayi yerine kısmen tüketici isteklerine cevap veren hafif sanayi, tüketim malları ve tarımsal mallar üretimine önem vermeye başlanmıştır. Ayrıca dış ticarete, dışarıya açılma sözkonusudur. Fiyat sübvansiyonlarının azaltılması amaçlanmıştır. Uygulamada, reform öncesi dönemle kıyaslandığında, fiyat artışları artmıştır. Fakat idari fiyatlar nedeniyle net bir kıyaslama olanağı yoktur. Hâlâ bütçenin önemli bir kısmı fiyat farklarını karşılamaya gitmektedir. Bu açıdan kaynak dağılımında etkinlik sağlamada fiyatların yol göstericiliği tartışmalıdır.

Ekonomik büyüme açısından son yıllarda önemli bir başarı elde edil-

miştir (1987 yılı için tahmini oran % 9.5'dir). Gerçi reform öncesinde de hızlı büyüme vardı. Fakat büyümenin yönü, beklenildiği ölçüde olmasa da değişmiştir. Dış ticarete önemli artışlar vardır. Dış ticaret, Çin aleyhine açık vermektedir. Yabancı sermaye ve ileri teknoloji girişi umulan oranda gerçekleşmemiştir.

Göstergeler, Çin'de piyasaya yönelme ve bireysel girişimciliği artırıcı politikalara ağırlık verileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Chen, N.R.: «China's Inflation, 1979-1983: Measurement and Analysis» *Economic Development and Cultural Change*, 34 (4), 1986, s. 811-835; ⁽²²⁾.
- Feltenstein, A. ve Farhadian Z.: «Fiscal Policy, Monetary Targets and the Price Level in a Centrally Planned Economy: An Application to the China», *Journal of Money, Credit and Banking*, 19 (2), 1987, s. 137-156; ⁽¹¹⁾, ⁽¹⁵⁾, ⁽²⁵⁾, ⁽³²⁾, ⁽³³⁾, ⁽³⁴⁾.
- Fureng, D.: «China's Price Reform», *Cambridge Journal of Economics*, 10 (3), 1986, s. 291-300; ⁽¹⁸⁾, ⁽¹⁹⁾, ⁽²²⁾.
- Guocary, H.: «China's Opening to the World», *Problems of Communism*, 1986, s. 59-77; ⁽²¹⁾, ⁽³⁷⁾.
- Hsu, R.C.: «The Political Economy of Guidance Planning in Post-Mao China», *Wirtschaftliches Archiv*, 22 (2), 1986, s. 382-394; ⁽²⁾, ⁽⁹⁾, ⁽¹⁰⁾, ⁽¹¹⁾, ⁽¹³⁾, ⁽³¹⁾.

◆ Her haksızlık, kişiliğimize bir saldırdır.

Victor Cousin

◆ Korkuların öbür tarafına geçiniz.

Hilmi Ziya Ülken

- Huansong, D.: «On the Duality of the Price Subsidy and the Path to Its Reform», *Chinese Economic Studies*, 18 (1), 1984, s. 3-13; ⁽²⁰⁾.
- International Financial Statistics, October 1986.
- Jiyun, T.: «Implement the Reform of the Price System Vigourously and Reliably», *Chinese Economic Studies*, 18 (4), 1985, s. 87-100; ⁽¹⁹⁾.
- Junyong, W.: «Current Economic Conditions and Reform of the Price System», *Chinese Economic Studies*, 18 (3), 1985, s. 55-76; ⁽¹⁷⁾.
- Kuch, Y. Y.: «China's New Agricultural Policy Program: Major Economic Consequences, 1979-1983», *Journal of Comparative Economics*, 8 (4), 1984, s. 353-375; ⁽²⁶⁾, ⁽²²⁾, ⁽²⁰⁾.
- Malanboun, W.: «Modern Economic Growth in India and China: The Comparison Revisited 1950-1980», *Economic Development and Cultural Change*, 31 (1), 1982.
- Muqiau, X.: «An Inquiry in to the Problems Concerning the Reform of the Economic System», *Chinese Economic Studies*, 17 (2), 1983-1984, s. 3-30; ⁽¹²⁾.
- Rodriquez, R. M. ve Carter E. E.: *International Financial Management*, New Jersey: Prentice Hall Inc., 3. basım 1984; ⁽⁸⁾.
- Trescott, P. B.: «Incentives versus Equality: What Does China's Recent Experience Show», *World Development*, 13 (2), 1985, s. 205-217; ⁽¹⁶⁾.
- Xulin, S.: «Is the Economy of China's Special Economic Zones State Capitalist in Nature», *Chinese Economic Studies*, 19 (2), 1985-1986, s. 25-40.
- Wang, J. ve Bradburg, J.: «The Changing Industrial Geography of the Chinese Special Economic Zones», *Economic Geography*, 62 (4), 1986, s. 307-320; ⁽¹⁾, ⁽⁴⁰⁾.
- Wong, C. P. W.: «The Economics of Shortage and Problems of Reform in China's Industry», *Journal of Comparative Economics*, 10 (4), 1986, s. 363-387; ⁽²¹⁾.
- Wulf, L. D.: «Financial Reform in China», *Finance and Development*, March 1985a, s. 8-11; ⁽⁴⁾, ⁽⁵⁾, ⁽⁶⁾.
- Wulf, L. D.: «Financial Reform in China», *Finance and Development*, December 1985b, s. 19-22; ⁽³²⁾.
- Wulf, L. D. ve Godsborough, D.: «The Evolving Role of Monetady Policy in China», *IMF Staff Papers*, 33 (2), 1986, s. 209-242; ⁽⁷⁾, ⁽³²⁾, ⁽³⁴⁾, ⁽³⁵⁾, ⁽³⁶⁾.
- Zagoria, D. S.: «China's Quiet Revolution», *Foreign Affairs*, 62 (4), 1983, s. 879-904; ⁽³⁾, ⁽²³⁾, ⁽³³⁾, ⁽³⁹⁾.
- Zili, Z.: «Socialism and the Commodity Economy», *Chinese Economic Studies*, 19 (1), 1986, s. 65-80.

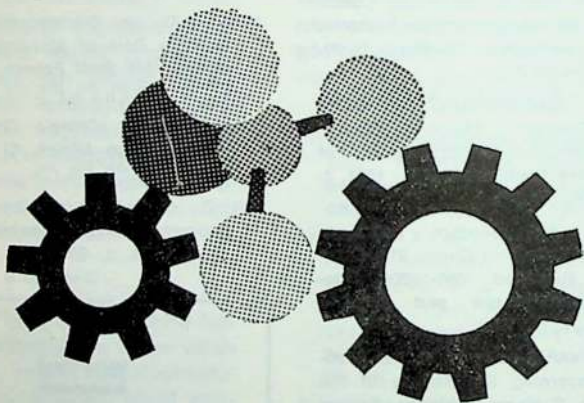
E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY3182 Sayılı
Bankalar Kanunu Gereğince**BANKALARCA
İÇ TİCARETİN VE SANAYİN
FİNANSE EDİLMESİ
USULLERİ**Bankaları, bankacıları ve iş çevrelerini
yakından ilgilendiren kaynak kitap
400 sayfa (büyük boy) - 1.650 - TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah., Suterazısı Sokak No: 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 526 34 11Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi no: 768,
İç Bankası Turizm Şubesi no: 15410,
Akbank Turizm Şubesi no: 223 no lu hesaplarımızdan birisine,
Kitap bedelini ödünce beliterek havaile etmek,
ad ve adreslerini tarafımıza bildirmelidir.
Ödemeli postalamayı tercih etmektedir.

Kimya sanayi yardımcı maddeleri tüm endüstrinin vazgeçilmez unsurlarıdır.

.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
GÜLSEREN İZMİR

YÖNETİCİLERE KISA VADELİ HEDEFLER GEREKLİDİR (*)

HANGİ noktaya ulaşmak istediğini tespit etmemiş olan bir işletmenin, bu noktaya zaten ulaşamayacağı açıktır. Buna rağmen son on yılda stratejik planlamaya modası geçmiş gözüyle bakılmaktadır. Pek çok işadami, uzun dönemi, başarılı bir dizi kısa dönemin toplamından farklı bir şey olarak kabul etmeye başlamıştır. Fakat bu uzun döneme ağırlık veren planlamacılar, stratejilerindeki önemli bir eksikliği -stratejinin uygulanmasında izlenmesi gereken kısa dönemli hedeflerin eksikliğini- çözümlenmedikçe başarıya ulaşamayacaklardır.

Yalnızca belli bir iştirak portföyüne bağlı olarak çalışan, bu doğrultuda bir takım şirketleri satın alıp bunlara çekidüzen verdikten sonra tekrar satan şirketler, cari yıl kârından başka bir stratejiye ihtiyaç duymayabilir. İşletmelerin büyük çoğunluğu ise hissedarlara sunulacak faaliyet raporlarından çok daha ötesini düşünmek, amaçlarını fiiliyata dönüştürürken de gelişmeleri ölçülebilir hale getirmek zorundadırlar.

Yeni planlama stratejilerini dört ana grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birinin temeli yaratıcılıktır. Sir John Harvey - Jones'un ICI'nin başkanı olduğu zamanlardaki felsefesi bu görüşü çok iyi yansıtmaktadır: «İnanıyoruz ki seçmiş olduğumuz kimya endüstrisi alanındaki varlığımız, teknolojik ilerlemenin sınırlarında önderlik yapan müşterilerimize verebildiğimiz hizmete bağlıdır.»

İkinci grup stratejiler, düşük maliyetle çalışan üreticiler olmayı öngörmektedir. Örneğin, başarılı bir bilgisayar firması olan Amstred, gösterişsiz kişisel

(*) The Economist, 23 Ocak 1988.

bilgisayarlarına ucuz parça temin edebilecek üreticileri bulmak için Doğu Asya'da yoğun araştırmalar sürdürmektedir.

Üçüncü grup stratejiler ise şirketin pazar payını yükseltmeye dayalı stratejilerdir. Bu stratejileri özellikle Japon şirketleri başarıyla uygulamaktadırlar.

Dördüncü olarak da seçkinlik stratejisinden söz edebiliriz. Bu stratejide kalite esastır. Kalite standardı yüksek tutulursa, işin gerisi kendiliğinden hallolacaktır. IBM, Louis Vuitton, Marks and Spencer gibi şirketlerin uyguladığı strateji budur.

Bütün bu stratejiler, izlenmesi kolay alt stratejilere ayrıştırılmadıkları takdirde, karışıklığa yol açma riskini taşırlar. Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler bu ayrıştırmayı kolaylaştıracaktır. Örneğin, yöneticiler satılan mamullerin ne kadarının kusurları nedeniyle perakendeciden geri döndüğünü anında bilmek durumundadırlar. Eğer seçkinlik ve kalite ana strateji ise, cüzi bir iade miktarı bile bir uyarıcı sinyal olabilecektir.

Hedeflerimize ulaşma oranını ölçebilmek, rakamlarla görebilmek, hayati öneme sahip olduğu kadar da zor bir konudur.

Örneğin bir şirketin compact-disc piyasasındaki payı, stratejik hedefine doğru hızla yükseliyor olabilir; fakat dijital-teyp teknolojisi, compact-disc piyasasını altüst etmek üzere ise, işler hiç de iyi gidiyor değildir. Yine, bir acil posta şirketi, 24 saat içerisinde teslimata büyük önem vermekte idi. Ancak, şirketin elemanları söz verilen teslimat zamanlarına uyabilmek için sürekli taksiiyle gidip gelmek zorunda kalıyorlardı. Mükemmel hizmet vermeye çalışan bu şirketin şu andaki durumu ise hiç de parlak değildir.

Yaratıcılığa dayalı bir stratejiye yönelmiş bulunan şirketlerin araştırma ve geliştirmeye önemli fonlar ayırması gerekir. İlaç endüstrisinde buluşlar, firmaların stratejilerinde odak noktalarıdır. Buna bağlı olarak yüklü Ar-Ge bütçelerinden büyük şeyler beklemek moda olmuştur. Aslında Ar-Ge harcamalarının gelecekteki başarı ile korrelasyonu oldukça düşüktür. Geçmiş 25 yılda Amerikan ilaç firmalarının Ar-Ge harcamalarının reel olarak 5 kat artış göstermesine rağmen, kısmen de daha sıkı kontroller nedeniyle, piyasaya her yıl çıkan yeni ürünlerin miktarı yarı yarıya azalmıştır.

Bütün bu örnekler kantitatif hedeflerin tek başlarına ele alınmalarının sınıklarını ortaya koymaktadır. Maliyetlerin en az kalite kadar, somut sonuçların en az laboratuvar araştırmalarına aktarılmış olan fonlar kadar yakından izlenmesi gerekmektedir. Fakat hedef tespit etme alışkanlığı, işgücünün motivasyonunun ötesinde, şirketin borsalardaki konumuna kadar uzanan faydalar sağlayacaktır. Pek çok şirkette uzun vadeli amaçlara doğru kaydedilen ilerlemeler konusunda belirsizlik hüküm sürmekte; buna bağlı olarak da bu gelişmelerin ve hatta amaçların ne olduğu hakkında hissedarlara neredeyse hiçbir şey aktarılmamaktadır. Borsalar şimdiye kadar olmuş her şeyi anlatan, fakat gelecek hakkında pek az şey söyleyen mali bilgileri değerlendirmek durumunda kaldıkları sürece, uzak görüşlü değerlendirmeler yapamayacaklardır.

IMF PROGRAMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

SÜREYYA SAKINÇ

1 - GİRİŞ

GELİŞMEKTE olan pek çok ülke, bugün ödemeler dengesi açıkları, yüksek ve sürekli bir enflasyon ve üretim yetersizliği ile karşı karşıyadır. Bu ülkelerin çoğu kalkınma hızlarını arttırmak ve sürdürmek için önemli ölçüde dış mali desteğe gereksinme duyarlar. Ekonomilerinde kısa dönemli dengesizlikleri gidermek ve uzun dönemde dengeli bir büyüme hızını tutturmak isteyen bu gibi ülkeler, süresi birkaç yıldan daha uzun olmayan geniş veya dar kapsamlı bir dizi önlemler paketini içeren istikrar programları uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bu gibi istikrar programlarının çoğu IMF (Uluslararası Para Fonu) ile işbirliği halinde ve Fon'un desteği ile yürütülür. Çünkü, IMF'ye üye olan ülkeler dış finansman sağlanmasında IMF'nin uluslararası ticari bankalar ve diğer kredi veren kuruluşlara vereceği güvenceye gereksinme duyarlar. Başka bir ifade ile, uluslararası kredi kuruluşları; ek finansman desteği için, Fon'un o ülkeye önerdiği programın kabul edilip, uygulanmasını şart koşmaktadır.

IMF ile bu kuruluşun desteğini isteyen ülke arasındaki müzakerelerde, hükümetin niyet mektubunda belirttiği program ele alınır ve IMF kurmay-

larının isteği doğrultusunda hazırlanan programda belirli performans ölçütleri belirlenir. Genellikle makro değişkenlerden ibaret olan bu ölçütler, programın başarısını değerlendirmek için kullanılır. Bu ölçütlerin değerlendirilmesi sonucu bir başarısızlık görülmüşse, üyenin borçlanma olanakları kısıtlanır ve ek bir programın uygulanması önerilir. IMF, programı onayladıktan sonra mali desteğini «Stand-By» anlaşmasıyla ya da ülkenin programdaki performans ölçütlerinde başarı sağlayacağını garanti etmesi halinde, ek borçlanma olanağı sağlayan «uzatılmış kolaylık anlaşması» ile sürdürür.

IMF programları yoğun eleştirilere konu olmuştur. IMF endüstrileşmiş ülkeler tarafından kendi çıkarlarını sağlamlaştırmak amacıyla kurulmuştur. Fonun asıl ağırlığını enflasyonun kontrolü gibi amaçlara vermesi, IMF'yi kalkınma ve toplumsal sorunlar karşısında ihmalcı bir duruma düşürmüştür⁽¹⁾. IMF programları (Fon programları) farklı ekonomik ve sosyal yapıdaki ülkelere uniform tedbirler öner-

(1) İbrahim Berberoğlu; «IMF ve Az gelişmiş Ülkeler Arasındaki Çelişki», Maliye Dergisi, Ankara, Sayı: 74 (Mart-Nisan 1985), s. 26.

mektedir. Politik bakımdan hassaslıklar ve büyük bir seçmen kitlesi tarafından kabul edilmek istenmediğinden, hükümetleri zor durumda bırakırlar.

Ödemeler dengesindeki açıkları hızla kapatma eğilimi, önlemlerin şiddetini artırır ve hayat standardını düşürmekle suçlanır. Fon programlarının monetarist özelliği, yapısal sorunları görmezlikten gelir. Gelir dağılımını olumsuz etkileyen Fon programları, halkın beklentilerine cevap vermezler. Bu bakımdan Fon programları uygulanması gereken acı reçeteler olarak gösterilmişlerdir.

2 — FON PROGRAMLARININ TANIMI VE UYGULANMASINI GEREKLİ KILAN KOŞULLAR

Fon programları, her ülke için farklı içerikteki politik önlemler paketidir. IMF, uzun dönemli ödemeler dengesi finansmanı sağlamaması bakımından bir yardım kuruluşu değildir. Ancak, Fon programları yardım gören ülkelerin kalkınma amaçlarını başarımlarında yardımcı olmaktadır. Fonun esas görevi, program ülkelere resmi kaynaklardan olduğu kadar ticari bankalardan da yeni dış finansman kaynakları sağlamalarında yardımcı olmaktır. Fon, ekonomik dengesizlikler ve ülkelerin karşı karşıya buldukları dış borç sorunları ile ilgili merkezi bir görev üstlenmiştir.

Bir istikrar programı ister IMF tarafından desteklenmiş olsun, program ihtiyacı toplam arz ve toplam talep dengesizliği halinde ortaya çıkaracaktır. Bu dengesizlik ülkenin dış ödemeler dengesine yansır. Ekonomide dengesizlik, toplam talebi üretim artışından daha hızlı genişleten ve nispi fiyatları bozan hükümet politikaları yüzünden ortaya çıkabilir.

Fon programlarının uygulanmasını gerekli kılan koşullardan en önemlisi, dış ödemeler dengesindeki açıklardır. Ekonomik kalkınmaları için önemli ölçüde dış finansmana gereksinime duyan gelişmekte olan ülkelerde ticaret hadlerinin aleyhlerine dönmesi, aşırı değerlenmiş döviz kuru ve yerli sanayii koruyucu politikalar nedeniyle ortaya çıkabilen ödemeler dengesindeki açıklar, yurt içi fiyat yapısını bozmaktadır.

Bir başka neden; ekonomide yaşanan yüksek oranlı ve sürekli enflasyondur. Üretim veriminin üstünde ve kaynakların karşılayabileceği seviyeden daha yüksek bir toplam talep artışı, ekonomide yanlış kaynak tahsisine yol açar.

Bütçe açıkları, ekonomik istikrarı bozan bir diğer etmendir. Bütçe gelirlerinin (özellikle vergi gelirlerinin) yetersiz olması, mali idarenin verimsizliği, hükümetlerce izlenen hızlı büyüme politikaları, kamu iktisadi teşebbüslerinin mali açıkları, yanlış hükümet fiyatlandırma politikaları gibi nedenlerden ortaya çıkan bütçe açıkları, kaynakların kamu kesimince daha çok kullanılmasına, özel yatırımların azalmasına ve kaynakların optimal tahsisinden uzaklaşılmasına yol açar. Kamusal tasarrufların özel tasarruflardaki azalmayı telafi edememesi yüzünden, tasarruf-yatırım eşitliği sağlanamaz ve üretim seviyesinde düşme görülür.

Fon programlarının uygulanmasını gerekli kılan bir diğer temel neden, artan dış borçların ödenmesi için gerekli dış kredi olanaklarının azalması ve mali açıkların artmasıdır. Ödemeler dengesi açık veren bir ülkenin Fonun desteği olmadan dış finansman sağlaması çok güçtür. Bu bakımdan Fon istikrar programlarının temel amacı,

ödemeler dengesinin iyileştirilmesi ve korunmasıdır.

3 – FON PROGRAMLARINDAKİ POLİTİKALARIN ÖZELLİKLERİ

Tipik bir istikrar programının özellikleri, uluslararası ticaret ve ödemelerin serbestleştirilmesini (genellikle devalüasyon ya da esnek kur politikalarının benimsenmesiyle gerçekleştirilir); ekonomideki çarpıklıkların giderilmesi için iç fiyat ayarlamalarını; parasal ve kredi kısıtlamalarını; mali açığın ve dış ödeme bakiyelerinin azaltılmasını; kısa ve orta dönemli dış borçlanmanın sınırlandırılmasını kapsar. Programın hem reel hâsılayı (arz yönü) ve hem de talep seviyesini ve bileşimini (talep yönü) etkilemesi beklenir ⁽²⁾.

Fon programlarında yer alan politikaları üç ana grup halinde özetlemek mümkündür: (a) Arz yönlü politikalar, (b) talep yönlü politikalar ve (c) uluslararası rekabeti geliştiren politikalar.

a) **Arz Yönlü Politikalar:** Herhangi bir toplam talep seviyesinde ekonomide üretilen mal ve hizmet hacmini arttırmaya yönelik politikalar. Bu politikalar esas olarak üretim faktörlerinin verimliliğini ve üretim kapasitesini arttıran önlemlerden ibarettir. Toplam tasarrufu ve yatırımı teşvik eden politikalar da bu gruba dahil edilebilir.

b) **Talep Yönlü Politikalar:** Toplam talep seviyesini etkileyen politikalar. Bu gibi politikalar mali, parasal ve kredi kısıtlamaları önlemlerinin bileşiminden ibarettir.

c) **Uluslararası Rekabeti Geliştiren Politikalar:** Döviz kuru ve dış ticarete yönelik diğer politikalarından ibarettir. Özellikle döviz kurlarının serbest dalgalanmaya bırakılması ve dış ticaret üzerine konulan engellerin kaldırılması ve ihracatın teşviki gibi politikaları kapsamına alır.

Toplam iç talebin sınırlandırılmasını içeren politikalar kısa dönemde faydalı sonuçlar verdiğinden, Fon programlarında ağırlık taşır. Ancak, ekonomik etkinliğin ve uzun dönemli büyüme oranının artırılması zorunluluğu, arz yönlü politikaların uygulanmasını da gerekli kılmaktadır. Uzun dönemde etkileri hissedilen arz yönlü politikalar üretimde gecikmeli bir artış sağlarlar. Sonuç olarak, bir istikrar programında hem arz yönlü ve hem de talep yönlü politikaların birlikte izlenmesi gerekir (Tablo I).

Fon programları incelendiğinde; para ve kredi, kamu harcamalarının kısıtlanması, vergi oranlarının artırılması ve vergi idaresinin ıslahı, kamu mali açıklarının azaltılması, kamu borçlarının kontrolü, döviz kuru reformu, ihracatın teşviki ve genel ücret ve fiyat politikalarına ağırlık verildiği anlaşılmaktadır.

4 – FON PROGRAMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

a) Toplam Talebi Daraltan Politikalar

aa) **Para ve Kredi Politikası:** Para ve kredi politikaları Fon programlarının esas unsurlarıdır. Kredi kısıtlamaları, bankacılık sistemi ya da Merkez Bankası kredilerine uygulanır. Sınırlayıcı para politikasıyla deflasyoncu bir etki yaratılmak istenir. İç kredi hacmindeki bir azalma

⁽²⁾ Richard Goode; «Government Finance in Developing Countries», The Brookings Institution, Washington, 1984, s. 273.

kapasite kullanım oranını düşürür ve işsizliği arttırır.

Kredi kısıtlamaları, normal olarak, özel sektörün toplam kredi hacminden yeterli bir pay almasını sağlamak için kamu sektörü kredi imkânları üzerine konulur. Bu kısıtlama çoğu kez devletin bankacılık sisteminde borçlanmasına tavanlar tespit etme şeklini alır⁽³⁾.

Sınırlayıcı para ve kredi politikaları sonucunda parasal daralmanın kısa dönemde yurt içi hâsıla üzerinde deflasyonist etkiye yol açtığı görülmektedir. Para artışında ya da iç kredi hacminde ortalama % 10'luk bir azalmanın, bir yıl için yurt içi hâsıla artış oranını % 1 azalttığı kanıtlanmıştır. Khan ve Knight'in 1981 yılında

(3) The Fiscal Affairs Department of the International Monetary Fund; «Fund-Supported Programs, Fiscal Policy, and Income Distribution», Occasional Paper 46, Washington (September 1986), s. 13.

(4) Mohsin S. Khan and Malcolm D. Knight; «Fund-Supported Adjustment Programs and Economic Growth», Occasional Paper No: 41, IMF, Washington (November 1985), s. 11.

29 gelişmekte olan ülke üzerine yaptığı ampirik çalışmada, iç kredi hacminde % 10'luk bir kısıtlamanın kısa dönemde yurt içi hâsıla artışı üzerindeki etkisi % 0.5 olarak bulunmuştur⁽⁴⁾.

ab) **Mali Politika** : Fon programlarında toplam talebin azaltılması için kamu gelirlerinin artırılması ve kamu harcamalarının, özellikle büyük yatırım harcamalarının, azaltılmasına özel önem verilmektedir. Fon programlarında dolaysız vergiler önemli bir rol oynamazken, program büyük ölçüde dolaylı vergilere dayandırılmıştır. Dolaylı vergilerin tüketicilere yansımaları ve devlete yüksek gelir sağlaması, toplam talebin kısılmasında bu vergilerin önemini arttırmıştır.

Hükümetler, yatırım bütçelerinde indirim yapmayı tüketim harcamalarını kısmaktan daha kolay görmektedirler. Özel yatırımları tamamlayıcı nitelikte altyapı yatırımları, sermaye verimliliğini arttırır ve girdilere olan talebi arttırarak özel üretimi teşvik eder. Kamu harcamalarının azaltılmasında ücret, maaş ödeme ve transfer kalemleri önemli paya sahiptir.

T A B L O I
1980 FON PROGRAMLARININ POLİTİKA İÇERİĞİ
(Program Sayısı Olarak)

Politika	Stand-By Anlaşmaları	Uzatılan Fon Kolaylık Anlaşmaları	Toplam
Para Politikaları	17	13	30
Kamu Sektörü Politikaları	17	13	30
Reform/iyileştirme	14	13	27
Kamu Teşebbüsleri	12	11	23
Genel Kamu Sektörü	12	10	22
Dış Borç Politikaları	15	12	27
Döviz Kuru ve Ticaret Politikaları	12	12	24
Ücret ve Fiyat Politikaları	15	9	24

Kaynak : Morris Goldstein; «The Global Effects of Fund-Supported Adjustment Programs», Occasional Paper 42, IMF, Washington (March 1986), s. 9.

Fon, tasarruf, yatırım ve dış finansman olanaklarıyla ilgili kısıtlamalar önererek ülkenin büyüme amacını gerçekleştirmesine imkân veren politikalar düzenlemesine yardımcı olur. Yatırımların artırılması için kaynakların daha etkin kullanımını sağlayacak ve dış kaynakları çekecek daha iyi koşullar yaratılabilirse, büyüme oranı yüksek olabilir. Bu koşullar sağlanmazsa büyüme oranı o kadar yüksek olmayacaktır (5).

b) Toplam Arzı Uyarıcı Politikalar

ba) **Kaynak Tahsisinde Etkinlik Sağlayan Politikalar**: Kaynak tahsisinde etkinlik sağlayacak önlemler genel üretim seviyesini arttırmaya yöneliktir ve ekonomik yapıdaki çarpıklıkları gidermeyi amaçlar. Ekonomik yapıdaki çarpıklıkların en önemlisi fiyat yapısında görülür. Özellikle monopoller, kamu sektörünün fiyatlandırma politikaları, fiyat kontrolleri, sübvansiyonlar, gümrük tarife ve kotaları gibi uygulamalar fiyatlarda çarpıklıklara neden olur (6). Fon programları gelir dağılımı yerine, kaynak tahsisi üzerine yoğunlaşmıştır (7).

Fon programlarının beşte üçü,

mevcut kaynaklar karşısında ek yatırımları azaltma eğilimindedir. Bu kısıtlama, çoğu kez, yeni projelerin sınırlandırılması ya da bu yatırım programlarında kısa dönemde gelir sağlayacak projelere ağırlık verilerek etkinliğin artırılması şeklindedir (8).

Üretimde en büyük girdilerden birini oluşturan enerji kullanımına verilen sübvansiyonların kaldırılması ve tarım sektöründe yüksek destekleme fiyat politikalarından vazgeçilmesi, kaynak tahsisinde etkinliği sağlayacaktır.

bb) **Üretim Kapasitesini Arttıran Politikalar**: Yatırımların kaynağı, tasarruflar ve sermaye birikimidir. Üretim kapasitesini genişletecek politikaların özel tasarrufu ve sermaye birikimini teşvik etmesi gerekir. Fon programlarında tasarruf veriminin artırılması ve üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmaları için teşvik edilmelerine özel bir önem verilir. Faiz oranlarının yükseltilmesi, yabancı sermayeyi çekmesi ve özel tasarrufların artırılması bakımından önemlidir.

Ekonomik büyüme, mevcut kaynakların miktarına ve kullanımlarındaki etkinliğe bağlıdır. Fon programları bu bakımdan kaynakların mobilizasyonunu ve verimliliklerinin artırılmasını amaçlar. Programın amacı ya ekonomideki toplam talebi üretim kapasitesinin izin verdiği sınırdan tutmak ya da ekonomide veri bir talep seviyesi varken üretim kapasitesini potansiyel seviyesine yükseltmektir (9).

c) Kur Politikaları

Ödemeler dengesindeki açığın önemli nedenlerinden birisi, aşırı değerlenmiş kurlar yüzünden uluslararası rekabet gücünün azalmasıdır. De-

(5) Richard D. Erb; «Adjustment, Growth, and the Fund's Role», Finance and Development, Vol. 23, No: 1 (March 1986), s. 3.

(6) Khan and Knight; a.g.e., s. 13.

(7) Charles A. Sisson; «Fund-Supported Programs and Income Distribution in LDCs», Finance and Development, Washington, Vol. 23, No. 1 (March 1986), s. 33.

(8) Sisson; a.g.e., s. 35.

(9) Manuel Guitián; «The Fund's Role in Adjustment», Finance and Development, Washington, Vol. 24, No. 2 (June 1987), s. 4.

valüasyon, ithal edilen malların yerli para cinsinden fiyatını yükseltir ve iç kaynakları ithal ikamesine ve ihracata yönlendirir. Devalüasyon, ithal edilen malların iç piyasa fiyatını yükselttiğinden, bu mallara olan talep esnek değil ise, toplam üretim azalacaktır.

Devalüasyon nedeniyle kaynakların yeniden dağılımı, başlangıçta dış ticarete konu olmayan malların üretiminde kullanılan faktörlerin gelirlerini azaltabilir. Uzun dönemde ekonomik etkinliğin artması, büyüme ve istihdamı uyaracak ve bu üretim faktörlerine de artan milli gelirden pay alma imkânı verecektir⁽¹⁰⁾.

Devalüasyonun arz ve talep etkilerini dikkate alan pek çok araştırma sonucunda % 10'luk bir devalüasyonun ilk yıl için üretim artışı üzerindeki etkileri pozitif bulunmuştur. «Tablo II» bu çalışmaların sonuçlarını göstermektedir.

Tablo, üretim artışının devalüasyon öncesine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Döviz kurundaki değişmelerin büyüme üzerindeki

etkilerinin yönü ve büyüklüğü, döviz kurundaki değişmelerin derecesine ve sürekliliğine, üretim yapısına ve ticari işlemlerin nispi fiyat değişmelerine uymasına bağlıdır.

5 - FON PROGRAMLARININ BÜYÜME ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fon programlarının değerlendirilmesiyle ilgili mevcut literatürde, programların etkilerini ölçme yolları; (a) önce-sonra yaklaşımı, (b) fiili duruma kıyasla hedeflenen arasındaki farkı açıklayan yaklaşım, (c) fiili duruma göre yokluğu halinde programın performansını değerlendirme yaklaşımı, (d) fiili duruma karşı optimal politikaların kullanılmasıyla ortaya çıkan farklılığı gösteren yaklaşım ve (e) program dışı politikaların performanslarının karşılaştırılması yaklaşımı; şeklinde özetlenebilir⁽¹¹⁾.

(10) The Fiscal Affairs Department of IMF; a.g.e., s. 12.

(11) Golstein; a.g.e., s. 3.

T A B L O II

% 10'LUK BİR DEVALÜASYONUN REEL GSYİH ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çalışma	Ülke	Reel GSYİH Üzerindeki Etkileri (%)
Gylfason ve Schmid (1982)	Brezilya	-0.5
	Hindistan	1.1
	Pakistan	4.2
	Filipinler	4.5
	Türkiye	3.4
Nugent ve Glezakos (1982)	16 Latin Amerika Ülkesi	0.4
	29 Gelişmekte Olan Ülke	-0.5
Khan ve Knight (1982)	Kenya	(-0.9) (-1.4)*
Branson (1985)	Tayland	(1.0) (3.3)**
Taylor ve Rosen Sweig (1984)		

Kaynak : Khan ve Knight; a.g.e., s. 17.

(*) Ücret endekslemesine bağlı olarak.

(**) İhracat fiyat esnekliklerinin düşük ve yüksek varsayılmasına göre.

Fon programları ve büyüme oranı arasındaki ilişkiyi açıklayan seçilmiş ülkeler üzerinde yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur.

Reichmann ve Stillson, önce-sonra yaklaşımını kullanarak her bir program öncesi ve sonrasında bir yıllık dönemler itibarıyla GSYİH'daki artışları açıklamaya çalışmışlardır. 1963 - 1972 yıllarını kapsayan on yıllık bir dönem boyunca 70 stand-by anlaşmasını inceleyerek, Fon programlarının büyüme üzerinde bir önceki döneme kıyasla hissedilir bir ters etki yaratmadığını bulmuşlardır. Sadece belirli durumlarda büyüme oranında programın uygulanmasından sonra bir azalma görülmüştür.

Önce-sonra yaklaşımıyla birlikte, büyüme üzerinde program dışı etkileri de hesaba katacak kontrol-grup karşılaştırmaları kullanan Donovan, 1970 - 1976 dönemini kapsayan 12 programı incelemiş ve program ülkelerin program uygulamamış olsalardı bile, büyüme hızlarında bir düşme olmayacağını kanıtlamıştır.

Bu konudaki diğer çalışmalar incelendiğinde görülecektir ki; Fon programlarının büyüme üzerinde hem olumlu ve hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Hatta, program uygulayan ülkelerdeki büyüme oranı, program öncesi durumdan daha yüksek çıkmıştır.

Ancak, Fon programlarında yer alan politikalar zaman serileri bakımından ayrı ayrı incelendiğinde, büyüme üzerinde değişik etkiler yarattığı görülecektir. Örneğin; talep yön-

lü politikalar üretim artışı üzerinde azaltıcı yönde etki yaparken, arz yönlü politikalar da büyümeyi teşvik edici etki göstermektedirler. Bu iki politika kombine olarak uygulandığında uzun dönemde büyüme oranının yükseldiği görülmüştür.

Khan ve Knight, 29 gelişmekte olan ülkeyi içine alan ve farklı politika kombinezonlarının büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalarında; kombine politikaların tek başlarına etkilerinin, toplam talebi daraltan veya toplam arzı uyarıcı politikaların uygulanmaları halinde olabilecek etkilerinden farklı olduğunu bulmuşlardır.

Ekonomiyi başlangıçta sabit bir büyüme oranında kabul etmişler (diyelim ki yılda % 5'lik bir büyüme) ve üç yıllık bir istikrar programı uygulamasının çözümlemesini yapmışlardır. Birinci çözümlemelerinde sadece talep yönlü politikaların uygulanması halinde büyüme oranının ilk yıl için, toplam talebi azaltan sınırlayıcı kredi ve mali politikalar nedeniyle, yaklaşık % 1,5 düştüğünü, daha sonra enflasyon oranının düşmesine bağlı olarak artmaya başladığını görmüşlerdir. Arz yönlü politikaların talep yönlü politikalarla eşanlı uygulanmasını gösteren ikinci çözümlemelerinde, arz yönlü politikaların yatırımları ve dolayısıyla üretim kapasitesini arttırdığını kabul ederek, fiili büyüme oranında ilk yıl için talep yönlü politikaların etkilerinin ağır basmasıyla görülen düşmenin, daha sonraki yıllarda artışa doğru yöneleneceğini göstermişlerdir⁽¹²⁾.

6 - SONUÇ

Literatürün ve bu çalışmamızda yer verdiğimiz değişik araştırmaların

(12) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mohsin S. Khan and Malcolm D. Knight; «Stabilization Programs in Developing Countries: A Formal Framework», Staff Papers, IMF, Washington, Vol. 28 (March 1981), s. 1-53.

incelenmesinden çıkardığımız sonuca göre: Fon programlarında toplam talebi daraltan sıkı para ve kredi politikaları, kısa dönemde büyüme oranını düşürmektedir. Eğer bu politikalar özel sermaye birikimini olumsuz yönde etkilerse, özel yatırımlarda görülecek azalmalar uzun dönemde üretimin düşmesine yol açabilecektir.

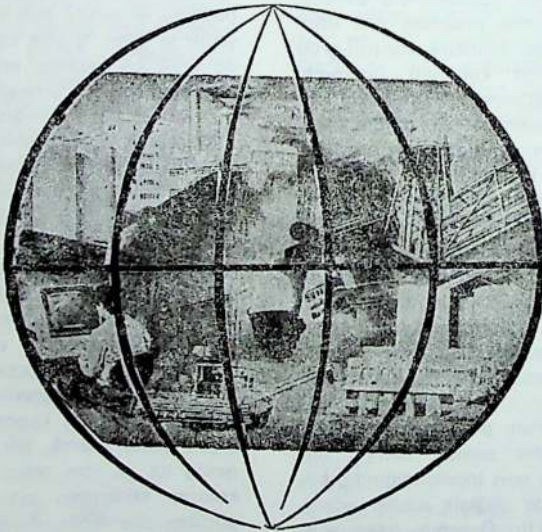
Arz yönlü politikalar, üretici fiyatlarını ve faiz oranlarını yükselterek üretim ve tasarrufları teşvik edi-

ci etkisiyle uzun dönemde büyüme üzerinde olumlu etkiye sahiptir.

Sonuç olarak, Fon programlarının genel olarak deflasyoncu olduklarını ileri sürmek son derecede güçtür.

Fon programlarının başlangıçta büyüme oranını düşürmesine karşın, uzun dönemde ılımlı artışlar gözlenmiştir. Ancak bu konuda cevapların kesinliğe kavuşması için kapsamlı ek araştırmaların yapılması gerekliliği açıktır.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesine gösterdiği özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Mutluğuz, gururluğuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

T TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Genel Manzara : Gerçek ile Rüyaı Ayırt Edebilmek

HIZLI kalmak için borçlanıyoruz. Borçlarımızı ödemek için fiyatları arttırıyoruz. Ardından yine borçlanıyoruz. Amaç nedir? Vatandaş mutlu etmek. Vatandaş nasıl mutlu olur? İhtiyacı olan mal ve hizmetleri bularak ve bunları satın alma gücüne sahip olarak... Bu arada için için kaynayan dar gelirli; yatırım yapması, maliyetlerin artması nedeniyle çok zorlaşan sanayiciler; «talebi kısma operasyonu» adı verilen hükümet uygulamaları, yani durdurulamayan hayat pahalılığı...

İşte geçtiğimiz dönemdeki genel manzara budur. Fiyat artışlarının şiddeti karşısında, organize olmuş dar gelirli kesiminin önemli bir temsilcisi olan Türk-İş, önce yemek boykotu, sonra mitinglerle bu durumu protesto etmiştir. Sanayicilerin büyük bir kısmını temsil eden TÜSİAD'ın yetkilileri, hükümetin ekonomiye şaşı baktığını ifade ederek, yatırım yapma imkânını bulamadıklarını açıklamışlar ve yeni bir ekonomik anlayış istemişlerdir. Buna göre, özel sektörün kemer sıkma politikasının kamu kesiminde de uygulanması, kredi maliyetlerinin düşürülmesi, iç borçlanma yolu ile kamuya kayan fonların özel kesime de aktarılması istenmektedir.

Özal Hükümeti, fiyatlara sürekli zam yaparak vatandaşın satın alma gücünü azaltmak, talebin azaltılması yolu ile arz-talep dengesini sağlamak istemektedir. Yani amaç, vatandaş mutlu etmemeye yönelmektedir. Çelişkiler artık güncel yaşamımıza girmiştir. Birçok kimse şu soruyu açıkça sormaktadır: Hızlı kalkınma kime yarıyor? Cevap veriyorlar: Köşe dönücülere... Bu cevabı ikinci bir soru izliyor: Bunun için mi hızlı kalkınıyoruz?

Artık gerçek ile rüyanın ayırt edilmesinin zamanı gelmiştir. Ülkemizdeki ekonomik sorunların en önemlilerinden biri, gelir dağılımındaki bozulmadır. Çeşitli gelir gruplarının arasındaki mesafe giderek ve hızla büyümektedir. Böyle bir ortamda iş âlemine «Faaliyetlerinizi daraltın.», vatandaşa «Satın almayın.» demek, çözüm değildir.

Gelir grupları arasındaki uçurumu önleyecek tedbirlerden birisi özelleştirme. Geçen ay içinde yapılan özelleştirme uygulamasının ilki, Teletaş'ın bir kısım hisse senetlerinin halka satılması olmuştur. Bu uygulamanın iyi bir ön ha-

zırlıktan ve tanıtmadan sonra yapılması, başarısını sağlamış, satışa sunulan hisse senetlerine iki mislinden fazla talepte bulunulmuştur.

Teletaş'tan sonra ele alınacağı anlaşılan diğer kuruluş Çitosan'dır. Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii A.Ş.'nin bünyesindeki 5 çimento fabrikasının hisse senetlerinin halka satılmasıyla ilgili hazırlıklar daha sonuçlanmamıştır. Satışın 1988 Haziran ayında gerçekleşeceği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan hükümet, sıkı para politikası uyarınca, piyasadan para çekmeye devam etmektedir. Bankaların disponibiliteler oranlarının % 2 yükseltilmesi, Teletaş hisse senetlerinin satışı, Gelir ve Kurumlar Vergileri'nin Mart ve Nisan aylarında ödenmesi yanında, kademeli olarak emisyon hacminin daraltılması sonucu, piyasadan 2,5 trilyon liranın çekileceği hesaplanmaktadır.

Para sıkıntısının, senet ve çek kullanımını arttıracacağı muhakkaktır. Bu durum ise protestoların çoğalmasına yol açacaktır. Nitekim 1987 yılındaki senet protestoları 1,5 trilyon liraya ulaşmıştır ki, bu rakam bir önceki yıla göre % 50 artış göstermektedir. Nakit sıkıntısının yol açtığı diğer bir durum da piyasadaki durgunluktur. Bu durgunluk, satın alma gücünün daralması ile de zorlanmaktadır.

4 Şubat Kararları'nın beklenen etkilerinden bazıları; banka kredileri maliyetinin % 110'u aşması, aylık vade farklarının % 10 civarında durulması ve bankaların ithalat komisyonlarının yaklaşık % 10'a inmesi olmuştur.

Genel ekonomik manzara ile piyasaların durumuna kısaca değindikten sonra, 1988 Mart ayı içinde meydana gelen diğer gelişmeleri özetleyelim.

Zorunlu Tasarruf Kanunu

Halk arasında «Zorunlu Tasarruf Kanunu» adı verilen «Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanun», 18 Mart 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmış ve 1 Nisan 1988'den itibaren yürürlüğe girmiştir.

Bu kanuna göre; devlet memurları, Silahlı Kuvvetler personeli, hâkim ve savcılar, Yüksek Öğretim personeli ve bunların kanunlarına göre kurulan kuruluşlarda çalışanların, 10 veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde çalışan işçilerin ve sözleşmeli statüde çalışan personelin aylık ücretlerinden % 2 oranında tasarruf kesintisi yapılacaktır. Bu kesintiye devlet ve işverence % 3 tutarında katkı sağlanacaktır. Toplam tasarruf, Ziraat Bankası'nda personel adına açılacak «Tasarrufu Teşvik Hesabı»na yatırılacaktır. İlgili banka her hak sahibine bir hesap cüzdanı verecek ve yatırılan tasarruflar bu cüzdana işlenecektir.

Bankaya yatırılan tasarruflar Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı adına açtırılacak hesaba aktarılacaktır. Başkanlık, hesapta toplanan paraları, her türlü menkul kıymetlere ve verimi yüksek yatırımlara yatırmak suretiyle nemalandıracaktır. Tasarruf sahipleri, istedikleri takdirde, kanunda açıklanan sürelerde, tasarruflarının ve nemalarının belirli bir oranını alabileceklerdir. Çalışanların ücretlerine, kamu ve özel kesim işverenlerince % 2 zam yapılacağı kanunun geçici maddesinde hükme bağlanmıştır.

Yapılacak zorunlu kesintilerin yılda 350 milyarlık bir fon yaratacağı hesaplanmaktadır. Bu uygulamanın, vaktiyle yapılan Meyak kesintileri gibi olumsuz sonuçlanmamasını diliyoruz.

Eğitim ve Sağlık Hizmetleri İçin Kaynak Yaratacak Vergi Kanunu

Yazının hazırlandığı sırada adı geçen kanunun yayımlandığı Resmi Gazete elimize geçmediği için, burada yapılan açıklamalar basında çıkan haberlerden derlenmiştir.

24 Mart 1988 günü TBMM'nde kabul edilen kanun ile eğitim ve sağlık hizmetleri için kaynak yaratılması amaçlanmaktadır. Bu kanunla; alkollü ve alkolsüz içkiler ile sigaraların fiyatlarına zam yapılması, Akaryakıt Tüketim Vergisi'nin % 9'dan % 21'e yükseltilmesi, otomobil ve minibüs alım satım ve yıllık vergilerinin artırılması, maden arama ruhsatnameleri ile işletme ve imtiyaz harçları, av tezkereleri ve silah taşıma ruhsatnameleri harçlarının yükseltilmesi hükme bağlanmıştır.

Dış Krediler Kur Farkı Fonu Hakkında Tebliğ

19 Mart 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Para ve Kredi Kurulu'nun 88/7 sıra no.lu Tebliği ile, «Dış Krediler Kur Farkı Fonu» kapsamına alınacak 3 yılı ödemesiz 8 yıl vadeli kredilerin yatırımcılarca fiilen kullanılmasında kullanılacak esaslar açıklanmıştır.

Titibank'ı Asil Nadir Grubu Satın Aldı

Türkiye İthalat ve İhracat Bankası (Tit'bank)'nı, Asil Nadir Grubu'nun Tek- Art Holding'ten satın aldığı öğrenilmiştir. Asil Nadir Grubu ayrıca, Tüpko firmasını da satın almıştır.

Zamlar Devam Ediyor

1988 Mart ayı içinde yapılan başlıca zamlar satırbaşları olarak şöyle açıklanabilir:

- Murat, Renault ve Ford Taunus otomobillerinin fiyatlarına % 15 oranında;
- Deterjan, konserve ve salça fiyatlarına % 12 ile % 20 arasında değişen oranlarda;
- PVC boru fiyatına % 9 ile % 30 arasında değişen oranlarda;
- İnşaat boya fiyatlarına yaklaşık % 25 oranında zamlar yapılmıştır.

Öte yandan 28 Mart 1988 tarihinde de akaryakıt fiyatları yeniden yükseltilmiştir. Buna göre; süper benzinin litresi 435.— TL'den 535.— TL'ye, normal benzin 410.— TL'den 505.— TL'ye, gazyağı ve motorin 325.— TL'den 390.— TL'ye, Fuel Oil 200.— TL'den 224.— TL'ye, 12 kilogramlık tüpgazın fiyatı ise 3.500.— TL'den 4.000.— TL'ye yükseltilmiştir. Böylece akaryakıt fiyatları Aralık 1987'den bu yana dördüncü kez yükseltilmiş olmaktadır. Bir başka deyişle son dört ay içinde akaryakıt fiyatlarına yaklaşık % 80 oranında zam yapılmıştır.

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

100 Soruda TÜRKİYE'DE BANKACILIK

AKGÜÇ, Dr. Öztin; Gerçek Yayınevi
100 Soruda Dizisi: 54, İstanbul,
Aralık 1987, 261 sayfa, 3.000.- TL (*).

«Türkiye'de Bankacılık», Sayın Dr. Öztin Akgüç'ün 9 uncu yapıtı. Bu tanıtma yazısını kaleme aldığımız sırada, dört ay önce yayınlanan kitabın ikinci baskısının hazırlıklarına başladığını duyduk. Doğrusu hiç şaşırmadık. Çünkü yazarın daha önce çıkan bazı kitaplarının altıncı baskılarının tükenmekte olduğunu biliyoruz. «Şaşırmadık» derken, kitap sa-

(*) Kitabı almak isteyenler şu adrese başvurmalıdır: «Gerçek Yayınevi, Çağaloğlu Yokuşu Saadet İş Hanı Kat 4, İstanbul.»

(**) Bakınız: Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mart 1987, s. 61.

tin alma ve okuma alışkanlığının pek yaygın olmadığı ülkemizde, «bankacılık» gibi ağırbaşlı konuda yazılmış bir yapıtın birinci baskısının çok kısa sürede tükenmiş olmasından kıvanç duyduğumuzu da dile getirmeliyiz. Anlaşıldığı kadarıyla okur, yazarına güven duyuyor ve içeriğini doyurucu buluyorsa, ekonomik koşullar kendisini ne denli zorlarsa zorlasın, geçimliğinden (nafakasından) ayırdığı bir miktarı, gene de kitap edinmek için harcaabiliyor. Ne mutlu böyle davrananlara...

Bu kez yazardan söz etmeyeceğiz; çünkü tövbeliyiz. Daha önce bir başka yapıtı ile birlikte kendisini de okurlarımıza tanıtmış, düşüncelerimizi halisane açıklamıştık (**). Sağ olsunlar: «Eğer bu yazı benim bilgim dışında Dergi'ye girmemiş olsaydı, bazı kısımları budanırdı.» diyerek alçakgönüllülük göstermişlerdi.

«Giriş»in dışında yedi bölümden oluşan kitapta, çok iyi düzenlenmiş 100 soru cevaplandırılırken, Türkiye'de bankacılık genel olarak işlenmektedir. «Giriş»te bankacılığın günümüzdeki işlevleri verilmektedir: (i) Aracılık, (ii) Kaynaklara akıcılık sağlama, (iii) Kaynak kullanımını iyileştirme, (iv) Kısa süreli ufak fonları, uzun süreli fonlar haline dönüştürme, (v) Kayıtsal (kaydi) para veya banka parası yaratma, (vi) Para politikasının etkinliğini artırma, (vii) Uluslararası ticareti geliştirme, (viii) Gelir ve servet dağılımını etkileme. Bankacılık sisteminin ekonomi açısından büyük önem taşıdığını ortaya koyan bu işlevler göz önünde tutularak şöyle bir tanıma varılmaktadır: Genel olarak «... bankalar ve özellikle ticaret bankaları, geniş kitlelerden mevduat ve diğer isimler altında

kaynak toplayan, bu kaynakları kredilendirme ve diğer mali işlemlerde kullanan, bu işlemleri devamlı uğraşı olarak yapan, ekonomide kayıtsal para yaratan mali kurumlar»dır.

Birinci bölümde, «Cumhuriyetin kuruluşundan önce ülkemizde bankacılık» üzerinde durulmaktadır. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu döneminde bankacılığın nasıl başladığı ve gelişme gösterdiği; ulusal bankacılık ideolojisinin doğuşu ve kurulan bankalar açıklanmaktadır.

İkinci bölümde «Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında gelişmeler» incelenmektedir. Kitabın bu ağırlıklı bölümünde; Cumhuriyetin ilanında ülkemizde bankacılığın ne durumda olduğu, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nin bankacılığa ilişkin görüşleri ve önerileri verildikten sonra; 1923 - 1932, 1933 - 1938, 1939 - 1960 dönemlerinde kurulan ulusal bankalar ve bunların işlevleri, tek şubeli yerel bankacılığın giderek yön değiştirmesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk bankacılığının yeni bir gelişme dönemine girmesi, 1960'lı yılların başlarında bankacılık alanında yaşanan bunalım ve tasfiye olan bankalar hakkında bilgi verilmektedir. İlerleyen sayfalarda; 1960-1980 planlı döneminin bankacılık açısından özelliği, ilk üç kalkınma planının bankacılığa ilişkin ilkeleri; kurulan ihtisas, kalkınma ve yatırım bankaları; Türkiye'de holding bankacılığının oluşması ve gelişmesi; 1980 sonrasında bankacılık alanındaki gelişmelerin yönü ve özellikleri; faiz serbestisi ve yüksek faiz politikasının doğurduğu sonuçlar; 1986 sonu itibarıyla varlıklarını sürdüren bankalar, bunların ve şube sayılarının yıllar boyunca gösterdiği gelişmeler anlatılmaktadır.

«Türkiye'de yabancı bankalar»a ayrılan üçüncü bölümde; Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ilk yabancı bankalar ve kuruluş amaçları, Duyun-u Umumiye İdaresi'ne kadar faaliyette bulunan yabancı bankalar, Cumhuriyet dönemindeki yabancı sermayeli bankalar ve bunların gösterdikleri gelişmeler açıklandıktan sonra; Cumhuriyet döneminde önce kurulan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde şube açan ve Cumhuriyet döneminde faaliyet gösteren yabancı bankaların listeleri verilmektedir.

Dördüncü bölümde «Türkiye'de Merkez Bankacılığı» incelenmektedir. Batı'dan örnekler verilerek, «Merkez Bankacılığı»nın niçin doğduğu ve geliştiği; merkez bankalarının işlevleri, görevleri, yetkileri ve kullandıkları araçlar açıklanmakta; Willi Rogers'in ekonomi yazınına geçen «Tarihin üç büyük keşfi, ateş, tekerlek ve merkez bankacılığıdır.» sözüne değinilmektedir. Sonraki sayfalarda; Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlanarak günümüze kadar Türkiye'de merkez bankacılığına ilişkin gelişmeler; T. C. Merkez Bankası'nın kuruluşu, hukuki yapısı, sermayesi, temel görev ve yetkileri, dış finansman kaynağı ve örgütlenme şekli üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, TCMB'nin bankaları, Hazine'yi, kamu kuruluşlarını nasıl finanse ettiği; para-kredi konusundaki yetkileri, bu amaçla kullandığı araçlar; açık piyasa işlemlerini nasıl ve hangi kapsamda yaptığı; altın ve dövizle ilişkin işlemlerdeki yetkileri; danışmanlık, mali ajanlık ve hazinecilik görevlerinin neler olduğu; son olarak da yapamayacağı işlemler belirtilmektedir. Ülkemizin ekonomik gelişmesine yardımcı olmak amacıyla bir anonim şirket olarak kurulan ve

merkezi Ankara'da olan TCMB, 1999 yılına kadar banknot çıkarma imtiyazına ve tekeline sahip bulunmaktadır.

Beşinci bölümde «Türkiye'de İslam Bankacılığı (Özel Finans Kurumları)» ele alınmaktadır. «İslam Bankacılığı»nın ne olduğu, hangi koşullar sonucu doğduğu, amaçları ve çalışma yöntemleri, yaptıkları başlıca işlemler açıklandıktan sonra; Türk Bankacılık Sistemi'ne ne zaman ve nasıl girdiği, Özel Finans Kurumları (ÖFK)'nin niteliği, örgütlenmesi, fon kaynakları ve bunların kullanımı, ayrıcalıkları verilmektedir. Ayrıca ÖFK'nin birikim sahipleri açısından güvenceli olup olmadıkları, nasıl denetlendikleri, Türk finansal sistemindeki yerleri belirtilmekte ve Türkiye'de faaliyette bulunan ÖFK tanıtılmaktadır.

Altıncı bölümün başlığını «Türkiye'de Bankaların Denetimi ve Gözetimi» oluşturmaktadır. Kitabın, bankacılar dışında konuya ilgi duyanlar için en yararlı bilgilerin yer aldığı bu bölümünde; kamu tarafından bankaların niçin, hangi aşamalarda ve amaçlarla denetlendiği, Türkiye'deki banka denetim ve gözetim organları; bankaların nasıl kuruldukları, yabancı bankaların şube açma usul ve koşulları; bankaların kaynak kullanımı, gerçek ve tüzel bir kişiye kredi verme limitleri, dolaylı krediler ve sınırları, iştiraklere ve taşınmaz mal yatırımlarına ilişkin sınırlamalar; holding bankacılığını önlemek için alınan yasal önlemler; bankaların yakın izlemeye alınması; Türkiye Bankalar Birliği'nin görev, yetki ve işlevleri vb. konular hakkında özlü açıklamalarda bulunulmakta; bu arada şu sorular cevaplandırılmaktadır: «Bir banka ne kadar kredi açabilir? Genel kredi sınırı nedir?», «Bankalar, döviz kurla-

rını saptamada, döviz tevdiat hesaplarını ve döviz girişlerini kullanmada serbestliğe sahip midir?», «Bankalarda kredi açmaya yetkili organlar hangileridir ve yetki sınırları nedir?», «Türkiye'de faizler nasıl saptanmaktadır? Faizlerin belirlenmesinde yasal yetkili organ var mıdır?», «Mevduat sahiplerinin hakları nasıl korunmakta ve güvence altına alınmaktadır?»

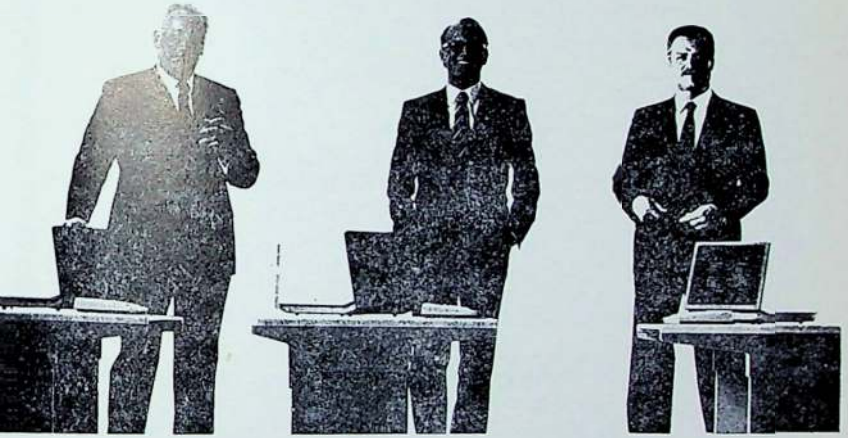
Kitabın yedinci bölümünde, «Türk bankacılığının günümüzdeki yapısı, özellikleri ve sorunları» irdelenmektedir. Bu son bölümde, Türk Bankacılık Sistemi'nin; kurumsal ve mevduat yapısı, ne ölçüde dışa açık olduğu, başlıca özellikleri, sorunları ve eksik yönleri, kredi hacmi ve dağılımı, iştiraklerin yeri ve önemi, tasarruf mevduatının gösterdiği özellikler açıklandıktan sonra; Türkiye'de banka şubelerinin bölgesel ve banka grupları itibarıyla dağılımı, ihtisas ve sektör bankaları ile kıyı (off-shore) bankacılığının ne ölçüde geliştiği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Kitabı okumalarını tüm okurlarımıza salık verimiz. Kitap özellikle bankacılar, ekonomi dalında lisans ve lisansüstü öğrenimi görmek isteyen üniversite öğrencileri ile bankacılık konusunda genel bilgi edinmek isteyenler için çok yararlı bir kaynaktır. Sayın Dr. Öztin Akgüç'ü, bu değerli yapıtı Türk kitaplığına kazandırması nedeniyle yürekten kutlarız. Darısı 10'uncu kitabının başına...

◆ Deneme, bir insanın başından geçenler değil, başından geçenlerin bıraktığı izlerdir.

Aldous Huxley

Üç uzman, bir sektör ve Nixdorf'a dair...

Üç, büyük dünya bankası, üç uzman. Biri Almanya'nın unlu Deutsche Bank'ından, biri İngiltere'nin güçlü Midland Bank'ından, biri de Türkiye'mizin dünya çapında tanınmış İş Bankası'ndan.

Üçü de çağın en ileri bankacılık anlayışını benimsemiş, üçü de çağın en ileri bankacılık teknolojisiyle donanmış Nixdorf'la!

Günümüzde bankacılık artık başlı başına bir sanayi dalı. Hızlı ve sürekli bilgi akımı, yüksek güvenlik, sayıları yuzbinleri aşan çeşitli banka işlemlerinin en büyük fiziklik içinde, doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, bu dev sektörün kaçınılmaz gündelik beklentilerinden yalnızca bazıları.

Dolayısıyla bir banka bilgisayar programı yüzlerce gerçek zaman değişikliği, kendi aralarında bağlantılı,

çok sayıda karmaşık bilgi işlemi kavramak durumundadır.

Yani bir başka deyişle bankacılık sektörüne hizmet verecek bilgisayar sisteminin, başka hiçbir sektörün ihtiyaç duymadığı kadar güçlü ve çok yönlü bir bilgi işlem kapasitesine sahip olması gerekir.

Nixdorf özellikle bankacılık sektörü için donanım ve yazılım olarak dünyanın en ileri özgün bilgisayar ve iletişim sistemlerini geliştirmiştir.

Halen 40 ülkede faal 110.000 bilgisayar sistemiyle Nixdorf Computer her türlü yedekleme desteğini ihtiyaç duyulan anda ve ihtiyaç duyulan yerde verebilecek güçlü bir hizmet ağına sahiptir. Büyük dünya bankaları Nixdorf'un bu önemli ayrıntı özelliklerini yakından tanırlar ve Nixdorf'a kayıtsız şartsız güvenebileceklerini iyi bilirler.

Bankacılık sektörünün en büyükleri Nixdorf'u bu yüzden seçmişlerdir. Nixdorf bu yüzden seçilir.

Nixdorf Computer Ticaret A.Ş.
Raifit Rıza Sok. No: 3
80300 Mecidiyeköy-İstanbul
Tel: (0090-1) 172 46 99-172 47 15
Tlx: 27355 nix tr., Tlf: 1-172 02 61

NIXDORF
COMPUTER

"Tele-İşlem Çağı" nı yaşıyanlara siz de katılın!

Eski Çağ mı... Tele-İşlem Çağı mı?

Tele-İşlem Çağı'nı, Tele-İşlem kolaylığını yaşıyadınız mı? Tele-İşlem, Türkiye'de elektronik bankacılığın öncüsü Yapı Kredi'nin başlatığı bir yeniliktir. Bugün, elektronik sistemli şube oranı en yüksek... elektronik şubeleri yurt çapında en yaygın banka Yapı Kredi'dir. Yapı Kredi, Tele-İşlem ile, şehirler, ülkeler arasındaki mesafeleri ortadan kaldırdı. Havale göndermek, çek, senet tahsil etmek, para yatırmak, para çekmek... gibi bankacılık işlemleri Tele-İşlem sayesinde artık saniyelerle ölçülüyor. Tele-İşlem Çağı'nı yaşıyanlara sorun. Daha iyisi, yurt çapındaki Tele-İşlemli Yapı Krediler'den birine gelin. Tele-İşlem hızına kendi gözlemlerinizle tanık olun... "Tele-İşlem Çağı" nı yaşıyanlara siz de katılın!

YAPI KREDİ

"hizmette sınır yoktur"

Türkiye'de her üç Yapı Kredi'den biri Tele-İşlem'de... Almanya'da 5 merkezde!